

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

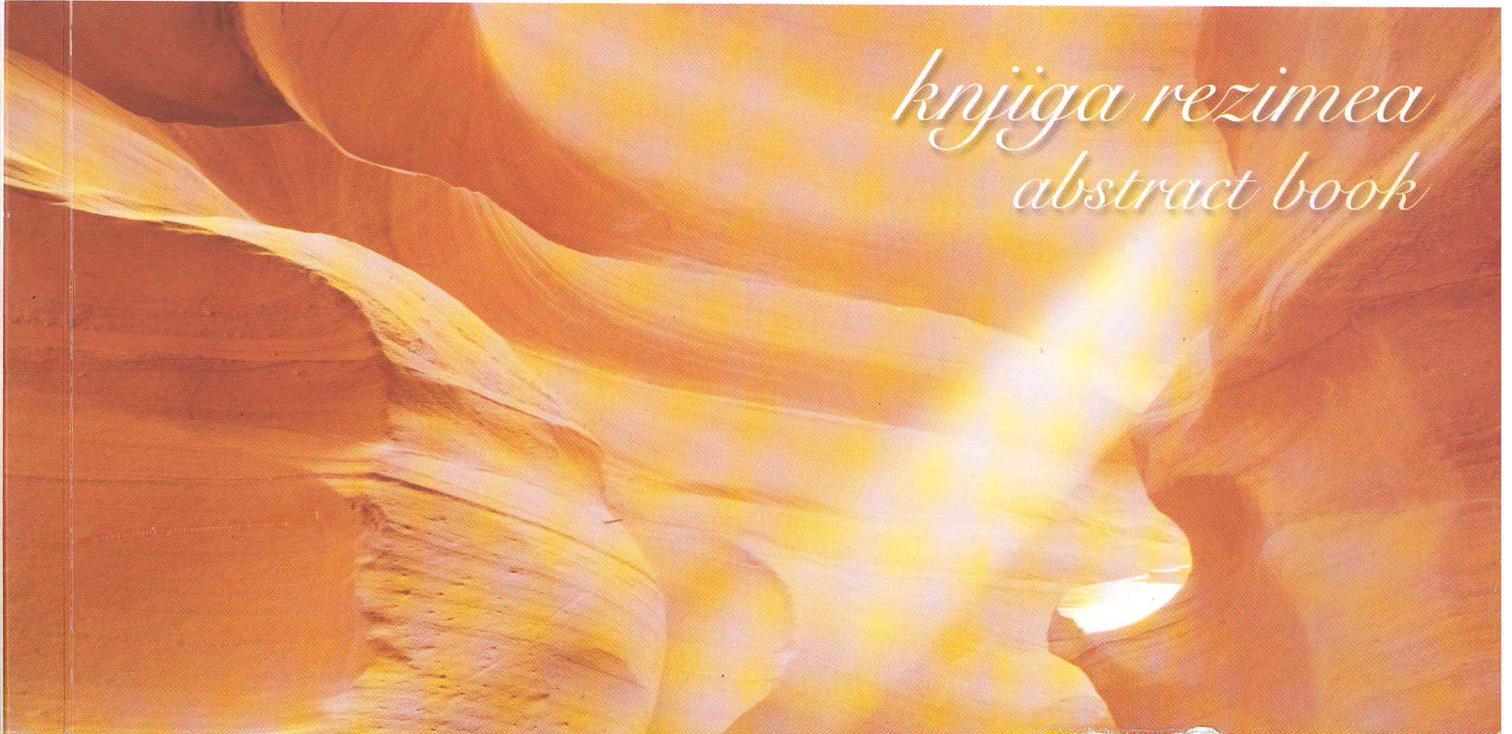
V međunarodni naučni skup
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5th International Scientific Conference
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA
I REHABILITACIJA *danas*
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

knjiga rezimea
abstract book

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

**SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA
DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION
TODAY**

**Zbornik rezimea
Abstract Book**

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.
Zlatibor, September, 24-27.2011.

Beograd, 2011
Belgrade, 2011

**SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY**

**Zbornik rezimea
Abstract Book**

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. 9. 2011.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
11000 Beograd, Visokog Stevana 2 / University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation,
11000 Belgrade, Visokog Stevana 2, www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Štampa / Printing: GR "Modigraf", Aleksandrovac

Tiraž / Circulation: 250

ISBN 978-86-6203-016-0

PROGRAMSKI ODBOR:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan Fakulteta, predsednik,
Doc. dr Vesna Vučinić, potpredsednik,
Prof. dr Mile Vuković,
Prof. dr Branka Eškirović
Prof. dr Snežana Nikolić
Prof. dr Sanja Ostojić
Prof. dr Nenad Glumbić
Prof. dr Aleksandar Jugović
Doc. dr Nada Dragojević
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija,
Доц. др Мира Цветкова-Арсова, Факултет по начална и предучилишна педагогика,
Софийски универзитет, Българија,
Проф. др Зора Јачова, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“,
Филозофски факултет, Институт за дефектологија, Скопје, Македонија,
Prof. dr Viviana Langher, Univerzitet “La Sapienza”, Roma, Italy,
Prof. dr Isabel María Martín Monzón, University of Sevilla. Spain,
Prof. dr Isabel Trujillo, University of Huelva, Spain,
Prof. dr Βασίλης Αργυρόπουλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα ή Ειδική Εκπαίδευση -
Προβλήματα Ορασης, Βόλος, Ελλάδα,
Prof. dr Ana Gavrilović, Univerzitet u Banja Luci, Fakultet poltičkih nauka,
Republika Srpska, BiH,
Любимов Михаил Львович, ГОУ ЦППРИК «Благо», и Институт проблем инклюзивного образования
„Московский городской психолого-педагогический университет, Русия,
Doc. dr Ante Bilić, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska,
Dr Vlasta Zupanc Isoski, Univerzitetni klinični center Ljubljana, Slovenija,
Doc. dr Edina Šarić, Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, BiH

ORGANIZACIONI ODBOR:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan Fakulteta, predsednik
Prof. dr Snežana Nikolić, potpredsednik
Doc. dr Jasmina Karić
Asist. dr Vesna Radovanović
Asist. dr Irena Stojković
Zoran Jovanković
Biljana Krasić
Sanja Ćirić

Sadržaj

<i>Plenarni deo</i> <i>Plenary session</i>	7
<i>Tema:</i> <i>Sistem društvene brige, vaspitanje i obrazovanje osoba sa poremećajima i smetnjama u razvoju</i> <i>Social care system, education of persons with developmental disorders and disabilities</i>	13
<i>Tema:</i> <i>Savremeni pristupi u rehabilitaciji osoba sa smetnjama i poremećajima</i> <i>Contemporary approaches to rehabilitation of persons with disabilities and disorders</i>	87
<i>Tema:</i> <i>Prevenција, rana intervencija i predškolsko vaspitanje i obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju</i> <i>Prevention, early intervention, preschool education of children with developmental disabilities</i>	117
<i>Tema:</i> <i>Poremećaji ponašanja: fenomenologija, prevencija, tretman</i> <i>Behavioral disorders: phenomenology, prevention and treatment</i>	131

Plenarní deo

Plenary session

Pozitivan razvoj mladih i pozitivno maloletničko pravosuđe

Đurađ Stakić¹,
*Pennsylvania State University Brandywine Campus,
Human Development and Family Study Department*

Oblast prevencije i tretmana maloletnih prestupnika na globalnoj sceni karakterišu se krupnim oscilacijama od regresivnih i represivnih tendencija do radikalno liberalnih tendencija “nemešanja.” Procesi diverzifikacije krupnih sistema na jednoj i sinergije raznorodnih ideja i orijentacija na drugoj strani omogućavaju nove susrete i oplemenjivanja ranije udaljenih ili suprotstavljenih koncepata i stvaranje novih, originalnih pristupa i modela. Jedna od takvih novih tvorevina je i koncept pozitivnog maloletničkog pravosuđa koji je nastao udaljavanjem od tzv. adulterizacije – primene koncepata prevencije i tretmana odraslih, priznavanjem osobenosti razvoja adolescenata, postepenom primenom programa pozitivnog razvoja mladih u oblasti maloletničkog pravosuđa.

Rad prati konceptualno metodološke korene i objašnjava način sažimanja tri krupne linije razvoja: jedne koja izvire iz welfare modela maloletničkog pravosuđa, koncepta restorativne pravde, a artikuliše se u razvoju diverzionih programa, alternativa institucionalizaciji i programima u lokalnoj zajednici; druge koja polazi od prava ljudi, prava dece i artikuliše se u zaštiti prava dece u sukobu sa zakonom preko regulatornih dokumenata UN i treće, koja vuče korene iz pedagoškog naturalizma, humanističke orijentacije u psihologiji, koncepta pozitivnog

razvoja mladih, a artikuliše se u insistiranju na prevenciji, faktorima zaštite i osnaživanju.

Prikaz bazičnih konceptualno-metodoloških karakteristika modela promocije pozitivnog razvoja mladih, biće praćen prikazom koncepta, principa i oblasti primene modela pozitivnog maloletničkog pravosuđa, diskusijom koherentnosti i pukotina modela, kao i empirijske provere na njemu zasnovanih programa prevencije i tretmana maloletnih prestupnika.

Ključne reči: maloletničko pravosuđe, pozitivan razvoj mladih, prevencija i tretman maloletnih prestupnika, pozitivno maloletničko pravosuđe

1 dos4@psu.edu

The quality of the therapeutic relationship among professionals and family members in a neuromotor rehabilitation center

Viviana Langher¹, Maria Elisabetta Ricci,
Stefania Reversi,
*Department of Dynamic and Clinic Psychology; Sapienza
University of Rome, Italy*
Stefania Cataudella,
Department of Psychology, University of Cagliari, Italy;
Jerilyn Balonan,
Faculty of Medicine, Tor Vergata University of Rome, Italy

Research subject

The present study was carried out in Rome in a public medical center highly specialized in neuromotor rehabilitation for severely damaged patients. In this kind of therapeutic process the involvement of family members' support is relevant. The study was aimed at assessing the quality of the therapeutic relationship among patient's family members and professionals, in order to understand possible factors affecting the quality of life of in-patients and the quality of family support.

Methodology

Three questionnaires (comparable with respect to selected items) were administered to 149 professionals (27 doctors, 55 therapists, 67 nurses); 47 family members of new patients; 39 family members of discharged patients. The questionnaires inquired: recovery expectations; attribution of guilt for the patients' negative condition; importance of the sharing of therapeutic choices; professionals' representations of family members' expectations of recovery; perception of autonomy in taking care of

the patient after discharge and satisfaction with the treatment (only family members).

Results and Conclusion

The majority of professionals, with no differences among groups, consider it necessary to share therapeutic choices with patients' family members. Among the professionals the nurses expressed a conflicted representation of their relationship with patients' family members. Nurses perceived family members as unrealistic regarding the treatment outcomes, blamed them for negative conditions related to the patients, and considered them as inadequate in taking care of their relative.

The severity of damage did not affect family members' representations. Family members of discharged patients showed less unrealistic expectations for recovery results and less tendency to delegate compared to the incoming patients' family members. Family members of discharged patients expressed high satisfaction for the treatment and did not blame professionals.

The relationships between family members and professionals seem generally satisfactory. The nurses' conflicting attitudes and unrealistic expectations of family members were the areas necessitating improvement.

Key words: neuromotor rehabilitation, severely damaged persons, family members

¹ viviana.langher@uniroma1.it

Test za otkrivanje poremećaja slušnog procesiranja

Mladen Heđever, Senka Sardelić¹, Emica Farago,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Problem istraživanja

Rad prezentira rezultate znanstvenog istraživačkog projekta koji je obuhvatio izradu potpuno nove baterije testova na ovim prostorima za ispitivanje poremećaja slušnog procesiranja. Slušno procesiranje podrazumijeva perceptivno procesiranje slušnih informacija u središnjem živčanom sustavu i neurobiološku aktivnost koja je u podlozi tog procesiranja. Poremećaj slušnog procesiranja (PSP) predstavlja nedostatak u procesiranju slušnih informacija (iako je audiogram normalan). Dolazi do izražaja u nepovoljnoj akustičkoj okolini, karakteriziran teškoćama u razumijevanju govora a može biti uzrok jezičnih teškoća, čitanja, pisanja te posljedično i lošeg uspjeha u školi. PSP nije vrsta specifične teškoće učenja i nije uzrokovan jezičnim, kognitivnim ili drugim čimbenicima povezanim s višim stupnjem organizacije u ljudskom mozgu.

Metodologija

Baterija testova sastoji se od 4 subtesta: Test filtriranih riječi, Test govora u buci, Dihotički test riječi i Dihotički test rečenica. Testovi sadrže serije riječi ili rečenica koje su primjerene uzrastu, jezično, fonetski i akustički izbalansirane, identične u svim jezicima na ovim prostorima. Riječi se prezentiraju monoauralno, za svako uho posebno a u dihotičkim testovima simultano na oba uha. Baterija je standar-

dizirana na uzorku od 453 učenika prva četiri razreda osnovne škole. Izračunata je deskriptivna statistika, metrijske karakteristike i norme, korelacijska analiza i multivarijatne metode (programi Rtt7.stb i Statistica for Windows, ver. 5.0).

Rezultati

Test je standardiziran za 4 starosne skupine: 6 god. i 6 m. – 7 god. i 6 m.; 7 god. i 7 m. – 8 god. i 6 m.; 8 god. i 7 m. – 9 god. i 6 m.; 9 god. i 7 m. – 11 god. i 6 m. Sva-ko negativno odstupanje za dvije ili više standardne devijacije od starosnog prosjeka ukazuje na teškoće u slušnom procesiranju.

Zaključak

Slabiji rezultati na testu mogu ukazivati na zakašnjeli razvoj i maturaciju središnjeg živčanog sustava, neurološke smetnje pa čak i oštećenja slušnih putova u CNS-u. Abnormalni rezultati ukazuju na široki raspon poteškoća poput poremećaja slušnog procesiranja, jezičnih teškoća, teškoća u učenju i disleksije.

Ključne riječi: poremećaji slušnog procesiranja, jezične teškoće, teškoće učenja

¹ senka@erf.hr

Školske diplome danas: aspiracije i realizacije

Mirko Filipović,¹

*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Rast značaja školskih diploma za alokaciju pojedinaca na tržištu rada predstavlja jednu od dubokih tendencija evropskih društava nakon II svetskog rata. Svi socijalni akteri bili su ubeđeni u pertinentnost američke teorije o ljudskom kapitalu: obrazovanje je istovremeno i globalni faktor ekonomskog rasta zemlje i rentabilna investicija na individualnom planu, jer posredstvom povećanja produktivnosti vodi ka većem društvenom bogatstvu i većim individualnim prihodima. Ekonomska kriza započeta naftnim šokovima 70-ih ubedila je porodice iz svih društvenih slojeva da je školovanje dece, što duže i što bolje, jedini efikasan odgovor na zahtev za društvenom promocijom, na pretnju rastuće nezaposlenosti i degradacije uslova rada i životnog standarda. Školski sistem je na ove zahteve i aspiracije reagovao snižavajući barijere za ulazak u onaj sektor srednjoškolskog obrazovanja koji omogućava prohodnost na studije, i ekspanzijom visokoškolskog obrazovanja. Nakon nekoliko decenija u kojima je postojao paralelizam strukture školskih diploma i strukture radnih mesta, nastupa inflacija diploma koja je značila i njihovu devalorizaciju na tržištu rada. U uslovima strukturalne krize značaj pripisanih obeležja individua jača, a značaj postignuća opada, što dovodi u pitanje legitimacijsku osnovu savremenih društava kao demokratskih sistema jednakih šansi. Distorzije između evolucije diploma i evolucije radnih mesta

nisu samo tehničke prirode već se u realnoj svakodnevici doživljavaju kao razočaranja i gubitak iluzija, utoliko okrutnije ukoliko su uloženi naponi i verovanja u promocione vrline školovanja bili veći.

Ključne reči: ekspanzija školstva, infacija diploma, društvene klase, postignuće, radna mesta

¹ mirko04@sbb.rs

Tema:

Sistem društvene brige, vaspitanje i obrazovanje osoba sa poremećajima i smetnjama u razvoju

Social care system, education of persons with developmental disorders and disabilities

Značaj savladanosti pravopisnih pravila kod gluve i nagluve dece osnovnoškolskog uzrasta

Ljubica Isaković¹, Tamara Kovačević,
Nadežda Dimić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Gluva i nagluva deca otežano usvajaju i razumeju pisani govor, zbog toga što sposobnost izražavanja misli u pisanoj formi zavisi od uspešno savladanih svih prethodnih stupnjeva razvoja jezika. Putem pisma dete prima informacije, izražava svoje misli, osećanja, želje i potrebe. U procesu savladavanja pisanja učenici treba da postanu svesni pravila: pisanje rukom, upotreba velikog i malog slova, interpunkcija i način izražavanja. Zarezi, znaci navoda, tačke, uzvičnici, znaci pitanja, dve tačke se koriste da nešto istaknu, naglase, kao i da ukažu na odnose između rečenica i reči.

Neppravilna upotreba interpunkcije i velikih i malih slova može deformisati poruku (misao) i dovesti do gubitka čitljivosti i razumljivosti napisanog.

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati da li su i u kojoj meri gluvi i nagluvi učenici savladali upotrebu velikog i malog slova u pisanju, kao i poznavanje pravilne upotrebe znakova interpunkcije.

Instrumenti koje smo primenili u našem istraživanju su Test za upotrebu velikog i malog slova (N. Dimić) i Test interpunkcije (N. Dimić).

Uzorak je obuhvatio 30 gluvih i nagluvih učenika uzrasta od petog do osmog razreda koji pohađaju školu "Stefan Dečanski" u Beogradu.

Dobijeni rezultati ukazuju da su učenici bolje rezultate ostvarili pri upotrebi velikog i malog slova. Pri upotrebi velikog i malog slova problem je predstavljalo pravilno pisanje naziva praznika sa dve reči, kao i naziva časopisa. Na Testu interpunkcije uočena je neadekvatna upotreba zareza, uzvičnika, upitnika i znakova navoda. Najslabiji rezultati ostvareni su pri upotrebi više znakova interpunkcije u jednoj rečenici (navodnici, uzvičnik, tačka).

Ključne reči: pravopis, interpunkcija, gluvi i nagluvi učenici

¹ ljubicaisakovic07@gmail.com

The role of the Orientation and Mobility instructor and of the resource teacher in teaching environmental, body and positional concepts to visually impaired students admitted in special and in regular schools

Mira Tzvetkova-Arsova¹,
Sofia University "St. Kliment Ohridsky",
Faculty of Primary and Preschool Education,
Department of Special Education

Orientation and Mobility is one of the special programs designed for visually impaired students, taught to all pupils: totally blind and with low vision, regardless their school placement – special school or integrated in a regular school.

Environmental, body and positional concepts are one of the key components of the Orientation part. These concepts should be acquired to some extent by visually impaired students prior to the Mobility training.

This paper aimed to:

- study the importance of environmental, body and positional concepts in visually impaired students of primary school age admitted in special and in regular schools;
- find out how the Orientation and Mobility instructors in the special school or the resource teachers in case of integrated students, work to build such concepts;
- establish the time and commitment of the Orientation and Mobility instructors and of the resource teachers in teaching environmental, body and positional concepts to their visually impaired pupils.

A questionnaire of 15 questions was developed in order to gather the necessary data and was distributed among Orientation and Mobility instructors and resource teachers supporting integrated visually impaired students throughout Bulgaria.

This research is a part of a broader study carried out among Orientation and Mobility instructors and of the resource teachers, but also among visually impaired students of primary school age from special and from regular schools. The visually impaired students were tested with the Hill Performance Test of Selected Positional Concepts (1981). The author has already reported some preliminary data about the students' performance (2010). Only the results of the questionnaires will be discussed in this paper.

Key words: visually impaired students, O & M, special instructors, resource teachers, education role

¹ miratz@abv.bg

Psychological basis of American, Macedonian and Serbian Sign Language

Zora Jachova¹, Aleksandra Karovska,
*University St. Cyril and Methodius, Faculty of Philosophy,
Institute of Special Education and Rehabilitation,
Republic of Macedonia*

Research problem

“To make a comparative analysis of the psychological background of the signs in ASL, MSL and SSL in the area of iconicity, religion and emotions”.

Research methodology

In the background of every sign there is deep psychological basis, based on the reality of its content. We made a comparison of different sign languages to show that the visual component of the signs enables a direct experience and intelligibility of the information.

Research hypothesis

1. Iconic signs that resemble the referent have psychological basis.
2. Iconic signs that point to action have psychological basis.
3. Signs used in the area of religion have psychological basis.
4. Signs that reflect emotions have psychological basis.

Results

Iconic signs that refer to the form of the referent and iconic signs that point to action are produced similarly in all three sign languages with small differences in movements because the signs directly refer to the referent and the action undertaken. Signs from the area of religion have iconic components that come from the fact that signs are produced based on an aspect of the referent that can be easily identified. This also refers to the signs that denote emotional conditions where the non-manual signals assure the similarity between signs.

Conclusion

When some iconic sign is created in a certain sign language, certain prototypical aspects of the object are taken and the sign is created. This also refers to the signs in the area of religion and emotions because the optical perception of the world around us is the base upon which the essence is taken and the sign is formed by the deaf persons. The signs are based on optical impressions and cover the essence of the object they represent. The sign is comprised from the whole of the psychological experience of the object and its expression.

*Key words: SSL, MSL, ASL, iconic forms,
psychological basis of sign*

¹ zorajacova@hotmail.com

Tipovi grešaka u pisanom jeziku kod dece mlađeg školskog uzrasta

Slavica Golubović, Gordana Čolić
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

S obzirom da je dečiji govorni i pisani iskaz rezultat govorno-jezičkog razvoja, intelektualnog razvoja i stečenog jezičkog iskustva, kao i da je pisanje mnogo složeniji proces od učenja prevođenja govornih u pisane znakove cilj ovog rada bio je utvrđivanje zastupljenosti tipova grešaka i utvrđivanje koji tipovi grešaka mogu biti indikatori disgrafije kod dece mlađeg školskog.

Metodologija. Ispitivani uzorak sačinjavalo je 150 dece, oba pola uzrasta od 7 do 10 godina iz OŠ „De-sanka Maksimović u Beogradu. Urađena je analiza grešaka koju su deca napravila prilikom diktata, prepisa i pisanog sastava na zadatu temu.

Rezultati dobijeni na osnovu deskriptivne statističke analize pokazuju da se neki tipovi grešaka u pisanom jeziku javljaju kod 20% ispitanе dece, i to na nivou slova, sloga, reči i rečenice, ali da konstantnost javljanja jedne greške ili više tipova grešaka potvrđuje prisustvo disgrafije.

Ključne reči: pisani jezik, tipovi grešaka, disgrafija

Uticaj fizičkog vežbanja na razvoj motoričkih sposobnosti učenika oštećenog sluha u redovnoj osnovnoj školi

Jasna Maksimović¹, Milovan Stamatović,
Goran Šekeljić,
Učiteljski fakultet u Užicu

Na osnovu primene pedagoškog istraživanja, uz primenu klasičnog eksperimenta sa paralelnim grupama, ukazano je na mogućnost primene planski osmišljenih vežbi za razvoj motoričkih sposobnosti kod učenika oštećenog sluha, integrisanih u redovnu osnovnu školu.

Uzorak istraživanja je obuhvatio 71-og ispitanika mlađeg školskog uzrasta, od čega je kod 26 učenika evidentirano oštećenje sluha, dok je 45 bilo bez evidentiranih smetnji u razvoju. U cilju procene motoričkih sposobnosti primenjena je baterija testova EUROFIT (European Test of Physical Fitness). U radu su prikazani rezultati 5 motoričkih testova koji predstavljaju pokazatelje sledećih motoričkih sposobnosti učenika: ravnoteža; brzina; izdržljivost. Eksperimentalna grupa, koju su činili učenici sa lakšim i težim oštećenjem sluha, bila je uključena u proces tromesečnog fizičkog vežbanja, unapred osmišljenog kroz IOP, dok su kontrolne grupe, sačinjene od učenika sa oštećenjem sluha i učenika tipičnog razvoja, pohađale samo redovne časove fizičkog vaspitanja.

Primenom deskriptivne statistike, kao i statističkih postupaka analize varijanse i analize kovarijanse, došlo se do podataka koji ukazuju da je, nakon delovanja eksperimentalnog programa, grupa učenika oštećenog sluha ostvarila značajan napredak u ra-

zvoju posmatranih dimenzija motoričkih sposobnosti u odnosu na učenike sa istim oblikom smetnje iz kontrolne grupe 1, ali i u odnosu na decu tipičnog razvoja iz kontrolne grupe 2. Rezultati ukazuju da samo odgovarajuće didaktičko-metodičko postupanje u kontrolisanim adekvatnim uslovima, koji podstiču učenika na aktivnost u skladu sa njegovim individualnim mogućnostima, može obezbediti uspeh u nastavi fizičkog vaspitanja i ostvarivanju predviđenih standarda obrazovanja i vaspitanja, a samim tim i optimalan razvoj svih učenika, bez obzira na individualne razlike između njih.

Ključne reči: učenici oštećenog sluha; motoričke sposobnosti; individualni obrazovni plan; fizičko vežbanje

1 jankovic@ucfu.kg.ac.rs 064/27-88-669

Aktuelne metodološke tendencije u istraživanjima osoba sa oštećenjem vida

Dragana Stanimirović¹, Tatjana Mentus,
Luka Mijatović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Istraživanja u oblasti ometenosti i rehabilitacije često su praćena brojnim metodološkim teškoćama i propustima. Primena uobičajenih metodološko - statističkih procedura neretko nije moguća i/ili je neopravdana. Osnovni cilj naše meta-analiitičke studije je da predstavi aktuelne metodološke tendencije u istraživanjima osoba sa oštećenjem vida. Analiza je obavljena na osnovu uvida u strukturu radova objavljenih u protekle dve godine u jednom od istaknutijih svetskih časopisa koji se bavi ovim tipom ometenosti - „Journal of visual impairment and blindness“. Razmatraju se dominantne vrste istraživanja; struktura i veličina uzoraka; snage efekata; metode analize podataka; kao i izvedeni zaključci. Primetna je dominacija upotrebe kvantitativnog pristupa nasuprot kvalitativnom. Kvalitativna istraživanja se po pravilu sprovode paralelno sa kvantitativnim, a isključivo kvalitativna orijentacija je retkost. Poređenja sa kontrolnom grupom obično izostaju, a u retkim slučajevima kada do njih dolazi, grupe nisu ujednačene. U najvećem broju studija se upotrebljavaju parametrijski statistički postupci na uzorcima koji su uglavnom heterogeni u pogledu stepena oštećenja vida, pola i uzrasta. Studije se sprovode na malom broju ispitanika, što onemogućava velike snage efekata statističkih značajnosti. Ovo ima implikacije na mogućnost uopštavanja rezultata, kao

i načine njihove interpretacije. Pregled aktuelnih metodoloških tendencija u oblasti specijalne edukacije i rehabilitacije osoba sa oštećenjem vida otvara brojna pitanja i dileme: Da li je opravdano insistirati na što većim uzorcima pri čemu se zamagljuje i poništavaju razlike između ispitanika u pogledu stepena oštećenja vida i vremena njegovog nastanka, a sa ciljem da se ispune određeni uslovi da bi se izveo određeni statistički postupak? Kakva je plauzabilnost zaključaka koji se iznose na osnovu rezultata dobijenih putem statističkih metoda primenjenih „na silu“? Može li kvalitativna paradigma da ponudi odgovarajuća rešenja i pomiri potrebe istraživača za „naučnošću“ njihovih istraživanja i potrebe korisnika za dovoljno preciznim i jasno utemeljenim preporukama i mogućnostima za implementaciju?

Ključne reči: oštećenje vida, metodološke teškoće, kvalitativna istraživanja

¹ dragana-s@open.telekom.rs

Tiflološka interpretacija oštine vida u uslovima slabovidosti

Branka Eškirović¹, Vesna Vučinić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Oštrina vida predstavlja osnovnu mernu jedinicu centralnog, foveolarnog vida. Izražava se minimalnom uglom pod kojim oko može da vidi dve tačke kao međusobno odvojene. U modelu vizuelnog funkcionisanja predstavlja jedan od ključnih endogenih činilaca. Oštrina vida ima specifičan značaj u vizuelnom profilu slabovidih osoba.

U radu ćemo posebno saopštiti značaj oštine vida za vizuelnu efikasnost slabovide dece, kao i u korelaciji sa širinom vidnog polja. Pratićemo i odnos oštine vida i intenziteta hiperkinetičkog ponašanja. Kako su osnovne odlike hiperkinetičkog ponašanja labilnost pažnje, impulsivnost i hiperaktivnost, sagledaćemo i uticaj oštine vida na položaj slabovide dece u nastavi.

Istraživanje je sprovedeno u cilju utvrđivanja uticaja oštine vida i širine vidnog polja na uspeh u rešavanju različitih vizuelnih zadataka, kao i povezanosti između oštine vida i intenziteta hiperkinetičkog ponašanja slabovide dece.

Uzorkom su obuhvaćena 162 slabovida učenika uzrasta od 6 do 15 godina čija je oštrina vida na boljem oku sa korekcijom od 0,05 do 0,4. U uzorku nije bilo dece sa višestrukim oštećenjima.

Od metoda i instrumenata prikupljanja podataka korišćen je test „Gledaj i misli“, Conners upitnik za nastavnike i analiza dokumentacije.

Korišćene su odgovarajuće statističke metode i tehnike za obradu rezultata istraživanja: deskriptivna statistika, mere centralne tendencije, koeficijenti korelacije, t - test, χ^2 - test.

Utvrđeno je da je prosečan broj razvijenih vizuelnih veština slabovide dece sa većom oštrinom vida i manjim stepenom oštećenja vidnog polja značajno veći u odnosu na decu manje oštine vida, odnosno manjeg stepena oštećenja vidnog polja. Dobijena razlika od 2,07, odnosno 3,28 veština je statistički značajna na nivou 0,01 (t-test, df=70, odnosno df=47). Kada je u pitanju oštrina vida razlike su bile statistički značajne u percepciji dvodimenzionalnih prikaza (t-test =0,01, df=70). U pogledu širine vidnog polja razlike su bile značajne na većem broju vizuelnih zadataka u odnosu na istovrsna poređenja sa oštrinom vida. Između stepena slabovidosti i intenziteta hiperkinetičkog ponašanja nije utvrđena statistički značajna povezanost ($\chi^2=1.23604$, C=0,11639).

Ključne reči: slabovida deca, oštrina vida, vidno polje, hiperkinetičko ponašanje

1 brankaesk@sbb.rs

Polne razlike u samoproceni kvaliteta života slepih adolescenata

Dragana Stanimirović¹, Luka Mijatović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju,*

Operacionalizacija pojma *kvalitet života*, bez obzira na različita teorijska shvatanja, obavezno uključuje emotivni i profesionalni aspekt. U literaturi nalazimo podatke da je manja verovatnoća za slepe žene nego za slepe muškarce da sklope brak i da se zaposle. Cilj našeg istraživanja bio je da utvrdi da li postoje polne razlike u samoproceni i zadovoljstvu emotivnim i profesionalnim kvalitetom života mladih slepih. Ispitali smo po 32 slepa (eksperimentalna grupa) i adolescenta tipičnog razvoja (kontrolna grupa), uzrasta 14 do 26 godina. Grupe su u celini ujednačene po polu (20 ispitanika i 12 ispitanica), uzrastu, profesionalnom statusu, redosledu rođenja adolescenta, broju dece u porodici, školskoj spremi majke, starosti majke, starosti oca i sredini - seoska/gradska. Polaznu osnovu za konstrukciju instrumenta predstavljao je Upitnik za merenje kvaliteta života Kovačevića.

Rezultati pokazuju da slepi ispitanici daju više samoprocene emotivnog kvaliteta života nego ispitanice. Ove razlike su statistički značajne na 0.01 nivou značajnosti. Ispitanice obe grupe su manje zadovoljne ovim aspektom kvaliteta života nego ispitanici. Suprotno ovome, u kontrolnoj grupi ispitanice daju nešto više samoprocene emotivnog kvaliteta života nego ispitanici, ali razlike nisu statistički značajne. U pogledu samoprocene profesionalnog kvaliteta života polne razlike nisu statistič-

ki značajne, mada u obe grupe ispitanice daju više samoprocene nego ispitanici. Ovo se može objasniti time što su u uzorku i adolescenti školskog uzrasta. Slepe ispitanice su zadovoljnije profesionalnim kvalitetom života nego slepi ispitanici, što je u skladu sa njihovim samoprocenama. Ali, ispitanici kontrolne grupe su zadovoljniji nego ispitanice, što je suprotno njihovim samoprocenama. Možemo zaključiti da buduća istraživanja profesionalnog kvaliteta života slepih treba obaviti na homogenijim uzorcima u pogledu profesionalnog statusa. Što se tiče emotivnog kvaliteta života slepih adolescenata, nedvosmisleno su utvrđene polne razlike. Razlozi ovih razlika su verovatno u vezi sa rodnim ulogama.

*Ključne reči: kvalitet života, slepi adolescenti,
polne razlike*

¹ dragana-s@open.telekom.rs

Detekcija, determinacija i praćenje dece sa smetnjama u razvoju na području Opštine Foča

Dragan Rapaić, Goran Nedović¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju,*
Milan Kulić, Siniša Ristić,
Univerzitet Istočno Sarajevo Medicinski Fakultet,
Tatjana Ille, Milan Gajić,
Univerzitet u Beogradu Medicinski fakultet,
Oliver Kalajdžić, Vaska Tadić,
Univerzitet Istočno Sarajevo Medicinski Fakultet

Problem detekcije, evidencije, praćenja i usmjeravanja dece sa smetnjama u razvoju u Republici Srpskoj je kompleksan i do sada nije ostvarena institucionalizovana i stručna povezanost između zdravstva, dječje zaštite, školovanja i socijalne zaštite. Ovi problemi su doveli do: stagnacije u ranom otkrivanju dece ometene u razvoju, a samim tim i kasnom uključivanju u odgovarajuće rehabilitacione programe; male obuhvaćenosti djece predškolskim vaspitanjem, osnovnoškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, kao i profesionalnim osposobljavanjem i zaštoja u razvoju mreže institucija koje se bave decom ometenom u razvoju.

Ovom problemu smo pristupili kroz naučno istraživački projekat „Detekcija, determinacija i praćenje dece ometene u razvoju na području Republike Srpske“ koji je odobrilo Ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske. Ciljevi ovog istraživanja su: otkrivanje dece sa smetnjama u razvoju, njihovo evidentiranje i uspostavljanje mehanizma periodičnog praćenja. Za realizaciju prvog cilja istraživanja izvršena je kvalitativna analiza aktuelne zakonske

regulative Republike Srpske u kojoj se pominju deca sa smetnjama u razvoju: Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o dečijoj zaštiti, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida i Pravilnik o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju. Na osnovu, do sada obrađenih podataka, na teritoriji Opštine Foča u dve osnovne škole ima 49 dece sa smetnjama u razvoju. U jednoj školi je devet učenika, od kojih je četiri sa Rešenjem o razvrstavanju, a pet bez Rešenja. U drugoj je 40 učenika sa smetnjama u razvoju od kojih njih pet ima Rešenje, a 35 nema. U strukturi ometenosti, najviše je dece sa oštećenjem glasa, govora i jezika 22 (44,89 %), zatim sa autizmom 8 (16,32 %), drugim smetnjama prema MKB - 10 (16,32%), psihičkom zastalosti 5 (10,20 %); oštećenjem sluha 3 (6,12 %), višestrukim smetnjama 2 (4,08%) i sa oštećenjem vida jedno dete (2,04 %). U obe škole nema ni jednog deteta sa telesnim oštećenjem.

Ključne reči: evidencija, detekcija, deca sa smetnjama

¹ goran.ned@sbb.rs

Odrednice somatskog statusa učenika sa višestrukom ometenošću

Dragan Rapaić¹,
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju,
Marinela Šćepanović,
Društvo defektologa Vojvodine, Novi Sad
Špela Golubović,
Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Deca sa višestrukom ometenošću predstavljaju poseban etiološki problem sa stanovišta prakse i teorije specijalne edukacije i rehabilitacije. I dok za druge, profilisane oblike ometenosti postoje protokoli procene i tretmana, kod višestruke ometenosti to nije tako.

Cilj istraživanja je bio utvrditi odrednice tj. determinante somatskog statusa učenika sa višestrukom ometenošću koji pohađaju školu za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju, u odnosu na somatski status ostalih učenika iste škole i učenika opšte populacije. Takve determinante somatskog statusa jesu osnov i smernice za uspešnu i efikasnu edukaciju i rehabilitaciju ovih učenika.

Istraživanje je sprovedeno tokom 2010. godine i obuhvatilo je 24 učenika škole za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju i isto toliko učenika opštih osnovnih škola u Somboru i Bajmoku. Ispitane grupe učenika su bile ujednačene po broju, razredu, polu i uzrastu. Za prikupljanje podataka je korišćen instrument Protokol za procenu somatskog statusa koji se sastoji od 23 ajtema.

Rezultati istraživanja su pokazali da somatski status učenika sa višestrukom ometenošću u osnovi determinišu loša postura, ograničeni pokreti gornjih i donjih ekstremiteta, poremećaji mišićnog tonusa, slaba mišićna snaga šaka, prisustvo hroničnih i drugih bolesti i drugih stanja. Osim navedenih determinanti, i ukupan skor po Protokolu koji su postigli učenici sa višestrukom ometenošću pokazuje znatno odstupanje i statistički značajnu razliku u odnosu na skor ostalih učenika iste škole ($t=-2,71$, $p=0,01$), a naročito u odnosu na skor ispitanika kontrolne grupe ($t=-4,18$, $p=0,004$).

Učenici sa višestrukom ometenošću, koji pohađaju školu za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju, u nepovoljnijem su položaju u odnosu na ostale učenike u pogledu uslova za obrazovanje i vaspitanje. Oni zahtevaju dodatnu pažnju i naročito stručno posvećivanje, o čemu nesumnjivo svedoče i rezultati našeg istraživanja.

Ključne reči: somatski status, odrednice, višestruka ometenost, specijalna edukacija i rehabilitacija

¹ rapdrag@yubc.net ; drapaic58@gmail.com

Stavovi rukovodilaca prema radnim kompetencijama gluvih i nagluvih osoba

Marina Radić Šestić¹, Biljana Milanović Dobrota,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

U cilju utvrđivanja stavova rukovodilaca prema radnim kompetencijama gluvih i nagluvih osoba odabran je uzorak od 160 rukovodilaca državnih i privatnih radnih organizacija iz Beograda i unutrašnjosti (Leskovac, Niš, Kruševac). Za prikupljanje podataka korišćen je standardizovan *Upitnik za procenu stavova poslodavaca prema radnim kompetencijama zaposlenika* koji se sastoji od 17 stava, koji odražavaju slaganje u mišljenju na osnovu pojednostavljene Likertove skale od 1 (slažem se) do 3 (ne slažem se). U statističkoj obradi podataka korišćeni su neparametrijski testovi (Kruskal Wallis Test i Wilcoxon Signed Ranks Test).

Rezultati istraživanja ukazuju da rukovodioci ženskog pola pozitivnije percipiraju radne sposobnosti gluvih i nagluvih osoba od rukovodilaca muškog pola. Za razliku od rukovodilaca iz unutrašnjosti, rukovodioci iz Beograda smatraju da su gluve i nagluve osobe brže u radu ($p=0.029$), da shvataju radne obaveze ($p=0.004$), da mogu obavljati sve poslove ($p \leq 0.000$) i da se mogu dalje obrazovati ($p=0.004$). Rukovodioci iz državnih firmi imaju pozitivnije stavove prema radnim kompetencijama gluvih i nagluvih radnika, jer ne greše u radu ($p=0.007$) više od radnika opšte populacije, uredni su ($p \leq 0.000$), odgovorni ($p=0.028$), zainteresovani ($p=0.009$) i samostalni u radu ($p \leq 0.000$), shvataju radne obaveze ($p \leq 0.000$) i politiku firme ($H=11.835$, $p=0.001$) i

mogu napredovati u karijeri po vertikali tj. postati šefovi ($p=0.001$). Stepennobrazovanjarukovodilacane utičenanjihovestavovepremaradnimkompetencijamagluvihinagluvihosoba ($p=0.237$). Iskustvo u radu sa gluvim i nagluvim osobamadoprinosi pozitivnim stavovima rukovodilaca prema radnim kompetencijama gluvih i nagluvih osoba ($p \leq 0.000$).

Ključne reči: rukovodioci, privatne firme, državne firme, radne kompetencije, gluve i nagluve osobe

¹ marina.r-s@hotmail.com

Promena stavova budućih defektologa prema inkluzivnom obrazovanju

Branislav Brojčin, Slobodan Banković,
Nenad Glumbić¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

U Srbiji je krajem 2009. godine donet Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja koji jasno favorizuje inkluzivno obrazovanje. S druge strane, dominiraju mišljenja da uspešna implementacija bilo koje inkluzivne politike u mnogome zavisi od pozitivne orijentacije edukatora prema njoj. Istraživanja pokazuju da se na stavove nastavnika može uticati tokom njihove obuke. Poboljšanje stavova kada su u programe studija uključeni inkluzivni sadržaji odnosi na nastavnike redovne nastave, ali i na specijalne edukatore. Skorašnjom reformom Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (FASPER) Univerziteta u Beogradu je ove sadržaje uveo u planove i programe studija.

Cilj ovog istraživanja je da ustanovi da li tokom završne godine osnovnih studija dolazi do promene stavova studenata FASPER-a, studijskog programa Specijalna edukacija i rehabilitacija osoba sa teškoćama u mentalnom razvoju, prema inkluzivnom obrazovanju.

Uzorak se sastoji od 31 studenata FASPER-a. Studenti su popunjavali Skalu za procenu stavova prema inkluzivnom obrazovanju (Wilczenski, 1992) na početku 7. i na kraju 8. semestra.

Statistička analiza skale u celini pokazuje da je došlo do značajnog poboljšanja stavova studenata

prema obrazovnoj inkluziji učenika sa posebnim obrazovnim potrebama ($t = -2,115, p < 0,05$). Ipak, dalja analiza pokazuje da je ova promena statistički značajna samo kada je u pitanju poboljšanje stavova prema uključivanju u redovno obrazovanje učenika čiji je govor teško razumljiv ($t = -2,530, p < 0,01$), kao i onih koji imaju teže oštećenje vida ($t = -2,115, p < 0,05$) ili sluha ($t = -2,716, p < 0,05$).

Iako se registruje značajno poboljšanje stavova budućih oligofrenologa prema inkluzivnom obrazovanju tokom poslednje godine studija, ove promene nisu sveobuhvatne i odnose se samo na pojedine kategorije ometenosti.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, stavovi, studenti

¹ nglumbic@eunet.rs

Akademski postignuća učenika u školama za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju

Gordana Nikolić¹,
Pedagoški fakultet u Somboru,
Univerzitet u Novom Sadu,
Vesna Radoman,
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

Nova zakonska rešenja u obrazovanju otvorila su prostor za približavanje i čvršće uvezivanje spacijalnih škola sa osnovnim i srednjim školama. Karika koja je nedostajala obrazovno-vaspitnom sistemu, delimično je prevaziđena uvođenjem, jedinstvenog programa za sve učenike i nediskriminativne upisne politike. Jedinstveni program predstavlja odlično polazište za umanjivanje postojećeg paralelizma među školama i unapređenje obrazovno-vaspitne prakse. Ovakav pristup ne zanemaruje činjenicu da se deca sa smetnjama u razvoju međusobno značajno razlikuju u odnosu na svoje individualne mogućnosti, teškoće, načine učenja, kao i činjenicu da ne postoji jedinstven i univerzalni model stimulacije koji bi bio mogao biti uspešan kod sve dece iz ove kategorije. Školske 2009/10. godine je obavljena prva spoljašnja evaluacija postignuća učenika sa smetnjama u razvoju u četiri "specijalne" (74 uč.) i učenika u jednoj "redovnoj" školi koji ,po proceni stručne službe, pokazuju poteškoće u učenju (48 uč.). Ukupno je testirano 122 učenika istim testovima iz srpskog jezika i matematike koje su pripremili savetnici za te predmete iz Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja na osnovu programa za lakšu mentalnu retardaciju. Ciljna grupa i su bili

učenici četvrtog i osmog razreda osnovne škole. Na taj način je sagledan nivo usvojenosti gradiva u okviru svake škole. Rezultati su pokazali znatno niža postignuća učenika iz škola za telesno invalidnu decu, decu oštećenog sluha i decu sa lakšim intelektualnim smetnjama od učenika sa oštećenjem vida i učenika iz redovnih škola. U radu se prikazuju uspešni međunarodni modeli, analiziraju načini prevazilaženja dobijenih razlika i mogućnosti reorganizacije i unapređivanja nastave i obrazovanja.

Ključne reči: obrazovanje, škole, akademska postignuća, evaluacija, smetnje u razvoju, uspešni modeli

¹ gordana.nikolic@zuov.gov.rs

School inclusion of disabled students in Mozambique. A pilot project of Best Practices in class

Ricci Maria Elisabetta¹, Langher Viviana,
Manuela Tomai,
*Department of Dynamic and Clinical Psychology
"Sapienza" University of Rome*
Kourkoutas Elias,
Department of Primary Education University of Crete,
Pirrò Valentina,
*Department of Dynamic and Clinical Psychology
"Sapienza" University of Rome*
Esposito Francesca,
*Specialization School of Health Psychology "Sapienza"
University of Rome*
Propersi Flaminia,
Department of Primary Education University of Crete,

Research subject

This contribution illustrates an intervention to implement an efficient methodology to include students with disability into regular schools in Maputo, Mozambique, where many factors impede their full inclusion: overcrowded classes, cultural prejudices, teachers' inadequate training in dealing with disability issues, didactic style focused on frontal teaching discouraging the interactions within the class.

Methodology

The intervention consisted in various steps: focus groups with teachers to discuss problems concerning school inclusion in Mozambique; classroom-observation to assess the didactic and learning processes using an observational scale consisted of six dimensions: Control; Exchange; Segregation; Integration; Non differen-

tiation; Exploration; the launching of best practices in four Maputo regular schools (using cooperative learning and visual communication techniques). In order to evaluate whether a change in the classroom setting occurred after the implementation of best practices, the first and the last observation scales' scores were compared using the Wilcoxon Matched Pairs test. A series of tests were performed for each scale's dimension, using the dimension's items as subjects. The alpha value was .05.

Results

After the intervention, the dimension Segregation significantly decreased while Integration improved. The dimension Control significantly lowered in three out of four classes. The dimension Exchange did not significantly improve in the two elementary classes, possibly due to the difficulty of the teacher in activating interactions among very young children. The less effective results have been achieved within the dimension Non differentiation: a full rearrangement of the didactic has not been accomplished. The dimension Exploration changed towards the expected direction, although without achieving a significant result.

Conclusion

Disabled students enormously benefited from the rearrangement of the didactic style and teachers realized that working in groups and letting students interact could turn a limitation such as an overcrowded class into a resource, making the time spent in class more engaging for everybody.

Key words: school inclusion, disability, cooperative learning.

¹ mariaelisabetta.ricci@uniroma1.it

Antisocijalno ponašanje učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim uslovima školovanja

Milena Nikolić¹, Medina Vantić-Tanjić,
Alma Dizdarević, Fadil Imširović,
Marijana Barukčić
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli

U ovom radu ispitano je antisocijalno ponašanje učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim uslovima školovanja u odnosu na pripadnost podskupini učenika usporenog kognitivnog razvoja. Istraživanjem je obuhvaćeno 150 učenika usporenog razvoja, od čega 35 učenika sa lakšim intelektualnim teškoćama, 53 učenika graničnih intelektualnih sposobnosti i 62 učenika sa sociokulturnom deprivacijom. Učenici usporenog kognitivnog razvoja su polaznici osnovnih škola sa područja Tuzlanskog kantona (od III do VIII razreda), oba spola. Antisocijalno ponašanje učenika usporenog kognitivnog razvoja procijenjeno je primjenom Skale za procjenu socijalnog ponašanja u školi (Merrell, 2003) i to subskalom Antisocijalno ponašanje koju su popunjavali nastavnici. Statistička obrada podatka obuhvatila je primjenu metoda deskriptivne statistike, jednofaktorsku analizu varijanse i Tukey *Post hoc* test. Rezultati istraživanja su pokazali da postoje statistički značajne razlike među podskupinama učenika usporenog kognitivnog razvoja na subskalama „Neprijateljsko raspoloženje/razdražljivost“ ($p=0,016$) i „Prkosnost/ Destruktivnost“ ($p=0,004$), te na skali Antisocijalnog ponašanja u globalu ($p=0,015$). Razlici unutar skupina učenika usporenog kognitivnog razvoja najviše doprinosi razlika koja postoji između učenika graničnih in-

tektualnih sposobnosti i učenika sa sociokulturnom deprivacijom („Neprijateljsko raspoloženje/razdražljivost“ $p=0,014$; „Prkosnost/ destruktivnost“ $p=0,003$; „Antisocijalno ponašanje“ u globalu $p=0,013$). Dobijeni rezultati istraživanja pokazuju da učenike usporenog kognitivnog razvoja ne možemo posmatrati kao homogenu skupinu, bez da poštujuemo karakteristike pojedinih skupina učenika usporenog kognitivnog razvoja. Također, rezultati ukazuju na potrebu provođenja programa modifikacije ponašanja kao i programa poticanja socijalno kompetentnog ponašanja.

Ključne riječi: učenici usporenog kognitivnog razvoja, antisocijalno ponašanje, redovno obrazovanje

1 nmilena78@gmail.com

Sociološki aspekti specijalne edukacije dece nacionalnih manjina sa fokusom na romsku populaciju u Srbiji

Vladimir S. Mentus¹,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Društvene nevolje sa kojima se suočavaju deca iz manjinskih grupa u uslovima specijalne edukacije uvek su kompleksnije prirode od problema dece iz većinskih grupa stanovništva. Tako, osim problema koji inače postoje pri specijalnom obrazovanju dece, deca manjinskih grupa se dodatno suočavaju sa problemima kao što su: neuključivanje/rano napuštanje obrazovnog sistema, nedostatak kvalitetnog obrazovanja, podložnost diskriminaciji i segregaciji, nemogućnost izražavanja i negovanja svog etničkog/kulturnog identiteta itd.

Prema dostupnim podacima (Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Institut za otvoreno društvo), postoje procene da je između 30% i 80% dece u Srbiji u školama za specijalnu edukaciju romske nacionalnosti. Taj podatak je veoma uznemirujući ukoliko se ima u vidu da je udeo romske populacije u Srbiji samo oko 1.9%. Veliki broj individualnih i grupnih društvenih aktera u situaciji je da utiče na rešavanje problema u sistemu specijalne edukacije dece manjinskih grupa: prvenstveno budžetske ustanove, kao što su ministarstva, zavodi za obrazovanje, predškolske ustanove i škole, ali i druge, kao što su lokalne samouprave, stručna udruženja, nevladine organizacije, međunarodne organizacije, donatori koji se bave unapređivanjem obrazovanja itd. Svrha ovog rada je da, prvo, skrene pažnju na ovu vrstu društvenog problema i drugo, napravi listu preporuka koje bi mogle biti od pomoći u

njegovom prevazilaženju, namenjene prvenstveno društvenim akterima od primarnog uticaja u ovom društvenom podsistemu. Za sada, ta lista bi mogla da uključi prvenstveno pitanja stepena diskriminacije Roma u obrazovanju, sprečavanja pogrešnog upisivanja romske dece u specijalne škole i mogućnosti reintegracije učenika specijalnih škola i odeljenja u redovne škole i odeljenja, a zatim i pitanje kvaliteta nastave u tim specijalnim školama, što je od posebnog značaja danas kada se uveliko radi na reformi obrazovnog sistema u Srbiji. U radu će biti i diskusije o sociološkim metodama pogodnim za rešavanje ovog problema.

Ključne reči: specijalna edukacija dece, Romi

¹ vladimirmentus@yahoo.com

Creating Inclusive Culture

Zora Jachova¹

*University St. Cyril and Methodius, Faculty of Philosophy,
Institute of Special Education and Rehabilitation,
Republic of Macedonia*

Introduction

Inclusion is technically simple, but socially complex. The complexity of inclusion is fundamentally related to the reality of schools and other educational environments-to the dimension of inclusion called 'culture'.

Inclusive culture is dimension about creating a secure, accepting, collaborating, stimulating community in which everyone is valued, as the foundation for the highest achievements of all students. It is concerned with developing inclusive values, shared between all staff, students, parents/carers that are conveyed to all new members of the school.

Research problem

In this article will be present the process of Creating Inclusive Culture in Republic of Macedonia through different research work which was organized from 1998 till 2011.

Results

1. The research subject was the information level of students from regular schools about characteristics of children with SEN and their attitudes towards them. It was realized in 16 classes from I to VIII

grade (classes in which children with special needs are, and are not included) from the regular elementary school "Dimo Hadzi Dimov" in duration from September 2000, till July 2002. (Jacova, Z., 2002)

The most significant result from the project is the increasing of information level and the positive change of the attitudes. Examinees from classes where children with SEN are included are giving at the average more correct answers, both at the initial (18,24) and at the final survey (24,19), than the examinees from classes where children with SEN are not included (at the initial survey -17,07; at the final survey 23,51).

2. The research subject was (Jacova, Z., 2003): teacher's acceptance level of inclusive process and parent's acceptance level of inclusive process. It was realized in 5 inclusive schools in duration from August 2003, till September 2003. In this research was involved: 123 teachers and 123 parents.

Results confirmed high level of teacher's acceptance (56%) and parent's acceptance (69%). of inclusive process.

3. We accomplished qualitative study (December 2010 till February 2011) to present situation of real inclusion school culture in regular school "Dimo Dadji Dimov" through parents opinion and attitudes. The main research aim is to through parents opinion and attitudes to acknowledge practical implementation of inclusive process with SEN in school community. We follow up the parents attitudes (15 parents of children with SEN children and 15 parents of peer group) which have

1 zorajacova@hotmail.com

communication with children with SEN, through of semi-structural interview.

The research finding address to following conclusion: Support of parents of children with SEN enable increased active participation of inclusive educational access and higer standards for all children.

Conclusion

Inclusion means transformation of: people's attitudes, the system and the society. It is arranged through network coordination and persons centred system. The inclusion involves different participation of the individual or the group in the social processes, respecting the difference, the individual possibilities and desires.

Key words: Inclusive Culture, network, participation, children with SEN

Učenici sa posebnim potrebama i opšti uzroci školskog neuspeha iz perspektive učenika

Ilić-Stošović Danijela¹, Nikolić Snežana,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Milivojević Marina,
PU „Boško Buha“

Osnovni cilj istraživanja je da utvrdi postoje li razlike u doživljaju uzroka školskog neuspeha učenika sa posebnim potrebama, u odnosu na učenike tipičnog razvoja.

Istraživanjem je obuhvaćeno 80 učenika trećeg razreda, a sprovedeno je u dve osnovne škole: OŠ „Mladost“ Novi Beograd (40 učenika) i OŠ „Karađorđe“, Ostružnica (40 učenika). Od ovog broja, 26 učenika su identifikovani kao učenici sa posebnim potrebama. Najveći broj ovih učenika (23) su učenici koji pripadaju kategoriji učenika sa teškoćama u učenju, dok je troje učenika identifikovano kao učenici sa ometenošću (senzorno oštećenje, motorički poremećaji).

Za prikupljanje podataka korišćen je upitnik koji u uvodnom delu sadrži osnovne podatke o učeniku i 14 pitanja – tvrdnji, skaliranih u četiri nivoa, koja čine glavni deo upitnika, a odnose se na identifikaciju opštih uzroka za pojavu školskog neuspeha.

Statističke analize, rađene ANOVA statističkom metodom, pokazuju da učenici sa posebnim potrebama, visoko statistički značajno ($p=0.000$) u odnosu na učenike tipičnog razvoja, identifikuju nesigurnost u sebe, nedostatak pomoći i probleme u porodici, kao faktore, koji ih ometaju da postignu zadovoljavajući

uspeh, kao faktore neuspeha u školi. Statističke analize pokazuju da, teškoća da učenici jasno izraze svoju ideju i formulišu odgovor ($p=0.001$), pristrasnost nastavnika ($p=0.002$), nejasnoća nastavnikovih predavanja, kao i previše časova nastave ($p=0.006$), dominiraju kao faktori doživljaja školskog neuspeha u grupi učenika sa posebnim potrebama. Unutar grupe učenika sa posebnim potrebama postoje statistički značajne razlike u pogledu identifikacije i doživljaja uzroka školskog neuspeha, a one su direktno povezane sa oblikom posebne potrebe učenika.

Ovo istraživanje je potvrdilo da, obrazovanje učenika sa posebnim potrebama u inkluzivnim uslovima zahteva, pored adekvatne pripreme učenika i adekvatnu obuku nastavnika, obezbeđenje pomoći i prilagođavanje broja časova aktivne nastave. Stava smo da, pri izradi individualnih obrazovnih planova, jedno od polazišta mora biti ispitivanje učenikovog doživljaja uzroka i teškoća na koje nailazi u nastavnom procesu.

Ključne reči: školski neuspeh, učenici sa posebnim potrebama

1 d.i.stosovic@gmail.com

Odnos učenika redovne osnovne škole prema vršnjacima koji mucaju

Ivana Terzić¹, Nadica Jovanović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Milan Kulić,
Univerzitet Istočno Sarajevo, Medicinski fakultet, BiH

Mucanje je kompleksan govorni poremećaj na čiju pojavu i razvoj utiče spoj genetskih, neuroloških, psiholoških, socijalnih i lingvističkih činilaca. Poteškoće koje se ispoljavaju na verbalnom nivou, kao i prateće neverbalne manifestacije, koje su često upadljive, izazivaju negativne reakcije kod sagovornika. Mucanje se kod deteta može pogoršati usled loših porodičnih odnosa (vaspitanje, porodična atmosfera), odnosa vršnjaka (ismevanje, odbacivanje) i socijalnog okruženja (stavovi, predrasude).

Stručnjaci navode da govorni poremećaji mogu imati štetne efekte na samoopažanje, a naročito na samo-poštovanje. Stoga pozitivni vršnjački odnosi prema detetu koje muca ima važan uticaj na njegov kognitivni, socijalni i jezički razvoj, kao i kvalitet života uopšte. Kod školske dece koja mucaju, poteškoće se mogu javiti u toku govora, čitanja, postavljanja pitanja i odgovaranja na njih, kao i traženja pomoći od nastavnika, zbog čega ona često izbegavaju različite govorne aktivnosti u razredu, kao i van njega. Druga deca ih stoga mogu doživeti kao stidljivu ili povučenu, i mogu izbegavati druženje sa njima. Tako deca koja mucaju mogu da postanu meta maltretiranja i ismevanja, jer ih vršnjaci često doživljavaju kao drugačije zbog njihovog socijalnog ponašanja.

Rezultati prikazani u ovom radu, dobijeni su u okviru istraživanja o etiološkim faktorima koji uzrokuju mucanje, ili utiču na njegovo ispoljavanje. Jedan od ciljeva ovog istraživanja bila je i procena stavova sagovornika osoba koje mucaju. Tako su pored stavova roditelja i nastavnika, ispitivani i stavovi učenika redovne osnovne škole prema vršnjacima koji mucaju. Uzorak je činilo 65 učenika petog i osmog razreda. Stavovi učenika, dobijeni upitnikom posebno konstruisanim za potrebe ovog istraživanja, kvantitativno i kvalitativno su analizirani, i komparirani u odnosu na pol, uzrast i iskustvo.

Ključne reči: mucanje, vršnjaci, stavovi

1 ivanaterzic@yahoo.co.uk

Primena i značaj edukativnih radionica u senzibilizaciji vršnjačkih grupa u inkluzivnom procesu

Lela Stojinović, Ivana Bukvić, Slađana Šuša¹,
SOŠO sa domom "Vuk Karadžić", Sombor

U pojedinim istraživanjima kao jedan od riziko faktora za pojavu vršnjačkog nasilja ističe se različitost, odnosno različite psihofizičke sposobnosti u okviru vršnjačke grupe. Ovaj podatak ukazuje na problem nedovoljne senzibilizacije dece i omladine obuhvaćene inkluzivnim procesom. Nova zakonska rešenja o Stručnom uputstvu o formiranju odeljenja i grupa u osnovnim i srednjim školama od 09. aprila 2010. godine, Ministarstva prosvete i nauke RS, predviđaju uključivanje učenika sa smetnjama u razvoju u redovan obrazovni sistem. Samim tim je uočljivije prisustvo različitosti u vršnjačkoj interakciji. S tim u vezi, neophodno je stvoriti odgovarajuću inkluzivnu klimu kroz raznovrstne vidove senzibilizacije vršnjačkih grupa.

Na osnovu podataka proisteklih iz projektnih aktivnosti ŠOSO sa domom „Vuk Karadžić“, Sombor, partnerskih škola iz okruženja i udruženja koja se bave osobama sa posebnim potrebama, u kojima su realizovane projektne aktivnosti u poslednjih nekoliko godina u vidu edukacije interesnih grupa o smetnjama i teškoćama u razvoju, pojavila se potreba za stvaranjem priručnika koji bi imao za cilj senzibilizaciju vršnjačkih grupa, odnosno stvaranje povoljne inkluzivne klime u grupi/odeljenju. Priručnik sadrži edukativne radionice sa detaljnim uputstvima za praktičnu primenu, neophodnim materijalima za rad i ulozi specijalnog edukatora i rehabilitatora u realizaciji radionica.

Rezultati primene priručnika su ukazali da je senzibilizacija vršnjaka značajnija u mlađim vršnjačkim grupama u odnosu na starije. Ovim iskustvenim saznanjima potvrđena je neophodnost kontinuirane senzibilizacije, odnosno edukacije vršnjačkih grupa koje se tiču smetnji i teškoća u razvoju, uvažavanja različitosti i podizanja nivoa svesti o različitim potrebama i mogućnostima dece i omladine.

Ključne reči: senzibilizacija vršnjačkih grupa, priručnik – edukativne radionice, pozitivna inkluzivna klima, specijalni edukator i rehabilitator.

¹ sssrdja@yahoo.com

Multidisciplinarni pristup u inkluzivnom obrazovanju (Prikaz slučaja)

Amela Teskeredžić¹, Vesna Bratovčić,
Lejla Junuzović- Žunić,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli,
Dijana Tadić
Osnovna škola „Mejdan“ Tuzla², Bosna i Hercegovina

U Bosni i Hercegovini trenutno, inkluzivno obrazovanje možemo posmatrati kao proces povećanja učestvovanja, a smanjenja isključenosti osoba sa posebnim potrebama u redovnom odgojno-obrazovnom procesu.

Problem i cilj ovog rada bio je ispitati efikasnost multidisciplinarnog pristupa kod deteta sa višestrukim smetnjama, uključenog u redovnu Osnovnu školu u Tuzli.

U ovom prikazu slučaja radilo se sa dečakom N.N. sedmog razreda redovne osnovne škole “Mejdan” u Tuzli sa kombinovanim smetnjama. U tu svrhu ispitani su govorno-jezični status, vizuelna efikasnost, motoričke sposobnosti i nivo mentalnih sposobnosti, te je pripremljen individualni program.

Rezultati su pokazali značajne pomake u period od jedne školske godine na različitim područjima, što govori u prilog značaja angažovanja stručnjaka različitih profila u školama u kojima je zaživelo inkluzivno obrazovanje. Stoga, možemo reći da ukoliko svakom detetu pristupimo individualno i multidisciplinarno, te istrajemo u rehabilitacijskom radu i prilagodimo školske aktivnosti njegovim potrebama, rezultati neće izostati.

Ključne riječi: inkluzija, multidisciplinarni tim

1 amela.teskeredzic@untz.ba

Uloga i značaj specijalnog edukatora i rehabilitatora u inkluzivnom procesu

Sofija Mandarić¹, Katarina Salkanović,
Đurašin Kerkez,
SOŠO sa domom "Vuk Karadžić", Sombor

Savremeni koncept edukacije i rehabilitacije osoba sa smetnjama i poremećajima bez obzira na stepen i vrstu ometenosti podrazumeva, u svetlu novih zakonskih i podzakonskih akata u Srbiji, obrazovanje u školama tipične populacije. Nova zakonska rešenja ne nude jasnu sliku o tome, koja je uloga specijalnih edukatora i rehabilitatora u procesu inkluzivnog obrazovanja.

Komparativnom analizom legislative (Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja RS; Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci deci i učenicima; Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje; Priručnik za rad interresorne komisije za procenu potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku), i internih podataka dobijenih od pojedinih obrazovno – vaspitnih ustanova (potpisani protokoli o saradnji) proizilazi da je neophodno preispitati odredbe zakona koje ne prepoznaju eksplicitnu ulogu specijalnog edukatora i rehabilitatora u inkluzivnom procesu u meri u kojoj situacije u praksi to zahtevaju. Kvalitet inkluzivnog procesa je prepoznat ne samo kroz ostvarenu saradnju sa obrazovno – vaspitnim ustanovama, već i kroz saradnju sa referentnim institucijama koje participiraju u socijalnom zbrinjavanju osoba sa smetnjama i teškoćama. Ovu analizu

proširili smo zakonskim rešenjima i iskustvima u zemljama iz okruženja kao i pojedinim evropskim zemljama.

Rezultati analize ovog problema ukazuju da je uloga specijalnih edukatora i rehabilitatora u obrazovno vaspitnom sistemu u Srbiji u odnosu na zemlje iz okruženja i nekih zemalja Evropske Unije, čija su zakonska rešenja ušla u ovu komparativnu analizu, svedena na minimum, odnosno na povremeno angažovanje specijalnih edukatora i rehabilitatora u skladu sa iskazanim potrebama i /ili rešenjem Interresorne komisije.

Gotovo je sigurno da ćemo za posledicu, doslednom primenom ponuđenih zakonskih rešenja, imati u celosti urušen kvalitet obrazovno – vaspitnog sistema.

Ključne reči: inkluzija, specijalni edukator i rehabilitator, legislativa

¹ skolavukkaradzic.sombor@gmail.com

Procena umešnosti vođenja dece sa umerenom intelektualnom ometanošću kroz vaspitno-obrazovni sistem

Nergis Ramo-Akđun¹,
Institut za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Risto Petrov,
Nataša Stanojkowska-Trajkowska,
Aleksandra Karovska,
Filozofski fakultet-Skoplje

Nakon navršene dve godine dete na ovom uzrastu ima potrebu i zahteva od negovatelja da ga vodi u "istraživanje sveta". Ovo je trenutak za "medijativno iskustvo učenja". To su podeljena iskustva koja bi trebalo da budu pripremljeni od strane defektologa kako bi se uklopila u dečju pažnju dok je ono vođeno kroz svet znanja i vrednosti. Pokazatelji koji su povezani sa posredovanjem imaju veliku važnost za pravilni razvoj dece sa umerenom intelektualnom ometanošću. Medijativne pokazatelje koji su deo našeg istraživanja izdvojili smo iz jednog Internacionalnog programa za razvoj dece-ICPD, kojim se objašnjava potreba fokusiranja na dečju pažnju, daje veći značaj entuzijazmu, proširenje/objašnjenje/upoređivanje sa prošlim sličnim situacijama, kako i pozitivnom postavljanju granica tokom vođenja dece u realizaciji vaspitno-obrazovnih aktivnosti.

Metodologija istraživanja;

Predmet istraživanja: dobijanje saznanja o potrebi ispravnog vođenja dece sa umerenom intelektualnom ometanošću u posebnim školama.

Cilj istraživanja: uočiti potrebu adekvatnog pristupa vođenja učenika preko samoprocene defektologa, kako i procena od strane samih učenika sa

umerenom intelektualnom ometanošću i njihovih roditelja.

Istraživačka pitanja:

1. U kojoj meri pomažu učenicima da fokusiraju svoju pažnju?
2. U kojoj meri se imenuju zajednička iskustva učenika sa intelektualnom ometanošću?
3. U kojoj meri se pokazuje entuzijazam i sreća intelektualno ometanih učenika?
4. U kojoj meri se mogu obogatiti iskustva intelektualno ometanih učenika?
5. U kojoj meri se vode intelektualno ometani učenici na pozitivni način?
6. U kojoj meri postoji potreba za program obučavanja defektologa za rad sa intelektualno ometanim učenicima?

Rezultati: Prilikom interpretacije rezultata uočili smo jaku, statistički značajnu razliku u odgovorima svih grupa ispitanika. Dok su defektolozi pokazali zadovoljstvo svog posla, roditelji biraju odgovor "prosečno". Učenici sa intelektualnom ometanošću najčešće kažu da su nezadovoljni.

Zaključak: Rezultati ovog istraživanja potvrđuju potrebu primene adekvatnijih pristupa za učenike sa intelektualnom ometanošću u toku realizacije vaspitno-obrazovnog procesa.

Ključne reči: Medijativni pokazatelji, deca sa umerenom intelektualnom ometanošću, ICDP program, posebni vaspitno-obrazovni sistem.

¹ nergis_ramo@yahoo.com

Family challenges in selecting adequate educational setting

Zaga Kolodezni¹, Tanja Bogatinova,
Mirjana Petrusevska, Tatjana Ljapova,
Special primary School "Maca Ovcharova" Veles

The family is a dynamic system that develops through different life phases, faced expected and unexpected events and adapt to internal and external changes as a continuous process. Most challenging phase in the development of a family is breeding and rising of children. The purpose of this research is to investigate the relation between the factors influencing the decision of parents when selecting a special or regular primary school for educating children with special educational needs and their attitude towards the child.

The sample consisted of 40 parents, whose children with special educational needs are educated in the Special Primary School „Maca Ovcharova, or in the local regular primary schools in the municipality of Veles.

It was revealed that younger parents tend to choose regular schools as their first educational options, but the trend of transferring children with special education needs to special school was also observed. There are no significant differences between parents of different educational background in regard to their choice of either school options. Parents with higher expectations for their children tend to choose regular school. Those parents who choose special school as an appropriate educational environments said that it was the best option having in

mind level of disability. On the other hand, parents who opted for regular school claimed that school proximity, stimulating environment and education alongside with their siblings and peers could improve developmental capabilities of their children.

Key words: special, regular, school, parents

1 tanjasv2002@hotmail.com

Aspekti zadovoljstva poslom kod osoba sa ometenošću

Biljana Milanović-Dobrota¹, Marina Radić-Šestić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Mnogobrojne teorijske i empirijske studije utvrdile su visoku korelaciju između zadovoljstva poslom i radne produktivnosti. Međutim, istraživanja o zadovoljstvu poslom osoba sa ometenošću u našoj zemlji skoro da ne postoje, već samo grube procene i sporadična saznanja. Zbog toga je cilj istraživanja da se utvrdi da li su osobe sa ometenošću zadovoljne poslom koji obavljaju. Uzorkom su obuhvaćene gluve i nagluve osobe (N=30) i osobe sa intelektualnom ometenošću (N= 26), oba pola, starosti od 25-55 godina koje su zaposlene u Preduzećima za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (zaštitne radionice) u Beogradu. Instrument korišćen u istraživanju je Upitnik o zadovoljstvu poslom (Job satisfaction survey, P.Spector, 1994) koji procenjuje zadovoljstvo poslom kroz devet različitih aspekata. U statističkoj obradi podataka korišćena je metoda deskriptivne statistike (frekvencija, aritmetička sredina, standardna devijacija), neparametrijska metoda (Kruskal-Wallis test) i koeficijent korelacije. Rezultati pokazuju da je ukupno 55,4% nezadovoljno svojim poslom, a da 41,1% ispitanika ima ambivalentan stav prema svom poslu. Subskala koja je ispitivala zadovoljstvo platom je aspekt kojom su zaposlene osobe sa ometenošću najnezadovoljnije ($p=0.000$) što je i očekivano u trenutnoj socijalno-ekonomskoj situaciji naše zemlje. Gluvi i nagluvi ispitanici su u totalnom skorupit-

nika zauzeli negativan stav (60 %), dok su ispitanici sa intelektualnom ometenošću u podjednako meri iskazali negativan i ambivalentan stav prema poslu. U cilju podizanja nivoa zadovoljstva zaposlenih osoba sa ometenošću neophodno je aktivirati sve interesne grupe u implementaciji ratifikovanih strateških dokumenata i intervenisati stručnom podrškom u radnoj sredini.

Ključne reči: osobe sa ometenošću, zadovoljstvo poslom

¹ biljanamilanovicdobrota@gmail.com

Značaj radnog angažovanja i zapošljavanja uz podršku u zajednici u kontekstu socijalnog uključivanja osoba sa intelektualnim teškoćama

Duška Stojisavljević¹; Boban Petrović,
Asocijacija za promovisanje inkluzije Srbije, Beograd

Socijalno-inkluzivni pristup, za razliku od medicinskog, u osnovi podrazumeva pružanje podrške osobama sa intelektualnim teškoćama (u daljem tekstu: osobe sa IT), u uključivanju u sve segmente života društvene zajednice, a u cilju zadovoljenja njihovih potreba. Imajući u vidu doprinos koji radno angažovanje i kod tipične populacije ima u očuvanju i unapređenju opšteg blagostanja, važno je razmotriti značaj radnog angažovanja i zapošljavanja uz podršku u otvorenoj sredini kroz perspektivu procesa deinstitutionalizacije i socijalnog uključivanja osoba sa IT.

Istraživanje je realizovano na uzorku od 23 osobe sa IT, različitog pola, starosti i stepena teškoća, koje su 2004. godine deinstitutionalizovane u program stanovanja uz podršku u otvorenoj sredini. Za procenu intenziteta i kvaliteta uključenosti u različite aspekte socijalne sredine, uključujući i radno angažovanje i zapošljavanje uz podršku, primenjen je instrument "Eko-mapa za osobe sa intelektualnim teškoćama" (Petrović i Stojisavljević, 2008). Obrada podataka bazirana je na osnovnim deskriptivnim statističkim pokazateljima, i analizi varijanse sa ponovljenim merenjima.

Rezultati su pokazali da postoje značajne promene u stepenu socijalne uključenosti u aktivnosti radnog angažovanja i zapošljavanja uz podršku tokom perioda od 7 godina, i kada je u pitanju in-

tenzitet ($F(21)=12.744$, $p=.000$, $\eta^2=.477$) i kada je u pitanju kvalitet uključenosti ($F(21)=8.611$, $p=.000$, $\eta^2=.381$). Takođe, utvrđeno je da ove promene ne zavise od uzrasta i pola, kao ni od stepena opšte kompetentnosti, odnosno, stepena teškoća ispitanika.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da postoji jedan opšti, progresivni, trend povećanja stepena socijalne uključenosti u radnu sredinu u zajednici kod osoba sa IT od trenutka deinstitutionalizacije i početka života u otvorenoj sredini kroz program stanovanja uz podršku. Takođe, pokazuje se da uključivanje u aktivnosti radnog angažovanja i zapošljavanja uz podršku značajno doprinosi socijalnoj inkluziji osoba sa intelektualnim teškoćama, bez obzira na stepen njihovih teškoća. Rezultati imaju značajne implikacije za rad pružalaca usluga u zajednici.

Ključne reči: osobe sa intelektualnim teškoćama, socijalno uključivanje, radno angažovanje i zapošljavanje uz podršku

1 info@sapi.rs

Motivisanost osoba sa invaliditetom za zapošljavanje

Gordana Odović,¹ Miodrag Stošljević,
Tamara Španović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Podaci Ministarstva za rad i socijalnu politiku pokazuju da je stopa nezaposlenosti osoba sa invaliditetom u Srbiji čak 75%. U literaturi se kao razlog otežanog zapošljavanja osoba sa invaliditetom (OSI) navode negativni stavovi poslodavaca i stigma koja se javlja kao rezultat ovih pojava. Pored toga, razlog može biti nedovoljna motivisanost OSI za zapošljavanje i aktivno učešće u pronalaženju zaposlenja.

Cilj rada je ispitati motivisanost OSI za zapošljavanje i njihovo aktivno učešće u pronalaženju posla. Za istraživanje je konstruisan poseban upitnik, a pitanja su formulisana tako da se ispita motivisanost za zapošljavanje i uključenost u aktivno traženje posla. Uzorak čine 32 OSI (14 osoba muškog i 18 osoba ženskog pola). Istraživanje je obavljeno tokom 2010. god. u Nacionalnoj službi za zapošljavanje, Filijala za grad Beograd.

Rezultati istraživanja pokazuju da je 25% ispitanika bilo uključeno u dodatne obuke, 50% ispitanika bi radili bilo koji posao koji im se ponudi, pa čak i kada bi bio na nižem stepenu stručne spreme od one koju imaju (53,12%). Ipak nije zanemarljiv procenat ispitanika (37,5%) koji su nezainteresovani za ijedan posao. Analiza rezultata o načinima pronalaženja posla pokazuje da 59,37 % ispitanika ne očekuje samo da ih drugi pozovu i ponude posao već se

angažuje oko pronalaženja posla (praćenjem oglasa, čestog kontakta sa savetnicima za zapošljavanje i sl.) dok 40,74 % nije aktivno i očekuju da budu pozvani na razgovor za zapošljavanje.

Prethodno izneseni rezultati istraživanja su pokazatelj postojanja motivisanosti za zapošljavanje kod više od polovine ispitanika i njihovog aktivnog uključivanja u traženje posla. Ipak, nije zanemarljivi procenat ispitanika koji u tom smislu nisu motivisani, a tim i pasivni u traženju posla. Upravo te osobe predstavljaju fokus grupu za rad stručnjaka iz oblasti zapošljavanja OSI: specijalnih edukatora i rehabilitatora, psihologa i socijalnih radnika.

Ključne reči: zapošljavanje, aktivno traženje posla, osobe sa invaliditetom

¹ gordanaodovic@gmail.com

Procena motivacije za rad kod osoba sa intelektualnom ometenošću

Milica Gligorović, Marina Radić Šestić,
Nataša Buha Đurović¹,
Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Na zapošljavanje osoba sa intelektualnom ometenošću utiče niz faktora. Neki od njih su podrška porodice, profesionalna obuka i radno iskustvo, težina intelektualne ometenosti i motivacija za rad. Za motivacioni sistem osoba sa intelektualnom ometenošću (IO) se najčešće vezuje dominacija spoljašnjeg lokusa kontrole, teškoće uvida u posledice vlastitog ponašanja i očekivanje neuspeha u rešavanju zadataka. U ovom radu razmatraju se mogućnosti procene motivacije za usavršavanje, rad i zapošljavanje osoba sa IO. Ovi aspekti motivacije mogu da budu od ključne važnosti za uspešnost zapošljavanja. Za njihovu procenu se primenjuju tehnike intervjua, čekliste (postojeće ili dizajnirane za konkretnu situaciju), skale socijalnih veština i sl. Prikazan je Upitnik za procenu dimenzija usavršavanja (Dimensions of Mastery Questionnaire), kojim se ispituju instrumentalni i ekspresivni aspekti motivacije za usavršavanje i opšta kompetencija. Instrumentalni aspekt se odnosi na motivaciju osobe da pokuša, na fokusiran i istrajan način, da reši problem ili usavrši veštine ili zadatke koji su inicijalno za nju predstavljali izazov. Ekspresivni aspekt motivacije je vezan za afektivne reakcije tokom izvršavanja zadatka ili neposredno po njegovom obavljanju. Motivacija za zapošljavanje, kao jedan od najznačajnijih prediktora uspešnog nalaženja posla, najčešće se procenjuje

primenom strukturiranog intervjua i/ili tematske analize. Za procenu motivacije za rad konstruisano je više instrumenata, najčešće dizajniranih kao višestruke skale Likertovog tipa, koju popunjava sam ispitanik. Postoji dovoljno dokaza da tzv. unutrašnje barijere predstavljaju ozbiljnu prepreku zapošljavanju, pa je u procenu opštih funkcionalnih potencijala za profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa IO neophodno uključiti različite aspekte motivacije za rad.

Ključne reči: intelektualna ometenost, motivacija za rad, procena

1 natasabuha@fasper.bg.ac.rs

Bračni odnosi roditelja djeteta s intelektualnim teškoćama

Medina Vantić-Tanjic,¹ Milena Nikolić,
Mirela Fazlić, Alma Dizdarević,
Fadil Imširović,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli

U radu se govori o bračnim odnosima roditelja djece s intelektualnim teškoćama i djece tipičnog razvoja. Ispitivane su razlike na skupinama varijabli Problemi intimnosti, Sporazum, Otvorenosti, Prvrženost i Predanost. Uzorak istraživanja činili su roditelji djece osnovnoškolske dobi i to 30 roditelja djece s intelektualnim teškoćama i 26 roditelja djece tipičnog razvoja. Bračni odnosi roditelja procjenjeni su Upitnikom za procjenu bračnih odnosa (Van den Broucke, Vertommenh i Vandereycken, 1995). Za obradu dobijenih podataka korištena je deskriptivna statistička metoda (aritmetička sredina i standardna devijacija), a statistička značajnost razlika među skupinama roditelja utvrđena je t-testom. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji statistički značajna razlika na skupnima varijabli Sporazum ($p=0,000$), Otvorenost ($p=0,003$) i Privrženost ($p=0,000$), na nivou značajnosti $p<0,05$ u korist roditelja djece tipičnog razvoja. Dobijeni rezultati ukazuju na potrebu za stručnom podrškom roditeljima djece s intelektualnim teškoćama, kao i potrebu ispitivanja faktora koji su uticali na dobijanje ovakvih rezultata.

Ključne riječi: bračni odnosi, roditelji, djeca, intelektualne teškoće

¹ medina.vantictanjic@gmail.com

Motoričke poteškoće učenika sa „graničnim stanjima inteligencije“

Miodrag Stošljević, Milosav Adamović¹,
Gordana Odović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju*

procesu edukacije učenika sa “graničnim stanjima inteligencije”, mora posebna pažnja obratiti na motoričke poteškoće ove populacije.

*Ključne reči: “granična stanja inteligencije”,
motoričke poteškoće*

Prikazani su rezultati ispitivanja nekih od opštih motoričkih poteškoća kod 128 učenika sa “graničnim stanjima inteligencije”, uzrasta od 7-11 godina. Ispitnici su bili ravnomerno raspoređeni prema polu (64 ispitanika ili 50% muškog pola i 64 ispitanika ili 50% ženskog pola) i prema uzrastu, tj. po 32 (25%) ispitanika u uzrastima od 7-7,11, 8-8,11, 9-9,11 i 10-11 godina. Svi ispitanici su imali između 71 i 85 IQ jedinica na REVISK testu, što znači da su svrstani u kategoriju “graničnih stanja inteligencije”. Ispitivanje smo izvršili 2010. godine u Zavodu za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju “prof. dr Cvetko Brajović” i u Kabinetu za defektologiju “Stošljević”. Cilj istraživanja je bio da ukažemo na opšte motoričke poteškoće ispitivane populacije, koje mogu uticati na proces edukacije u redovnoj osnovnoj školi. Rezultati istraživanja su pokazali da je nekoordinisane pokrete imalo 72 (56,24%) ispitanika, loše je oblikovalo linije, likove i slova 69 (53,90%) ispitanika, zaprljalo se u toku rada 62 (48,44%) ispitanika, ponekad je imalo nehotične pokrete tela 45 (35,15%) ispitanika, neracionalno se kretalo 42 (32,81%) ispitanika, 40 (31,25%) je imalo poteškoće kod usklađivanja pokreta i percepcije, dok je 39 (30,47%) ispitanika često padalo. Dobijeni rezultati ukazuju na zaključak da se, tokom konstrukcije individualnih planova i programa u

1 milosavadamovic@hotmail.com

Ponašanje osoba sa intelektualnom ometenošću

Karakteristike ponašanja korisnika institucija socijalne zaštite

Fadilj Eminović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Slađana Vasojević¹,
*Dom za decu i omladinu ometenu u razvoju "Sremčica",
Beograd*

Istraživanja iz oblasti socijalnog ponašanja osoba sa intelektualnom ometenošću navode kao značajan problem specifičnost i neadekvatnost u ispoljavanju u odnosu na decu tipičnog razvoja. Neadekvatnost u ponašanju dece sa umerenom intelektualnom ometenošću najčešće se ispoljava u vidu hiperaktivnog ponašanja, psihomotornog nemira i agresivnosti. Uzimajući u obzir negativne faktore institucionalizacije na emocionalni razvoj dece sa intelektualnom ometenošću, predmet ovog rada usmeren je na ispitivanje karakteristika ponašanja sa posebnim osvrtom na obim, karakteristike i specifičnosti poremećaja u ponašanju kod institucionalizovanih korisnika u odnosu na sledeće nezavisne varijable: godine korisnika, dužinu boravka u instituciji i stepena intelektualne ometenosti.

Osnovni cilj ovog rada je da se na osnovu ispitanih karakteristika ponašanja korisnika institucija socijalne zaštite omogući uvid u nivo prisutnih poremećaja u ponašanju i, u skladu sa tim, omogući planiranje adekvatnih mehanizama podrške.

Metodologija istraživanja: Istraživanje je rađeno u Domu u Sremčici, u periodu od januara 2011. do kraja aprila 2011. godine. Istraživanjem je obuhvaćeno

100 institucionalizovanih korisnika, uzrasta od 10-18. godina, sa lakom, umerenom, teškom i dubokom intelektualnom ometenošću. U istraživanju je korišćen II deo Skale AAMR (2004).

Rezultati istraživanja sa diskusijom: Socijalno ponašanje korisnika institucija socijalne zaštite je neadekvatno i u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja autora iz ove oblasti. Svi poremećaji u ponašanju su prisutni kod korisnika usluge institucionalnog smeštaja: agresivnost, hiperaktivnost, krađa, uništavanje imovine, lutanja, bekstva, ignorisanje pravila, suprotstavljanje pravilima, itd. Poremećaji u socijalnom ponašanju su prisutni kod skoro 1/3 ispitanika. Više od polovine ispitanih osoba sa intelektualnom ometenošću ima neki manifestni oblik stereotipnog i hiperaktivnog ponašanja. Prisilno ponašanje je prisutno u malom procentu (manje od 10%).

Pojedinačna ekstremna ispoljavanja poremećaja u ponašanju zahtevaju planiranje posebnih strategija u habilitacionom i rehabilitacionom procesu sa zahtevom za multidisciplinarni pristup stručnjaka različitih specijalnosti, kao i izbor posebnih metoda i tehnika rada.

Ključne reči: socijalno ponašanje, poremećaji u ponašanju, osobe sa intelektualnom ometenošću, institucije socijalne zaštite

¹ sladja.milovanovic@gmail.com

Uloga porodice u razvijanju prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću

Marija Jelić¹,
*Univerziteta u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju*

U radu se razmatra uloga porodice u razvijanju prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću. Najpre je pažnja posvećena problemu definisanja i operacionalizacije prosocijalnog ponašanja. Zatim se razmatraju načini na koje roditelji mogu doprineti razvoju prosocijalnog ponašanja dece kroz pregled istraživanja čiji rezultati ukazuju na postojanje povezanost prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću i određenih pokazatelja međusobnih odnosa i načina funkcionisanja roditelja i dece u porodici. Smatra se da između uticaja roditelja i prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću postoji recipročan odnos. Cilj ovog rada je da ukaže na značaj pozitivnih odnosa u porodici, posebno emocionalne razmene i kvaliteta međusobnih odnosa, u razvijanju prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću. Takođe, razmatrani su i mogući načini i postupci podsticanja prosocijalnog ponašanja dece sa intelektualnom ometenošću u porodičnom kontekstu.

Ključne reči: prosocijalno ponašanje, deca sa intelektualnom ometenošću, roditelji, porodični odnosi

1 jelic.m@eunet.rs

Efikasnost individualizacije nastave u radu sa učenicima sa lakom intelektualnom ometenošću

Dorđević Srboljub¹
Učiteljski fakultet u Vranju

Svako ko se bavi nastavnim radom u osnovnoj školi za učenike sa lakom intelektualnom ometenošću zna da su ovi učenici međusobno slični samo po koeficijentu inteligencije, ali da među njima postoje određene individualne razlike u ostalim svojstvima, kao, na primer: načinu i brzini učenja, interesovanjima, motivaciji, stavovima, telesnim svojstvima i slično. Ova činjenica imperativno nameće zahtev da vaspitno-obrazovni i korektivni rad sa učenicima sa lakom IO mora da ima individualni karakter, da bude individualizovan.

Polazeći od značaja i potrebe za individualizacijom nastave, posebno u radu sa učenicima sa lakom IO, eksperimentalno smo proverili efikasnost izvođenja nastave u zavisnosti od oblika njene organizacije

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 90 učenika sa lakom IO VII i VIII razreda triju škola za osnovno i srednje obrazovanje u Vranju, Leskovcu i Nišu. U sve tri škole formirane su grupe od po 30 učenika sa lakom intelektualnom ometenošću koje su bile statistički ujednačene po nivou razvijenosti intelektualnih sposobnosti, opštem uspehu, oceni iz srpskog jezika na kraju I polugodišta, kao i nivou jezičkih i pravopisnih znanja i veština.

S obzirom na postavljeni cilj istraživanja, u ovom istraživanju je korišćena metoda teorijske analize i eksperiment sa sistemom paralelnih grupa. Eksperimentom su upoređivani rezultati u okviru tri

grupe: grupa E1 u kojoj je, kao nezavisna varijabla, bila uvedena individualizacija nastave srpskog jezika primenom nastavnih listića za nadoknađivanje; grupa E2 u kojoj je, kao nezavisna varijabla, bila uvedena individualizacija nastave srpskog jezika primenom nastave na tri nivoa težine i grupa K u kojoj se nastava srpskog jezika organizovala i izvodila na uobičajeni, tradicionalni način. Nakon završetka eksperimenta izvršili smo testiranje učeničkih jezičkih i pravopisnih znanja i veština sve tri grupe finalnim testom Srpski jezik FTJZ kako bismo utvrdili da li se međusobno razlikuju obrazovni rezultati postignuti pojedinačno po grupama. Nakon finalnog testiranja pristupilo se primeni jednosmerne analize varijanse, uz naknadnu primenu t vrednosti, ukoliko se F vrednost pokaže statistički značajnom. Kao nivo statističke značajnosti, koji je potreban za odbacivanje nulte hipoteze, prihvaćena je visina 0,01. Primenom navedenih statističkih parametara dokazana je efikasnost individualizacije nastave Srpskog jezika primenom nastavnih listića u odnosu na nastavu na tri nivoa težine i „tradicionalni“ način organizovanja i izvođenja ove nastave.

Za uspeh LIO učenika u osnovnoj školi neophodno je prilagodavanje nastave i programskih zahteva mogućnostima i potrebama učenika. To podrazumeva primenu individualizovane nastave u radu sa ovom populacijom učenika, za šta nastavnik treba da bude dobro pripremljen.

Ključne reči: laka IO, osnovna škola, individualizacija nastave, srpski jezik

¹ dr.djordjevic@yahoo.co.uk

Education of the Special Needs Students in the Republic of Macedonia

Marija Simonova¹,
Biro za razvoj na obrazovanieto

Education of students with special needs represents an integral part of the educational system of the Republic of Macedonia. A certain number of students, in accordance with the opinion issued by relevant institutions and the decision of their parents, are educated in special primary schools, special classes in mainstream primary schools and special secondary vocational schools, and some are “integrated” in regular classes together with their peers. Primary and secondary education is compulsory for all children, including the students with special educational needs. The curricula and syllabi for special primary and special secondary vocational education are developed by the Bureau for Development of Education, and are issued by the Minister of Education and Science. Individual curricula, based on the general national curriculum, are developed for the students with special needs that are “integrated” in the regular classes, while the school is obliged to adjust the methods, shapes and forms of work to the specific needs of every student.

Key words: education, special needs students, individual curriculum

1 marijasimonova@bro.gov.mk;
marijasimonova@yahoo.com

Stigmatizacija osoba s mentalnim bolestima

Ivona Milačić Vidojević¹, Milica Gligorović,
Nada Dragojević,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Cilj ovog rada je utvrđivanje stepena i vidova stigmatizacije osoba sa različitim mentalnim poremećajima u opštoj populaciji.

Za ispitivanje stavova o određenim mentalnim poremećajima (depresija, fobija, shizofrenija, demencija, poremećaji ishrane, alkoholizam i narkomanija) korišćen je strukturirani intervju, zadavan u formi upitnika. Od ispitanika je traženo da odgovore koliko se svaka od osam izjava odnosi na osobe sa navedenim poremećajima. Izjave se odnose na opasnost po druge, nepredvidljivost, teškoću uspostavljanja razgovora sa njima, osećaju se drugačije od većine ljudi, mogu samo sebe da okrivljuju za stanje u kome se nalaze, mogu da se saberu ukoliko to žele, neće se oporaviti sa tretmanom i nikada se neće u potpunosti oporaviti. Za svaku izjavu ispitanici su birali odgovor na skali Likertovog tipa od 1-5 npr. opasan je po druge - nije opasan po druge. Uzorkom smo obuhvatili 336 ispitanika, oba pola (187 žena i 149 muškaraca), starijih od 16 godina.

Analizom rezultata utvrđeno je da su ispitanici kao najopasnije opažali osobe sa bolestima zavisnosti i shizofrenijom (AS 1,92-2,05), zatim kao nepredvidive (AS 1,94-2,08) i osobe sa kojima je teško razgovarati (AS 2,14-2,17). Osobe sa bolestima zavisnosti se opažaju i kao osobe koje mogu samo sebe da okriv-

ljuju za stanje u kome se nalaze (AS 2,24-2,30). Osobe za koje se smatra da se neće poboljšati sa tretmanom su osobe sa demencijom (AS 3,17) i shizofrenijom (AS 3,00), a osobe za koje se smatra da se nikada ne mogu oporaviti sa tretmanom su takođe osobe sa shizofrenijom (AS 3,59) i demencijom (AS 3,57).

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da su najstigmatizovaniji poremećaji bolesti zavisnosti i shizofrenija. Osobe sa bolestima zavisnosti i shizofrenijom se opažaju kao opasne, nepredvidljive i osobe sa kojima je teško razgovarati, što obeshrabruje uspostavljanje bližeg kointakta sa njima. Stavovi o prognozi i tretmanu u pogledu različitih mentalnih bolesti su generalno realistični. Osobe za koje se smatra da se neće poboljšati sa tretmanom i koje se nikada neće oporaviti su osobe sa demencijom i shizofrenijom. Ovi nalazi ukazuju da postoji razumevanje nekih aspekata mentalnih poremećaja na kojima se mogu bazirati buduće anti-stigma kampanje.

Ključne reči: stigmatizacija, mentalne bolesti, bolesti zavisnosti

¹ mivona@sbb.rs

Komparativna analiza tendencije ka stigmatizaciji članova porodice osoba sa shizofrenijom i osoba s autizmom

Ivona Milačić Vidojević¹, Nada Dragojević,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Cilj ovog rada je poređenje odnosa između tendencije ka stigmatizaciji članova porodice osoba sa shizofrenijom i osoba s autizmom. Izvršeno je poređenje rezultata dva nezavisna uzorka, koji je činilo ukupno 989 pripadnika opšte populacije. Ispitanici su imali zadatak da odgovore na Upitnik o porodičnoj stigmatizaciji (*Family Stigma Questionnaire – FSQ*). Kvantitativna analiza rezultata ne pokazuje značajne razlike u vrednovanju konstrukata stigmatizacije ($p > 0,05$) članova porodice osoba sa autizmom ($AS=3,10$) i shizofrenijom ($AS=3,285$), ali je uočena različita distribucija vrednovanih parametara. Analizom rezultata utvrđeno je da su skorovi koji ukazuju na tendenciju ka stigmatizaciji osoba sa autizmom najviši na varijablama povezanim sa okrivljavanjem za pogoršanje stanja, kontaminacijom bolešću i žaljenjem. Donekle neočekivano, skorovi koji ukazuju na tendenciju ka stigmatizaciji osoba sa shizofrenijom ne uključuju okrivljavanje za bolest. Kvalitativna analiza grupisanja procenjenih parametara prema porodičnim ulogama takođe ukazuje na specifičnosti vrednovanja članova porodice osoba sa autizmom i osoba sa shizofrenijom.

*Ključne reči: stigmatizacija, porodica, autizam,
shizofrenija*

1 mivona@sbb.rs

Prikaz važnosti uticaja posrednika u spoznajnom razvoju deteta s ADHD-om prema teorijama psihologa Uriea Bronfenbrennera, Lava Vigotskog i Reuvena Feuersteina

Ana Troskot¹,
Osnovna škola Podmurvice u Rijeci, Hrvatska
Dolores Matković,
Dječji vrtić Viškovo, Hrvatska

U Hrvatskoj je osnovno obrazovanje obavezno za svu decu uključujući i decu sa teškoćama u razvoju. Vaspitanje i obrazovanje učenika sa teškoćama sprovodi se u redovnoj školi uz potpunu ili delimičnu integraciju prema stepenu i vrsti teškoće, po redovitim, individualiziranim i posebnim nastavnim programima ili izuzetno, ako je učenicima potrebna i dodatna lekarska i socijalna zaštita, u posebno vaspitno-obrazovnim ustanovama. U ovom radu reč je o studiju slučaja sedmogodišnjeg dečaka kojemu je klasifikovan deficit (pomanjkanje) pozornosti i hiperaktivni poremećaj (ADHD). Dečak se nalazi u prvom razredu i pohađa produženi boravak. Osnovna karakteristika toga deteta je smetnja pažnje, hiperaktivno i impulsivno ponašanje i preterana aktivnost. Dodatna otežavajuća okolnost je neadekvatna porodična podrška. Neugodna iskustva sa detetom imali su učitelji, učenici i stručno-razvojna služba škole, ali i drugi radnici u školi. Načini intervencije opisani su u radu.

Važnost uticaja posrednika u spoznajnom razvoju deteta sa ADHD-om prikazan je kroz poređenje triju teorija Uriea Bronfenbrennera, Lava Vigotskog i Reuvena Feuersteina. Bronfenbrennerov model poznat je kao teorija ekoloških sistema i utemeljen je na pretpostavci, da ako želimo u potpunosti razumeti razvoj deteta, moramo razmotriti kako međusobno

deluju jedinstvene funkcije deteta i njegove okoline. Razvoj se u teoriji Lava Vigotskog diferencira u zoni prošlog, proksimalnog i mogućeg razvoja. Teorija strukturalne kognitivne promenljivosti postavka je Reuvena Feuersteina koja polazi od pretpostavke da svaki pojedinac ima mogućnost i sposobnost za promene. ADHD je složen problem te je stoga za dete potrebno razumevanje i podrška njegovih roditelja i svih ostalih koji su aktivno uključeni u svakodnevno socijalno okruženje.

Ključne reči: ADHD, škola, Bronfenbrenner, Vigotski, Feuerstein

¹ uciteljicaana@gmail.com

Metodološki aspekti transkripcije i anotacije srpskog znakovnog jezika

Vesna Polovina¹,
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Nadežda Dimić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Natalija Panić,
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

Transkripcija bilo kog jezičkog diskursa, auditivnog ili vizuelnog, pretpostavlja određena saznanja vezana za dati jezički kod, ali i metodološke probleme uslovljene različitim faktorima. U prvom delu rada pozabavili smo se skupom termina i terminoloških izraza kojima se opisuju gestovi, pokreti i izrazi koji su kinezičkog karaktera, a posebno glava, lice, ruke i šake, kao i drugi delovi tela, a koji imaju svoju ulogu u neverbalnom (pratećem, uz verbalni) segmentu jezičke komunikacije, kao i terminima koji se odnose na srpski znakovni jezik.

Predstavljanje vizuelnog koda kakav je srpski znakovni jezik pretpostavlja da se na osnovu opisa uočenih karakteristika utvrde i načini anotiranja i beleženja u grafičkom mediju. Važno pitanje koje se postavlja u standardizaciji srpskog znakovnog jezika jeste i selekcija određenih formalnih oznaka u anotaciji i transkripciji. U savremenoj nauci, naravno uz primenu novijih tehnologija, razmatra se koliko se tradicionalne standardne konvencije transkripcije mogu i dalje koristiti, a koje novine, s obzirom

na savremene tehnološke mogućnosti (video zapisi, programi za prikupljanje jezičkog materijala, i sl.), mogu i treba da se uvedu. Na osnovu prikupljenog korpusa snimaka srpskog znakovnog jezika i njegove analize, kao i transkripcije i anotacije, utvrdili smo da srpski znakovni jezik stavlja pred istraživača slične probleme kao kada je u pitanju i neznakovni jezik, ali i dodatne probleme usled multimodalnosti u jezgru svoje strukture. U transkripciji se u najvećoj meri preuzimaju, naravno, tradicionalne oznake, ali mora postojati i određeni stepen fleksibilnosti i ostaviti mogućnosti za inovacije, što je uslovljeno, s jedne strane vizuelnim medijem znakovnog jezika, a s druge, potrebom da se transkripcija i anotacija uskladi sa različitim potrebama publike, odnosno korisnika.

Ključne reči: srpski znakovni jezik, anotacija, transkripcija

¹ Rad je deo projekta „Standardizacija srpskog znakovnog jezika“ koji se realizuje u okviru Ministarstva rada i socijalne politike i Saveza gluvih i nagluvih Srbije“ E- mail: polovinav@fil.bg.ac.rs

Filozofske i etičke dimenzije kvaliteta života osoba sa invaliditetom

Mirjana Jovanović,
Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu, Beograd
Svetlana Slavnić,¹
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Mišljenja o kvalitetu života u filozofiji i etici su različita, a izraz „kvalitet života” skoro uvek je kontrapozan u filozofskom smislu. Pitanje kvaliteta života jedno je od centralnih pitanja filozofije.

Jedan od pravaca u filozofiji i etici zastupa stanovište da koncept kvalitet života ne treba koristiti, jer ugrožava (podriva) dostojanstvo i vrednost ljudskog života. Ljudski život je dragocen sam po sebi, a nije sredstvo za nešto drugo.

Kvalitet života se shvata i kao vlasništvo pojedinca, a kao takav odnosi se na identitet i samopoštovanje, ali nije neophodan, nema direktan moralni značaj. Snižen kvalitet života (zbog bolesti, gubitka posla, razvoda braka) ništa ne govori o suštinskoj vrednosti života, niti o moralnoj vrednosti kvaliteta života čoveka u određeno vreme.

Drugi pravac posmatra kvalitet života kao interakciju između osobe i njegove okoline. Kvalitet života može se odnositi na stanje interakcije između pojedinca i njegove socijalne i fizičke sredine, ukazujući da životni uslovi mogu biti promenjeni tako da poboljšaju kvalitet života.

Kvalitet života, kao moralna vrednost života ponekad se odnosi na moralne vrednosti osobe i na njen život. Na ekstremnoj strani, ovakvo shvatanje kvaliteta života vodi nas do ozloglašenog nacističkog koncepta „život nedostojan života” koji je korišćen u cilju racionalizacije pa do aktivne eutanazije osoba sa invaliditetom (genocid i logori smrti) (Lifton, 1986).

Pitanje o kvalitetu života je pitanje o vrednostima koje ga ispunjavaju i daju mu smisao.

U filozofiji su razvijene tri teorije pristupa kvalitetu života:

- *Hedonik teorija*
- *Teorija racionalnosti (ličnih potreba i sklonosti)*
- *Teorija ljudskog razvoja i kapaciteta (napretka)*

Sve tri teorije pristupa kvalitetu života u filozofiji još uvek su u razvoju. Elementi sve tri teorije su od suštinskog značaja za pokrivanje širokog spektra okolnosti i individualnih potreba koje su od značaja za pitanje kvaliteta života (Jemings, Brus, 2002).

Ključne reči: Filozofija, moral, etika, kvalitet života, osobe sa invaliditetom

¹ sekas@rcub.bg.ac.rs

Presentation of the relationship between ecological workshops “Recycling” and the way of thinking in pupils from the Special primary school “Dr. Zlatan Sremec”- Skopje

Jasmina Lukanovska¹, Meri Stojkova,
Olivera Rashikj,
*Special Primary School “Dr Zlatan Sremec”, Skopje,
Macedonia*

One of the modern world trends in the ecological sphere is recycling as a more important way of caring out for the waste and its reuse. In that order there was a need for introducing the children from the special primary school with the ways of dealing with the trash and prevention of the local area.

Starting from the basic goal, denotation of the “World ecology day” and detection of the positive results related to the practical use of the knowledge and stimulation of the logical and creative thinking, the goal was enlarged and directed towards long-time tracing and determination of the impact of the ecological workshops on the way of thinking in pupils.

The workshops were organized in the duration of 2 months, with inclusion of the pupils from 1st to 8th grade and their teachers, and also pupils with autism. There were covered topics about recycling of the paper, plastic, aluminium and glass.

The observation and creation analysis showed constant changes, deepening and improving of the way of retention, improving and leading to a higher level of the logical and creative reasoning. The development of the recycling awareness resulted with the creation and exposition of the

trash’s creations on the “World ecology day” in our school.

The work and the processing of the waste materials, awake the line of ideas and creations in transforming of the materials from one to another form, which indirectly influence the supererogation and overcome of the concrete level of reasoning and as most important awaking of the ecological awareness.

*Key words: recycling, logical thinking, creativity,
ecological awareness*

1 jlukanovska@yahoo.com

Razlike u stavovima učenika redovne osnovne škole bez oštećenja vida prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika oštećena vida s obzirom na spol

Sajković Mira¹,
Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, Zagreb
Oberman Babić Mira,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilište u Zagrebu
Fajdetić Andrea,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilište u Zagrebu

Cilj ovog rada je utvrditi postojanje eventualnih razlika u stavovima učenika redovne škole bez oštećenja vida prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika oštećenog vida s obzirom na spol. Ispitivanjem je obuhvaćeno 117 učenika bez oštećenja vida koji su školske godine 1999/2000. Pohađali redovne osnovne škole na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije, od toga je 61 muški ispitanik i 56 ženskih ispitanika.

Istraživačkom hipotezom pretpostavljeno je da postoje razlike u stavovima učenika redovne osnovne škole bez oštećenja vida prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika oštećena vida s obzirom na spol. Ta je hipoteza provjerena χ^2 – testom, koja je izvršena nakon deskriptivne analize frekvencije odgovora učenika u varijablama Anketnog lista za procjenu stavova učenika redovne škole prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika oštećena vida. Rezultati dobiveni primjenom χ^2 – testa pokazuju da je hipoteza prihvaćena. Postoje statistički značajne razlike u stavovima učenika redovne osnovne škole bez oštećenja vida prema odgojno-obrazovnoj integraciji učenika oštećena vida s obzirom na spol.

Ključne riječi: razlika u stavovima s obzirom na spol, odgojno-obrazovna integracija učenika oštećena vida

¹ mira.sajkovic@optinet.hr

Homoseksualnost - psihosocijalni koncept

Siniša Pavun¹,
Specijalistička psihijatrijska ordinacija "Pavun"
Dragoljub Jovanović,
Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti
Sonja Pavun,
student psihologija Filozofskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Različitost individue nije moguće posmatrati van etnokulturološkog i društveno istorijskog konteksta. Čovek van društvenih odnosa i zbivanja nije čovek, već teorijska fikcija. Homoseksualnost nije samo seksualna orijentacija, već stil življenja uklopljen u okolnosti socijalnog okruženja. Analizirajući savremeni psihološki koncept homoseksualnosti i psihosocijalna iskustva homoseksualaca, naišli smo na problem prava individue i društvenog okruženja. Jezik slobode uma i mišljenja u oblasti seksualnih sloboda menjao se kroz istoriju, ali i danas je etnokulturološki uslovljen. U ekonomski razvijenim društvima zapadne civilizacije, koja se deklarišu kao demokratska društva, danas se homoseksualnost prihvata kao različitost. Stručno metodološki, homoseksualizam je tek odlukom Američke psihijatrijske asocijacije iz 1973. godine uklonjen sa liste mentalnih poremećaja, a Američka psihološka organizacija učinila je to 1975. godine. U isto vreme, 1972. godine, Džorž Vajnberger objavljuje rad "Društvo i zdrav homoseksualac" u kojem uvodi termin homofobija. Naša stručna opredeljenja usvojila su stavove tih zemalja i njihovih stručnih udruženja. Analiza slučajeva kliničke prakse i komparacija sa

stavovima društvene stvarnosti ukazuju da se u stručnoj i opštoj populaciji teorijski i klasifikacioni stavovi o homoseksualnosti kao različitosti nisu jasno obradili u socijalnoj svesti ljudi i da postaju predmetom zloupotrebe. Prava na različitost homo i heteroseksualaca postaju predmetom manipulacije u svakodnevnim društvenim zbivanjima, u čemu se pravo na različitost gubi i čovek kao individua zanemaruje. Seksualno opredeljenje postaje u toj borbi oružje, a čovek sredstvo borbe. Prava pojedinca na seksualnu različitost postaju time marginalizovana u ime cilja, pobediti u ratu za svoja prava. Društvo se polarizuje, a pojedinac zanemaruje, i ljudi se dele na homoseksualce i heteroseksiste - homofobe, a mi koji imamo stručni stav nismo u tom ratnom dualizmu isključivosti poželjni sagovornici ni jednoj od zaraćenih strana. Naprotiv, od struke se traži da donese pravosnažnu presudu koja je od zaraćenih strana u pravu.

Ključne reči: homoseksualnost, homofobija, psihosocijalni aspekt

¹ spavun@eunet.rs

Šta bismo mogli da učinimo da se poveća socijalna bliskost studenata Roma i ne-Roma na FASPER-u i studijskoj grupi za psihologiju

Marina Arsenović Pavlović¹, Nataša Buha,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Nebojša Petrović, Zorana Jolić Marjanović,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj rada je da se prikažu stereotipi i pojedina znanja studenata FASPERA i grupe za psihologiju Filozofskog fakulteta o Romima, ispituju njihove socijalne distance prema Romima, i dobiju njihovi predlozi kako da se smanji distanca i pomogne studentima romskog porekla da završavaju pomenute fakultete, kako bi pomogli svom narodu da se uspešno integriše u većinsko društvo. Značaj ovih profila stručnjaka ogleda se u pokušaju zaustavljanja priliva romske dece u sporedne kanale školovanja, kao i smanjivanju broja onih koji rano napuštaju školovanje, putem jačanja stručne brige od strane društva.

U prvom delu rada prikazani su rezultati ispitivanja 108 studenata psihologije i 139 studenata Defektoškog fakulteta, prikupljeni 1999. godine pomoću upitnika koji je konstruisan po uzoru na Bogardusovu skalu socijalne distance. U drugom delu rada prikazani su rezultati ispitivanja koje je sprovedeno na 68 studenata FASPERA, tokom tekuće školske godine, o tome šta bismo kao obrazovna institucija i kao društvo mogli da učinimo da romski studenti studiraju i završe ove studije. Rezultati pokazuju da studenti, iako imaju uobičajene stereotipe o Romima i oskudevaju informacijama o romskoj kulturi, pokazuju spremnost za stupanje u većinu ispitivanih odnosa sa njima. Jedina značajna razlika između

studenata dva fakulteta je u tome što studentima Fasper-a manje smeta članstvo Roma u udruženjima studenata. U poslednjem ispitivanju studenti su ponudili i niz korisnih predloga za poboljšanje obrazovnog rada sa studentima romskog porekla.

Ključne reči: profilisanje stručnjaka, sadržaji obrazovanja, akciona istraživanja, socijalna distanca, Romi

¹ marina.arsenovic.pavlovic@gmail.com

Profil studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i mogućnosti predikcije njihovog akademskog uspeha

Nataša Hanak,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Sonja Milojević¹,
*student psihologije Filozofskog fakulteta,
Univerzitet u Beogradu*
Nada Dragojević,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Problem istraživanja: Ovaj rad se bavi ispitivanjem nekih obeležja studenata koji upisuju FASPER i mogućnošću predikcije njihovog uspeha na osnovu niza varijabli iz domena predznanja, sposobnosti i osobina ličnosti. Ciljevi istraživanja su sledeći: 1) opisati strukturu studenata koji se školuju za poslove defektologa u odnosu na kvalitet učenja, intelektualne kapacitete i osobine ličnosti i 2) odrediti u kom stepenu izraženost nekog od ovih domena utiče na uspeh u polaganju ispita na fakultetu.

Metodologija: Jedan deo podataka o ispitanicima prikupljen je za sve studente prve godine, generacija 2010/11, dok su podaci za sve varijable istraživanja prikupljeni na 120 studenata, za smerova logopedija i prevencija i tretman poremećaja ponašanja. Kao mere predznanja i dosadašnjeg uspeha u učenju uzete su prosečna ocena iz srednje škole i rezultat sa prijemnog ispita; skala za procenu „Velikih pet“ (BFI) korišćena je za merenje dimenzija ličnosti, dok su kao mere intelektualnih kapaciteta uzete skale Verbalne analogije (subtest iz Stevanovićeve verbalne serije) i numeričkih sposobnosti (Serije brojeva).

1 milojevic.sonja@gmail.com

Kao prvi dostupan pokazatelj uspeha u studiranju, korišćeni su bodovi sa ispita iz Uvoda u opštu psihologiju iz januarskog ispitnog roka.

Rezultati: Mere centralne tendencije i raspršenja, ukazuju na to da su predznanje i sposobnosti brucosa FASPER-a ispod očekivanog nivoa. Rezultati multiple regresione analize ($R=0,630$; $R^2=0,397$) kao jedine značajne prediktore uspeha na ispitu iz Uvoda u opštu psihologiju izdvojili su bodove sa prijemnog ispita ($\beta=0,467$; $t=6,429$; $p=0,000$) i prosečnu ocenu iz srednje škole ($\beta=0,361$; $t=4,974$; $p=0,000$).

Zaključak: Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da studenti FASPER-a po rasponu svojih sposobnosti, predznanja i osobina ličnosti verovatno dobro reprezentuju opštu populaciju adolescenata, odnosno da nisu selekcionisani poput studenata drugih fakulteta. Pored toga, iako za upis na ovaj fakultet nije potrebno pokazati ni visok kvalitet ni kontinuitet u učenju, ove karakteristike predstavljaju jedine značajne prediktore uspeha na ispitu iz Uvoda u opštu psihologiju.

Ključne reči: sposobnosti, ličnost, uspeh u studiranju, studenti FASPER-a

Identifikacija darovitih: metode i problemi

Tatjana Mentus¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Svako društvo je zainteresovano da njegovi talenti doprinose njegovom razvoju i budu u tom smeru najviše iskorišćeni. Da bi prakse društvene brige otpočele, na početku treba poznavati koncept i metode kako prepoznati darovite pojedince. Ovaj rad usmeren je na relevantne metode identifikacije darovitih, sa posebnim osvrtom na teškoće prepoznavanja darovitih u nižim socioekonomskim slojevima.

U početnim fazama razvoja istraživanja darovitosti bila su usmerena na opis koncepta. Autori su se fokusirali na to na šta se fenomen darovitosti odnosi i na profil darovitih pojedinaca. Novije i modernije koncepcije usmeravaju se više ka praktičnim pitanjima i vezi psihologije darovitosti sa obrazovanjem ili načinom na koji treba pedagoški pristupiti darovitom detetu. U poslednje vreme istraživanja darovitosti su stavljena „u službu prakse i treba da pruže odgovarajuće smernice za identifikaciju i edukaciju darovitih“. Tako je konceptualna veza darovitosti sa vaspitanjem/obrazovanjem, „tekovina „promene paradigme“ koja je zadesila psihologiju darovitosti“. Težište istraživanja u oblasti darovitosti je pomereno sa ispitivanja psiholoških i sociodemografskih odlika darovite dece na evaluaciju intervetnih programa i empirijsku promenu teorija i modela identifikacije i školovanja darovitih.

Identifikacija darovitih je suštinski proces u ovoj oblasti. Pravovremeno prepoznavanje je prvi i neophodan korak u planiranju programa obrazovanja za darovite. Rano uočavanje i odgovarajuće edukacijske intervencije sa decom koja u ranom uzrastu pokazuju visok nivo „potencijala“ povećavaju verovatnoću njihovog kasnijeg izvrsnog postignuća. Svrha identifikacije talenta je da se fondovi za unapređenje talenata usmere na društveno najkorisniji način, odnosno na one pojedince koji to (u skladu sa naučno zasnovanom metodologijom utvrđivanja) najviše zalužuju.

*Ključne reči: darivotost, identifikacija darovitih,
profil darovitoih pojedinaca*

¹ tatjanamentus@yahoo.com

Opterećenost zaposlenih defektologa somatopeda

Marinela Šćepanović,
Škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom "Vuk
Karadžić", Sombor
Sanela Slavković¹,
Dom za decu i omladinu ometenu u razvoju, Veternik

Cilj našeg istraživanja je bio da analiziramo aktuelne podatke o angažovanju i opterećenosti defektologa somatopeda zaposlenih u zdravstvenim, socijalnim i vaspitno-obrazovnim ustanovama, a u odnosu na broj korisnika, vrstu i stepen ometenosti korisnika sa kojima rade, mogućnost uticaja na izbor korisnika, fond radnih sati i zadovoljstvo sopstvenim položajem i radom.

Istraživanje je sprovedeno tokom decembra 2010. godine i obuhvatilo je 30 zaposlenih somatopeda – članova Sekcije somatopeda Društva defektologa Vojvodine. Podaci su prikupljeni, za ovu potrebu posebno konstruisanim, Upitnikom za somatopede, koji obuhvata: Opšte podatke, Podatke o neposrednom radu sa korisnicima usluga, Podatke o ostalim oblicima rada, Podatke o stručnom usavršavanju i napredovanju i Ostale podatke.

Rezultati istraživanja pokazuju da je najveći broj ispitanika zaposlen u vaspitno-obrazovnim ustanovama gde radi sa korisnicima starosti 6,5-18 godina. Somatopedi rade sa korisnicima različitih vrsta i stepena smetnji. U najvećem broju ispitanici rade sa korisnicima sa višestrukum ometenošću (83%), čak više nego sa svojom bazičnom ciljnom grupom –korisnicima sa motoričkim poremećajima (77%).

Ispitani somatopedi u različitom obimu učestvuju u izboru korisnika sopstvenih usluga. Stručni ispit nema položeno čak 53% ispitanika. Ne usavršava se u meri u kojoj to želi 57% ispitanih, 73% ispitanih je zadovoljno sopstvenim statusom u ustanovi dok 27% ispitanih izražava želju za promenom radnog mesta.

Analiza rezultata istraživanja je dovela do zaključaka o radu i opterećenosti somatopeda. Primarna grupa korisnika sa kojima somatopedi rade su korisnici sa višestrukum ometenošću, dok to pre 6 godina nije bio slučaj (tada je sa korisnicima sa višestrukum ometenošću radilo 20% ispitanih). Pred somatopede se postavlja zahtev da u fokusu njihovog rada budu korisnici sa višestrukum ometenošću, bez dovoljno mogućnosti da učestvuju u izboru korisnika (47% ispitanih ne učestvuje u izboru korisnika). Nužno je iznaći efikasne mehanizame za ujednačavanje opterećenosti zaposlenih defektologa somatopeda radi postizanja optimalnih uslova za pružanje zadovoljavajućeg kvaliteta stručnih usluga korisnicima.

Cljučne reči: defektolog somatoped, opterećenost, analiza, usluge

¹ sanelaslavkovic@gmail.com

Socijalne veštine učenika sa oštećenjem vida u redovnoj školi

Aleksandra Grbović¹, Branka Eškirović,
Branka Jablan,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Socijalne veštine predstavljaju sposobnost ispoljavanja društveno prihvatljivog ponašanja koje u situacijama izvršavanja različitih socijalnih zadataka može da dovede do pozitivnih ishoda u socijalnom polju (Gresham, et al. 2001). Teškoće u prijemu i korišćenju vizuelnih informacija kod dece oštećenog vida utiču na razvoj, usvajanje i ispoljavanje socijalnih veština od najranijeg doba. Brojni teorijski i istraživački podaci pokazuju da sredina u kojoj dete živi i uslovi koje ona obezbeđuje imaju značajnu ulogu u razvoju svakog, pa i deteta sa oštećenjem vida. Roditeljska podrška, adekvatna uklopljenost u vršnjačku grupu i odgovarajući obrazovni uslovi predstavljaju najznačajnije faktore razvoja socijalnih veština slepih i slabovidih učenika.

Cilj rada je ispitivanje nivoa socijalnih veština slepih i slabovidih učenika u odnosu na stepen oštećenja vida i pol, kao i poređenje socijalnih veština učenika sa oštećenjem vida iz redovnih škola i vršnjaka tipičnog razvoja. Uzorak je činilo 29 slepih i slabovidih adolescenata i 151 vršnjak bez oštećenja vida. Obuhvaćeni su učenici sedmih i osmih razreda osnovnih škola i srednjih škola u četvorogodišnjem trajanju. Podaci o socijalnim veštinama, dobijeni su na osnovu procene socijalno kompetentnih i antisocijalnih ponašanja, korišćenjem Skale socijalnog

ponašanja u školi - SSBS-2 (Merrell, 2002., School Social Behavior Scales, Second Edition).

Rezultati istraživanja pokazuju, da učenici sa oštećenjem vida koji se školuju u redovnim školama, imaju visok nivo socijalnog ponašanja i ne razlikuju se od vršnjaka tipičnog razvoja. Slabovidni učenici u poređenju sa slepim, imaju viši nivo socijalne kompetencije, ali i antisocijalnih ponašanja, a socijalno ponašanje devojaka je na višem nivou u poređenju sa mladićima. Učenici sa oštećenjem vida imaju više skorove socijalno kompetentnog ponašanja u poređenju sa decom tipičnog razvoja, a statistički značajne razlike, utvrđene su u domenu antisocijalnih ponašanja (nivo 0,05), u čijoj osnovi stoji viši nivo Hostilno/Iritabilnih ponašanja u grupi učenika tipičnog razvoja.

Ključne reči: socijalna kompetentnost, antisocijalno ponašanje, učenici sa oštećenjem vida, učenici redovnih škola

¹ sgrbovic@ptt.rs

Program povećanja kapaciteta za saradnju sa vršnjacima druge veroispovesti

Nemanja Milisavljević¹
Mentor: Doc. dr Branislava Popović-Čitić
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Ovaj program je baziran na istraživanju sprovedenom na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Program ima za cilj povećanje nivoa kapaciteta za saradnju sa mladima druge veroispovesti, a usmeren je na pojedinca, menjajući stavove koji favorizuju netoleranciju i pospešujući aktivno angažovanje na grupnim aktivnostima sa mladima druge veroispovesti. Namenjen je studentima koji su zainteresovani (univerzalni nivo) i koji imaju želju za radom na međunarodnim projektima.

Postizanje dugoročnog cilja - povećanje nivoa kapaciteta za saradnju sa mladima druge veroispovesti, predviđeno je kroz ostvarivanje dva kratkoročna cilja: razvijanje tolerantnih stavova i aktivno angažovanje na grupnim aktivnostima. Svaki od kratkoročnih ciljeva ima posebne zadatke, koji se ostvaruju preko strategija i intervencija.

U okviru razvijanja tolerantnih stavova zadaci su: smanjenje broja netolerantnih stavova, povećanje broja tolerantnih stavova, smanjenje broja konflikta u rešavanju problema. Ovi zadaci se ostvaruju preko strategija informisanja (sa svojim intervencijama: prezentacije i pamfleti i brošure) i edukacije (sa svojim intervencijama igranje uloga i trening socijalnih veština).

U okviru aktivnog angažovanja na grupnim aktivnostima zadaci su: povećanje broja kontakata sa mladima drugih veroispovesti, povećanje broja zajedničkih ciljeva, povećanje broja zajedničkih aktivnosti. Ovi ciljevi se ostvaruju putem strategije edukacije (sa svojim intervencijama: grupna vežbanja i diskusije) i izbornih aktivnosti (sa svojim intervencijama: rekreativne i kulturne aktivnosti i aktivnosti u zajednici).

Ovaj program kao i ciljevi koji proizilaze iz njega mogu biti stavljeni u kontekst teorije socijalnog učenja, preciznije Homansove teorije socijalne razmene - ukoliko putem predloženih strategija uspemo da utičemo na mlade u tom smeru da uvide da su benefiti koji proizilaze iz zajedničkih odnosa i aktivnosti veći od onih kada to ne bi činili, postićemo kratkoročne ciljeve, pa i dugoročni cilj.

*Ključne reči: Mladi, kapacitet za saradnju,
veroispovest*

1 milisavnm@yahoo.com

Psihološke karakteristike maladaptivnih oblika potrošačkog ponašanja

Mario Stanojević¹,
Mentor: Prof. dr Danka Radulović
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Potrošačko ponašanje predstavlja ponašanje osobe u procesu potražnje, kupovine i konzumiranja proizvoda i usluga gde osoba prolazi kroz specifične psihičke procese i stanja. Ovaj oblik ponašanja se istražuje u naučnim oblastima kao što su ekonomija, sociologija, antropologija i psihologija. Novija istraživanja u oblasti ponašanja potrošača uključuju određene oblike kao što su tzv. *upadljivo, impulsivno* i *kompulsivno* potrošačko ponašanje. Radom su obuhvaćeni prethodno navedeni oblici potrošačkog ponašanja koji su obeleženi kao *maladaptivni* zbog psiholoških karakteristika koje ova ponašanja imaju, a koji se mogu dovesti u vezu sa bihevioralnim problemima.

Istraživanja o *upadljivom* potrošačkom ponašanju pokazuju da se uz ovaj fenomen vezuju bezobzirno ponašanje, nedostatak osećanja odgovornosti i sklonost ka traženju senzacija. *Impulsivni* potrošači pokazuju visok nivo impulsivnosti i potrebu za neodložnom gratifikacijom. *Kompulsivna* potrošnja ima najviše karakteristika koji su u vezi sa bihevioralnim problemima, naročito Hirschman-in podtip kompulsivih potrošača – *sociopatski kompulsivni potrošač* koji ima nizak nivo savesti i osećanja krivice, impulsivno zadovoljenje nagona, sklonost ka traže-

nju senzacija, što predstavlja deo poznate simptomatologije psihopatije.

Cilj rada jeste da se ukaže na maladaptivne oblike potrošačkog ponašanja čije su karakteristike deo fenomenologije bihevioralnih problema i koji se kao takvi moraju izučavati i kroz diskurs nauka o bihevioralnim problemima, radi potpunijeg sagledavanja fenomenologije tih problema.

Ključne reči: potrošačko ponašanje, maladaptivni oblici potrošačkog ponašanja, psihološki korelati

¹ Student 3. godine Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Studijski program Prevencija i tretman poremećaja ponašanja, E-mail: mariofasper@gmail.com

Provera mogućnosti primene Inventara depresivnosti mladih na uzorku beogradskih srednjoškolaca oštećenog sluha

Sanja Dimoski, Vesna Radovanović¹,
Irena Stojković, Jasmina Karić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Emirijsko istraživanje ličnosti osoba oštećenog sluha prati niz metodoloških teškoća. Neke od ovih teškoća vezane su za nemogućnost osoba oštećenog sluha da dovoljno dobro razumeju i odgovore na verbalni testovni materijal. Cilj rada je provera mogućnosti Inventara depresivnosti mladih kada se koristi na uzorku beogradskih srednjoškolaca oštećenog sluha. Ovaj instrument, autora Kovacs-a (1985, 1992) je široko primenjivan u Evropi i Americi. U našoj sredini, ovo je prvi pokušaj primene ovog instrumenta na nekoj kategoriji dece i adolescenata sa ometenošću. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 51 ispitanika, učenika Srednje škole za obrazovanje omladine oštećenog sluha „Stefan Dečanski“ u Beogradu. Inventar depresivnosti, koji je sačinjen od pet subskala, zadavan je individualno uz prevod verbalnog materijala gestovnim jezikom. Procenjena je pouzdanost instrumenta izražena preko unutrašnje konzistentnosti Kronbahovim alfa koeficijentom (0.673), kao i pouzdanost subskala (raspoloženje 0.500; samopouzdanje 0.712; neuspešnost 0.306; nezadovoljstvo 0.299; socijabilnost 0.089;). Rad se bavio i utvrđivanjem korelata depresivnosti. Utvrđena je statistička značajnost pola (0.024) kao korelata depresivnosti na subskali neuspešnosti statističkim postupkom ANOVA. Utvrđivane su i korelacije između vrednosti dobijenih na

subskalama (Pirsonovim koeficijentom korelacije). Zaključak rada govori o vrednom potencijalu Inventara depresivnosti mladih, ali i o nužnom daljem izučavanju njegovih metrijskih karakteristika na našoj populaciji, kao i potrebe za modifikovanjem. Ovaj rad predstavlja metodološki doprinos izučavanju ličnosti osoba oštećenog sluha u našoj sredini.

Ključne reči: inventar depresivnosti, srednjoškolci oštećenog sluha, pouzdanost instrumenta, korelati depresivnosti

¹ radovanovic3@yahoo.com

Primenjeno pozorište u tretmanu osoba sa intelektualnom ometenošću

Danijela Krstić¹, Suzana Miković, Iva Šarac
Mentor: Prof. dr Milica Gligorović
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Primenjeno pozorište obuhvata širok spektar pristupa u kojima se pozorišna metodologija koristi kao sredstvo ličnog i društvenog razvoja. Ono što objedinjuje sve je ideja da se pozorište stvara sa ljudima, umesto za ljude. Primenjeno pozorište i drama se uglavnom odvijaju u formi dramskih radionica. Predstava kao proizvod procesa omogućava da se učesnici kreativno izraze ali i da putem predstave prenesu poruku zajednici u kojoj žive. Primena metoda i tehnika primenjenog pozorišta zauzima značajno mesto u radu sa osobama sa intelektualnom ometenošću o čemu svedoče istraživanja i praktična iskustva brojnih stručnjaka i pravaca. Primenjeno pozorište je pogodan oblik rada sa osobama sa intelektualnom ometenošću jer omogućava iskustveno učenje kroz holistički pristup ličnosti. Cilj rada je prikaz modela rada primenjenog pozorišta koji je realizovan u našoj sredini, efekta primene kao i potencijala koje ovaj oblik rada ima u menjanju stavova i razbijanju stereotipa prema osobama sa intelektualnom ometenošću. Prateći proces primene dosli smo do saznanja o brojnim pozitivnim efektima primenjenog pozorišta i njegovog uticaja na širok raspon sposobnosti kao što su: pažnja, koncentracija, percepcija, pamćenje, imaginacija, vizuomotorna koordinacija, artikulacija tela, verbalna i neverbalna komunikacija, emocionalna pismenost i

inteligencija. Primenjeno pozorište utiče i na razvoj samopoštovanja i samopouzdanja, osveščivanje ličnih postupaka i odgovornosti, otkrivanje posledica određenih modela ponašanja i predstavlja značajnu podršku za razvoj i ispoljavanje kreativnih potencijala.

*Ključne reči: primenjeno pozorište, art terapija,
intelektualna ometenost*

1 krsticdaca86@gmail.com

Swimming Lessons for People with Special Needs in Velenje

Maja Garbajs,
Center za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje
(CVIU) Velenje
Katarina Praznik¹,
Srednja zdravstvena šola Slovenj Gradec

Described here are the experiences that we gained in Velenje while running swimming courses for people with special needs. Slovenia has organized Halliwick Society of Slovenia, which carries out necessary training courses and reoccurring seminars, as well as Halliwick water festival for all centers around the country. Halliwick courses have been attended by more 30 participants so far. That produced enough trainers capable of teaching swimming to people with special needs and who with time obtained further knowledge of teaching the Halliwick method. All the members of the non-profit center that is organized outside the rehabilitation institutions in Velenje are members of the Halliwick Association of Slovenia. Two years ago pool in Velenje has gone through restructuring satisfying basic conditions needed to carry out Halliwick courses. Courses are organized by Swimming Club Velenje and are carried out twice a week lasting one hour. The course uses a modified Halliwick method adapted to individual needs during teaching of swimming techniques. Classes are attended by different groups organized by age and particular needs. Current results are promising. The majority of participants learned to swim or independently move in water, showing improvement in physical

and mental abilities. Additional value of the courses is that they are based primarily on the voluntary work that strengthens civil society. We believe that there are good opportunities for the transfer of good practice from Velenje to other environments.

Key words: Swimming Lessons, Special Needs

¹ katarina.praznik@guest.arnes.si

Analiza odnosa pozadinskih čimbenika na mjeru jezičnoga učenja kod djece predškolske dobi s umjetnom pužnicom

Maja Mustapić¹,
Osnovna škola za djecu s posebnim potrebama Mostar
Ivana Šimić,
Služba za psihofiziološke i govorne poteškoće Doma
zdravlja Mostar

Iako individualne razlike značajno doprinose jezičnoj sposobnosti slušno oštećenih osoba, one su u većini istraživanja slabo ili nikako definirane. U ovom se istraživanju pokušalo odgovoriti na pitanje koliko pozadinski čimbenici (*kronološka dob, vrijeme identifikacije slušnoga oštećenja, dob implantacije, duljina nošenja pužnice, duljina rehabilitacije, integracija i stupanj čujnosti s pužnicom*), koji su važni za rječnički i jezični razvoj djeteta s umjetnom pužnicom, utječu na mjeru učenja razumijevanja riječi. Mjera jezičnoga učenja izražena je jezičnim kvocijentom (LQ), koji se dobio omjerom ekvivalentne i kronološke dobi ispitivanog djeteta, na svjetski priznatom testu - *Peabody Picture Vocabulary Test 3rd Edition (PPVT-III)*, autora Dunn & Dunn (1997.), ili kako su ga autori hrvatskoga izdanja nazvali *Peabody slikovni test rječnika (PPVT-III-HR)* (Kovačević i sur., 2009.). Iako su norme testa utvrđene na čujućoj populaciji, sirovi rezultat ostvaren na testu može se izraziti kroz ekvivalentnu dob ispitanika te se na taj način utvrditi jezično kašnjenje. Uzorak ispitanika istraživanja činilo je 32 djece s umjetnom pužnicom u dobi od 3. do 7. godine.

Rezultati dobiveni regresijskom analizom pokazali su kako je jezični kvocijent viši, gotovo pa prosječan (LQ=1) u grupi ispitanika najniže ispitivane dobi.

Ostali čimbenici (vrijeme identifikacije slušnoga oštećenja, integracija u druge odgojno-obrazovne ustanove, implantacija prije ili poslije 3. godine, duljina čujnosti, duljina rehabilitacije slušanja i govora te stupanj čujnosti nakon implantacije), kad se utjecaj kronološke dobi ispitanika isključi, objašnjavaju 42% varijance jezičnoga kvocijenta (LQ). Rezultati istraživanja ukazuju na značaj rane implantacije i ranog uključivanja djece u redovne odgojno-obrazovne ustanove.

Ključne riječi: umjetna pužnica, razumijevanje rječnika, mjera jezičnoga učenja

¹ mmustapi@yahoo.com

Inkluzivni tip časa: “Jesen“

Marija Slavković¹, Mirela Stijović,
OŠ “Sava Jovanović Sirogojno“, Zemun

Osnovna ideja inkluzivnog tipa časa :“Jesen“, jeste zajedničko spremanje i sprovođenje časova između dva defektologa – oligofrenopedagoga i jednog učitelja.

Glavni cilj pomenutog časa, baziran je na sprovođenju inovativnih tehnika u vršnjačkoj edukaciji: tematskog planiranja i individualizacije po grupama, kroz tročas: prirode i društva, likovne kulture i muzičke kulture.

Korisnici usluga inkluzivnog tipa časa bili su 12 učenika sa smetnjama u razvoju od I do IV razreda OŠ:“Sava Jovanović Sirogojno“, iz Zemuna i 4 učenika od I do IV razreda OŠ:“Sutjeska“ iz Zemuna, hronološke dobi od 7 do 12 godina.

Inkluzivni tip časa održan je u oktobru 2010 godine.

Dinamika časa je bazirana na radu četiri mešovite grupe, sastavljene od po jednog učenika iz svakog od navedenih razreda. U grupi se smenjuju aktivnosti kroz časove: rad sa pablama, asocijacije, bojenje, korišćenje prirodnog materijala u izradi odabranog rada, pevanje i povezivanje sadržaja kroz igru u obrađenu celinu.

Po završenom navedenom tročasu, učenici su popunili nestandardizovan test, kojim smo dobili uvid da su učenici u inkluzivnoj grupi uspeli da razviju i poboljšaju međusobni odnos, dopunjavali se tokom

rada, sticali nova iskustva i međusobno pružali pomoć u radu.

Zaključili smo da je neophodno što više kod dece sa smetnjama u razvoju i dece iz opšte populacije, raditi na zajedničkoj edukaciji veština, uvođenjem inovativnih tehnika , jer im je to na obostranu korist.

Ključne reči: inkluzivni tip časa, inovativne tehnike, vršnjačka edukacija, deca sa smetnjama u razvoju, deca iz opšte populacije

1 marija.mmd@gmail.com

Obrada broja pet

Mirela Stijović¹, Marija Slavković,
OŠ "Sava Jovanović Sirogojno", Zemun

Ključne reči: čas, senzomotorne funkcije, Montessori materijal, savremena didaktičko-metodička aparatura, deca sa smetnjama u razvoju

Ideja časa "Obrada broja pet" jeste podsticanje razvoja senzomotornih funkcija kod učenika prvog razreda radi što adekvatnijeg savladavanja zadate nastavne jedinice.

Glavni cilj časa je unapređivanje razvoja senzomotornog iskustva razvijanjem sposobnosti vizuelne, auditivne i taktilne percepcije i diskriminacije kod dece sa smetnjama u razvoju uz pomoć savremenih didaktičkih kompleta (Montesori materijala) i savremene didaktičko- metodičke aparature.

Na času je učestvovalo 5-oro učenika sa smetnjama u razvoju, hronološke dobi 7 godina iz OŠ "Sava Jovanović Sirogojno" u Zemunu.

Dinamika časa bila je pospešena korelacijama iz muzičke kulture i psihomotornih vežbi. Metodom muzičke stimulacije, učenici su uvedeni u nastavnu jedinicu obrade broja 5, da bi se tokom artikulacije časa naizmenično smenjivale aktivnosti izvođenja vežbi pisanja kroz različite medije koje su pospešivale motoriku, taktilitet i vizuelnu efikasnost kod dece sa smetnjama u razvoju.

Zaključili smo da je artikulacija časa, uz primenu gore navedenih inovativnih tehnika i usklađenih korelacija, doprinela adekvatnom pristupu i uspešnom usvajanju navedene nastavne jedinice kod dece sa smetnjama u razvoju.

¹ stimiti@open.telekom.rs

Pripremna taktilna knjiga - na slovo na slovo

Radmila Čolić, Marija Lukić, Jelena Drajić,
Milica Žunić, Maja Ven
Mentor: Doc. dr Vesna Vučinić
*Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

U radu će biti prikazana taktilna knjiga „Na slovo na slovo“ koja je namenjena deci sa oštećenjem vida predškolskog uzrasta. Knjigom su obuhvaćena sva slova/glasovi azbuke, a pisana je uvećanom crnom štamptom i Brajevim pismom. Može se koristiti i u obrazovnom okruženju i kod kuće. Ovo nastavno sredstvo može da bude od velikog značaja u procesu pripreme za učenje Brajevog pisma.

Do pre desetak godina izradi taktilnih knjiga za predškolce nije posvećivana naročita pažnja, tako da su slepa deca u periodu pripreme za školu bila u neravnopravnom položaju u odnosu na vršnjake bez oštećenja vida. U poređenju sa drugim nastavnim sredstvima u sklopu pripreme za korišćenje bukvara ovo sredstvo ima niz prednosti, i to posebno:

- korišćenje realnih predmeta umesto reljefnih prikaza;
- dobar vizuelni kontrast figura-pozadina, tako da i slabovidna deca imaju mogućnost da koriste knjigu.

Pripremnu taktilnu knjigu mogu da koriste i praktično slepa deca, kojima je primarni obrazovni medijum Brajevo pismo. Očekujemo da će rad sa ovim nastavnim sredstvom pozitivno uticati na razvoj dece sa oštećenjem vida, posebno na rano buđenje interesovanja za pisanu reč, na sposobnost glasovne

analize i sinteze i ostale predčitalačke veštine. Učenje čitanja i pisanja može da bude zabavno i lako i za slepu decu. Usvajanje ovih veština, na zanimljiv i privlačan način, omogućavaju im između ostalog i taktilne knjige.

Ključne reči: taktilna knjiga, deca sa oštećenjem vida predškolskog uzrasta, priprema za školu

Procjena religioznosti kod roditelja djece sa cerebralnom paralizom

Senad Mehmedinović¹,
Centar za edukaciju i profesionalnu rehabilitaciju
Azem Poljić,
Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK-a
Lejla Matović,
Klinika za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju,
Univerzitetski klinički centar
Damir Babajić,
Medžlis Islamske zajednice
Mirela Babajić
Banja Ilidža

Iako živimo u 21. stoljeću kojeg karakteriše napredak tehnologije i znanosti, ipak je 90% svjetske populacije uključeno u neke vidove vjerske ili duhovne prakse. Postoje različite definicije religioznosti, a suštinski se mogu definisati kao vjerovanje, koje predstavlja iskreno psihološko uvjerenje koje nadilazi svaku čovjekovu sumnju i ispunjava kako unutarstvu, tako i vanjsku dimeziju njegove ličnosti. Obzirom da religioznost dopire do dubina čovjekove ličnosti i dotiče sve njene dimenzije, cilj istraživanja je bio ispitati religioznost kod roditelja djece sa cerebralnom paralizom. Istraživanjem je obuhvaćen stratificirani uzorak od 12 muških i 17 ženskih ispitanika. Za procjenu religioznosti korištena je Kratka ljestvica religioznosti, koja se sastoji od pet varijabli procjene, te je formulirana tako da ispitanici procjenjuju učestalost vlastitog religioznog doživljavanja ili religioznih kognicija. Prikupljeni podaci istraživanja obrađeni su u statističkom paketu SPSS 16.0 for Windows. Izračunate su frekvencije i

postotci, te je izvršeno tabelarno i grafičko prikazivanje rezultata. Za provjeru postavljene hipoteze koristila se Kruskal-Valisova jednosmjerna analiza varijance. Na osnovu rezultata istraživanja ("Vjerujem u Boga" $h^2=2,10$., $p=0,14$, "Imam osjećaj da me Bog čuva" $h^2=0,10$., $p=0,74$, "Bojim se Božije kazne" $h^2=0,16$., $p=0,89$, "Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme" $h^2=0,23$., $p=0,63$ i "Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu" $h^2=0,20$., $p=0,65$) može se zaključiti da ne postoje statistički značajne razlike u procjeni religioznosti između majki i očeva djece sa cerebralnom paralizom

Ključne riječi: Roditelji djece sa cerebralnom paralizom, spolne razlike, religioznost

¹ senad.mehmedinovic@gmail.com

Kvalitet života porodica i uspeh i vladanje učenika sa intelektualnim teškoćama

Slavica Petrović-Todorova¹, Dita Torte-Čiče,
Marija Šuševska-Petrova,
POU „Idnina“ - Skoplje

Cilj ovog rada je da se sagleda i da se utvrdi da kvalitet života porodica, koji predstavlja kompleksno subjektivno doživljavanje osobe koja zavisi od objektivnih okolnosti u kojima živi (materijalni, egzistencijalni, socijalni, zdravstveni) utiče na uspeh i vladanje učenika sa teškoćama u intelektualnom razvoju. Glavni zadatak istraživanja je analiza kvaliteta života u porodicama učenika sa teškoćama u intelektualnom razvoju i analiza njihovog uspeha i vladanja u školi.

U okviru određivanja metodoloških aspekata istraživanja definisani su predmet, cilj i karakter istraživanja, zatim zadaci, hipoteze, varijable, metode, tehnike, instrumenti, populacija i uzorak, organizacija i tok istraživanja, kao i statističke tehnike za obradu podataka. Za svako dete koje je bilo deo uzorka istraživanja, a koje je obuhvaćeno vaspitno-obrazovnim procesom u posebnim školama „Idnina“ i „Dr Zlatan Sremac“ u Skoplju, vodi se individualni dosije u kome se sistematski beleži njegov razvoj. Svi podaci dobijeni putem istraživanja su kvantitativno obrađeni Hi kvadratom i Fisher Exact testom.

Interpretacija i analiza podataka pokazali su da različiti socioekonomski uzročnici utiču na slabiji uspeh i lošije vladanje učenika sa intelektualnim teškoćama. Takođe, kod njih se primećuju i problemu u ponašanju u poređenju sa učenicima koji nemaju socioekonomske probleme

i imaju harmoničniji i bolji život. U toku analize podataka nađena je visoka, statistički značajna razlika u zavisnosti od bračnog statusa roditelja.

Na slabiji uspeh i lošije vladanje, prema nalazima našeg istraživanja utiču: nivo obrazovanja roditelja, ukupni prihodi u porodici, broj članova u porodici, zdravstveno stanje roditelja, prisustvo sociopatoloških pojava, kao i podrška socijalnih mreža.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da je potrebno da se kvalitet života i socioekonomsko stanje ovih porodica poboljšaju (delom kroz obezbeđivanje zaposlenja barem jednom od roditelja), imajući u vidu i činjenicu da deca sa intelektualnim teškoćama imaju naglašeniju potrebu za zdravstvenom zaštitom u odnosu na decu normalnog razvoja.

Ključne reči: intelektualne teškoće, kvalitet života, porodica, uspeh, vladanje

¹ slavicaprof@yahoo.com

Prikaz rada osnovne škola za djecu s posebnim potrebama Mostar

Slaviša Lovrić¹, Nikolina Beljo,
Maja Mustapić,
Osnovna škola za djecu s posebnim potrebama Mostar

Osnovna škola za djecu s posebnim potrebama Mostar osnovna je davne 1975 godine. Danas se u njoj školuju djeca s višestrukim poteškoćama s područja cijele Hercegovačko-neretvanske županije Bosne i Hercegovine, odnosno iz 6 općina. Trenutačno škola broji 67ero djece s tendencijom stalnog porasta broja učenika. Cilj je Osnovne škole za djecu s posebnim potrebama Mostar maksimalno iskorištavanje potencijala svakog učenika do završetka devetogodišnjega školovanja vodeći računa o njegovim stvarnim potrebama i mogućnostima. Za odgoj i obrazovanje učenika zaslužan je cijeli kolektiv škole koji u ovom trenutku broji 23 zaposlenih, od kojih je 12 nastavnika različitog defektološkoga obrazovanja. Nastava je organizirana u 15 zasebnih odjela. Svakodnevne aktivnosti škole prilagođene su individualnim potrebama učenika. Škola se brine za odgoj i obrazovanje djece sniženih kognitivnih sposobnosti, motoričkih poteškoća, poremećaja uzrokovanih organskim čimbenicima, poremećajima u ponašanju, djece s pervazivnim razvojnim poremećajima i ostalim višestrukim teškoćama. Nakon procesa opservacije u koji je uključen stručni tim škole, za svakog se učenika izrađuje individualan program odgojno-obrazovnog i rehabilitacijskoga rada koje ga svakodnevno provode stručnjaci škole. Dio učenika školovanje u našoj školi nastavlja do 22 godine života kroz radno osposobljavanje i okupacijsku

terapiju, dok ostali učenici nakon završene osnovne škole, nastavljaju školovanje u srednjoj školi te stječu zvanje pomoćnoga kuhara ili pomoćnoga slastičara. Suradnja se s roditeljima, u našoj školi, odvija preko individualnih i grupnih roditeljskih sastanaka, edukacije roditelja za rad kod kuće i kroz savjetodavni rad. Roditelj je aktivni sudionik u kreiranju i oblikovanju svih nastavnih aktivnosti vezanih za svoje dijete s posebnim naglaskom na poboljšanje odgojno-obrazovnog i rehabilitacijskoga procesa.

Ključne riječi: školovanje djece s višestrukim oštećenjima, Osnovna škola za djecu s posebnim potrebama Mostar, odgojno-obrazovni i rehabilitacijski rad

¹ slavisalovric@yahoo.com

Socijalna kompetencija učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u školskom okruženju

Svetlana Kaljača¹, Bojan Dučić,
*Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Razvoj socijalne kompetencije zasniva se na usvajanju socijalnih veština putem ostvarivanja interakcija u užoj i široj društvenoj zajednici. Nivo razvijenosti tih sposobnosti manifestuje se inicijacijom odgovora, kojima se ostvaruju pozitivne socijalne interakcije i inhibicijom društveno neprihvatljivih formi ponašanja. Socijalna neprilagođenost, kao posledica nedovoljno usvojenih socijalnih sposobnosti ili problema u primeni stečenog znanja, može se označiti kao jedan od faktora akademskog neuspeha i prevremenog prekida školovanja učenika sa lakom intelektualnom ometenošću.

Cilj istraživanja je utvrđivanje procena odnosa socijalne kompetencije i antisocijalnog ponašanja učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u školskom okruženju. Istraživanjem je obuhvaćeno 87 ispitanika, koji su za potrebe istraživanja razvrstani u dve grupe. Eksperimentalnu grupu je činilo 57 ispitanika iz dve osnovne škole za učenike sa intelektualnom ometenošću. Kontrolnom grupom je obuhvaćeno 30 učenika tipične populacije osnovnoškolskog uzrasta.

Podaci o ponašanju učenika dobijeni su od razrednih starešina popunjavanjem Skale za procenu socijalnog ponašanja u školi (*School Social Behavior Scales* – SBSS, Marrell K. W. 1993). Prikupljene su

informacije o ponašanju učenika u vremenskom periodu od tri meseca do trenutka popunjavanja Skale.

Analizom rezultata Skale za procenu ponašanja u školi utvrđeno je da kontrolna grupa ostvaruje više skorove na proceni socijalnog ponašanja i niže skorove na proceni antisocijalnog ponašanja u odnosu na učenike koji su pripadali eksperimentalnoj grupi.

Na osnovu rezultata istraživanja možemo zaključiti da učenici sa lakom intelektualnom ometenošću imaju izraženije poremećaje u oblasti socijalnog funkcionisanja.

Implikacije izvedenog istraživanja usmerene su na definisanje aktivnosti u oblasti preventivnog delovanja i intervencije usmerene su na precizno identifikovanje deficita socijalnih veština, što predstavlja preduslov za proces usvajanja operacionalizovanih socijalno prihvatljivih formi ponašanja od strane učenika sa lakom intelektualnom ometenošću.

Ključne reči: socijalna kompetencija, antisocijalno ponašanje, vršnjački odnosi, intelektualna ometenost

¹ kaljaca@eunet.rs

Kontekstualni i integrativni pristup u obrazovanju dece sa posebnim potrebama – izazovi škole u prirodi

Sladana Anđelković,
Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu
Jasmina Karic¹,
Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Razvojem inkluzivnog društva i uvođenjem inkluzije u obrazovanje kao i dece sa posebnim potrebama u redovan sistem školovanja, otvaraju se novi horizonti u radu primenom raznovrsnih strategija, ali istovremeno se otvaraju i nova pitanja na koje treba dati odgovore za konkretna rešenja u pedagoškoj praksi. Broj studija koje se bave iskustvom u radu sa decom sa posebnim potrebama u različitim ambijentima kao i uticajem konteksta na njihov saznavni proces, ponašanje, stavove i vrednosti još uvek je nedovoljan. Raznovrsni ambijenti i priroda postaju sve zanimljiviji vaspitno-obrazovni fenomen. Povratak prirodi i korišćenje što više resursa u nastavi iz objektivne stvarnosti, izlazak iz učionica i neposredno učešće u svakodnevnom životu, razvijanje komunikacije, interakcije i socijalnih veština među decom postaju prioriteti savremenog obrazovanja.

U radu, deskriptivnom metodom analiziramo iskustva do kojih smo došli realizacijom projekta Škola u Prirodi (Constance Green Foundation iz V. Britanije, Registered Charity No.270775), Cilj projekta je da se u radu sa decom sa posebnim potrebama (gluva i nagluva deca) u specifičnom ambijentu prikažu izvanredne mogućnosti za individualizaciju i diferencijaciju nastavnog rada, povezivanje školskih i vanškolskih iskustava i primenu znanja u različitim

kontekstima. Upotrebom raznovrsnih istraživačkih metoda i grupnog rada, fleksibilnijom organizacijom i trajanjem aktivnosti podstiče se kognitivni, afektivni i psihomotorički razvoj dece. Rad zajedno sa filmom svakako predstavlja uvod u dalje i šire bavljenje i istraživanje oblika i pristupa u obrazovanju i vaspitanju dece sa i bez posebnih potreba.

Ključne reči: ambijentalna nastava, individualizacija i diferencijacija rada, inkluzija, deca sa posebnim potrebama

¹ jkaric@eunet.rs

Irresponsible Behavior in Children with Special Educational Needs at School and the Role of their Families

Tanja Bogatinova¹, Zaga Kolodezni,
Sonja Gavrilova, Mirjana Petrusevska,
*Special primary School "Maca Ovcharova", Veles,
Makedonija*

Successful education of the children with intellectual and multiple disabilities greatly depends on cooperation between their teachers (including expert associates) and parents. During the past school year Parent's Council of the Special Primary School *Maca Ovcharova*, implemented a number of activities, with emphasis on educating parents on irresponsible behavior of their children within school community in order to support their role in its remediation and prevention.

Target groups were 60 parents of students with special educational needs and 80 students who attended primary school *Maca Ovcharova - Veles*. In the course of the school year many activities (including workshops, public lectures and discussions) were organized and monitored by questionnaires and other adequate means.

It was revealed that completed workshops had positive influence on establishment of a closer relationship between school and parents in order to enhance social development of a child as positive, hard-working, conscientious and responsible person.

Key words: irresponsible behavior, special education needs

1 tanjasv2002@hotmail.com

Seksualnost kod gluвих

Kovinjaló Tamara¹, Šabani Ana
Mentor: Prof. dr Marina Radić-Šestić,
ass. dr Vesna Radovanović
*Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Prema određenju SZO iz 1980. godine adolescencija je proces biološkog i psihosocijalnog sazrevanja koji se odvija između 10 i 19 godina. Početak svih promena leži u fizičkim i fiziološkim transformacijama kroz koje prolazi adolescent. U ovom periodu dolazi do intenzivnog telesnog rasta i razvoja seksualnih karakteristika pola, pa se često dešava da se neki aspekti telesnog izgleda drastično izmene u relativno kratkom vremenu. Ovu fizičku transformaciju prati razvoj seksualnosti, koja je za adolescenta fascinanta, ali često neobuzdana i ponekad zastrašujuća.

Cilj ovog istraživanja je da saznamo nivo obaveštenosti adolescenata sa oštećenim sluhom o bitnim pitanjima o seksu. Takođe nas je interesovalo da ustanovimo da li postoje polne razlike, odnosno da li postoje razlike između gluvih devojčica i dečaka. Ovo je deskriptivno – eksplorativno istraživanje koje je sprovedeno metodom upitnika. Upitnik je imao 10 pitanja, 3 pitanja otvorenog tipa i 7 pitanja višestrukog izbora. Istraživanjem je obuhvaćeno 25 učenika sa oštećenjem sluha, starosti od 15 do 19 godina.

Rezultati istraživanja pokazuju da su muškarci manje informisani u odnosu na devojke. Po odgovorima možemo videti da su muškarci više zainteresovani za razgovor o seksu. Ipak, i pored neobaveštenosti

misle da im seksualno obrazovanje nije potrebno, za razliku od devojaka koje u manjem broju imaju emotivne veze, a pokazuju veće interesovanje za takvu vrstu obrazovanja.

Na osnovu predočenih rezultata istraživanja, možemo zaključiti da su osobe oštećenog sluha neinformisane u pogledu seksualnosti, odnosno polno prenosivih bolesti koje postoje. Iako pokazuju visoko (za adolescentni uzrast normalno) interesovanje za vlastitu seksualnost, imaju malo osnovnih informacija o ovoj temi. Ipak, iako su slabo obavešteni, njima ne predstavlja problem da se upuštaju u seksualne odnose, kao i da imaju emotivne veze.

Ključne reči: seksualnost, gluve i nagluve osobe, adolescenti

¹ tamarakovinjaló@gmail.com

Organizacija rada u Dnevnom centru za decu sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim invaliditetom - Štip, R. Makedonija

Zdravkova Vaska¹, Danilova Marina,
Nikolovska Lenče, Krstev Toše, Zdravkov Dejan
*Dnevni centar za decu sa sa umerenim i teškim
intelektualnim i fizičkim invaliditetom*

Uvod: Dnevni centar je organizaciona jedinica u postojećim Centrima za socijalni rad, namenjen deci sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim invaliditetom čiji cilj je njihova integracija u društvene aktivnosti i zadržavanje prava da žive u svojoj porodici.

Cilj dnevnog centra je pružanje nege i zaštite, rehabilitacije, socijalizacije i integracija u porodicu i socijalno okruženje. Oni takođe imaju za cilj da pomognu njihovim roditeljima da organizuju svoj život i koliko je moguće da sprovedu normalne svakodnevne porodične i društvene obaveze. Uz stručnu pomoć dnevnog centra gde ova deca provode najveći deo dana, omogućava se očuvanje porodične funkcije koje imaju uticaj na dete sa invaliditetom.

Predmet ovog istraživanja su lica sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim intelektom koji su primljeni u dnevnom centru u Štipu.

Ciljevi: Utvrđivanje broja osobama sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim invaliditetom na području opštine Štip, koji se evidentiraju u Centru za socijalni rad i koliko od njih su primljeni (obuhvaćeni) u dnevnom centru u Štip.

Metodologija: za izradu rada korišćena je deskriptivna metoda. Istraživanje je napravljeno u Dnevnom

centru za decu sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim invaliditetom i Centru za socijalni rad u Štip na ukupno 12 dece sa invaliditetom.

Rezultati: Od anketiranih osoba sa umerenim i teškim intelektualnim i fizičkim invaliditetom, najveći broj su na uzrast od 10-14 godina, muški i sa prebivalištem u gradu. Najveći broj dece smešteni u Dnevnom centru imaju tešku mentalnu retardaciju, dok je vodeći invaliditet mentalni.

Ključne reči: dnevni centar, invaliditet, socijalizacija

1 vaska.zdravkova@ugd.edu.mk

Poremećaji artikulacije prevremeno rođene dece uzrokovane anatomskim odstupanjima artikulatornih organa

Vesela Milankov¹, Tatjana Krstić, Renata Škrbić,
Medicinski fakultet u Novom Sadu

Razvoj govora i jezika čini kontinuiran proces koji počinje rođenjem i traje čitavog života.

Istraživanje je sprovedeno na Klinici za dečju rehabilitaciju i rehabilitaciju, Instituta za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine u Novom Sadu. Prospektivno dizajnirana studija obuhvatila je 61 dete prosečne starosti 4 godine. Sva deca izabrana su metodom slučajnog izbora. Uzorak je bio podeljen u 2 grupe: grupa 1 koja je obuhvatila 31 dete rođeno u terminu sa $GS \geq 38$ nedelje i sa telesnom masom na rođenju ≥ 3000 gr, i grupa 2 koja je obuhvatila 30 prevremeno rođene dece sa $GS \leq 32$ nedelje i sa telesnom masom na rođenju ≤ 1500 gr. U odnosu na ove parametre uključena su samo deca bez težih neuroloških ili sistemskih poremećaja.

Evidentiranje anatomskih odstupanja organa koji učestvuju u artikulaciji glasova objektivnim pregledom izvršio je ispitivač, dok je za procenu artikulacije glasova korišćen Globalni artikulacioni test (Kostić i Vladisljević).

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li postoji značajna razlika između dece rođene u terminu i prevremeno rođene dece u odnosu na prisustvo anatomskih odstupanja artikulatornih organa i ispoljavanja poremećaja artikulacije glasova.

Rezultati istraživanja su pokazali da se u celom uzorku (n=61) najveći procenat anatomskih odstu-

panja artikulatornih organa odnosi na prisustvo visokog tvrdog nepca i kratke podjezične veze-frenuluma. U grupi 1 vodeće anatomsko odstupanje artikulatornih organa bilo je prisustvo diasteme. U grupi 2 vodeće anatomsko odstupanje artikulatornih organa bilo je visoko tvrdo nepce.

U obe grupe vodeće oštećenje artikulacije glasova pripada supstituciji, dok je statistička značajnost ispoljena kod distorzije glasova.

Zaključak: moguća anatomska odstupanja artikulatornih organa za nastanak poremećaja govora, kao i poremećaji artikulacije, statistički su značajno češće ispoljeni kod prevremeno rođene dece u odnosu na decu rođenu u terminu.

Ključne reči: prevremeno rođena deca, anatomska odstupanja artikulatornih organa, poremećaji artikulacije

¹ demosten_log@yahoo.com

Stav studenata prema osobama sa vizuelnim oštećenjem

Vesna Basarov¹,
Posebna osnovna skola „Maca Ovcarova“ Veles-Makedonija
Daniela Dimitrova Radojckik,
Institut za Defektologiju-Filozovski Fakultet-Skopje
Tim defektologa zaposlenih u POU „Maca Ovcarova“
Veles-Makedonija

Problem istraživanja: Istorijski gledano, odnos prema osobama sa smetnjama u razvoju se menjao. Ovaj je odnos direktno povezan s društvenim faktorima kao što su naučni, kulturni, socijalni i ekonomski razvoj društva.

Cilj izvedenog istraživanja bio je ispitivanje stavova studenata koji su u direktnoj, konstantnoj vezi sa osobama koji imaju vizuelna oštećenja i studenata koji su u indirektnoj ili nemaju nikakve veze sa ovim osobama, u Republici Makedoniji.

Metodologija istraživanja: Primenjen je upitnik za ispitivanje stavova prema osobama sa vizuelnim oštećenjem kojeg smo sami konstruisali. Uzorkom je obuhvaćeno 49 studenata pri Tehnickom Fakultetu-Bitola, Disperzirane studije Tehnicke informatike u Velesu i 26 studenata pri Institutu Defektologije pri Filozofskom Fakultetu u Skoplju.

Rezultati: Odgovori ispitanika se razlikuju zavisno od stepena socijalne distance sadržanog u pitanju. 96% ispitanih studenata druzilo bi se sa osobama sa vizuelnim oštećenjima i spremali bi ispite zajedno. 93% studenata nemaju protiv da nakon studija rade s tim osobama. U pogledu na senzitivnija pita-

nja, kao što je stupanje u brak sa slepim osobama, najveći broj studenata je bio uzdržan. Veoma je mali broj studenata (4% defektologa i 8% informaticara) koji bi stupili u brak. Pri tom, 62% defektologa i 26% informaticara ne smatra da je problem usvojiti slepo dete.

Uglavnom stavovi studenata na oba dva fakulteta u odnosu lica sa vizuelnim oštećenjima se ne razlikuju osim po pitanju stupanja u bracu zajednicu gde iznenađuje procenat studenata Tehnicke informatike koji iako mali ipak dvojno veći nego procenat defektologa koji bi stupili u bracu zajednicu sa slepim licem.

Zaključak: Nalazi istraživanja ukazuju na to da je potrebno dalje promovisanje pozitivnih stavova prema deci/osobama sa vizuelnim oštećenjima, kroz informisanje, povećanje motivisanosti samih osoba sa ometenošću, stimulisanje projekata i usavršavanja sredstava za lakše funkcionisanje osoba sa vizuelnim oštećenjima.

Ključne reci: osobe sa vizuelnim oštećenjima, studenti, prihvacanje predrasude

¹ vesna_mk2002@yahoo.com

Inkluzivno obrazovanje, potreba i značaj servisnih defektologa

Živka Panova Sazdova¹, Tanja Bogatinova,
Elizabeta Dimitrievska, Tatjana Ljapova,
Zaga Kolodezni, Marija Davčevska,
Dobriła Temelkova, Sonja Gavrilova,
Mirjana Petruševska, Sneža Stojanova
Posebne osnovne škole "Maca Ovčarova", Veles
Centar za podrška licu s intelektualnih prečki
"Poraka", Veles

da im poseban problem predstavlja razumevanje na čemu se bazira kategorizacija dece sa smetnjama u razvoju, zapravo koje su to institucije od kojih mogu dobiti adekvatan nalaz i mišljenje.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, servisni defektolozi, individualni obrazovni plan

Uključivanje učenika sa smetnjama i oštećenjima u razvoju u redovne škole, suočilo je učitelje i nastavnike sa nizom poteškoća i problema u radu. U pokušaju da razrešimo neke od dilema koje prate proces inkluzije i odgovorimo na neka od pitanja sa kojima se susreću zaposleni u redovnim školama organizovali smo deset edukativno-informativnih radionica za nastavnike i stručne saradnike redovnih škola zaposlenih u opštinama Veles, Čaška, Bogomila, Gorno Jabolčište i Gradsko. Pored nastavnika i stručnih saradnika (144) radionicama su prisustvovali i roditelji, predstavnici saveta roditelja, njih 26. Nastavnici i saradnici koji su učestvovali u radionicama anketirani su putem ankete koja sadrži dvanaest pitanja, a roditelji putem ankete koja sadrži sedam pitanja. U radu je prikazana analiza odgovora u odnosu na svako od postavljenih pitanja. Zaključci do kojih smo došli upućuju na to da je nastavnicima i radnicima stručne službe pri školama potrebna dodatna edukacija za rad sa decom sa smetnjama i oštećenjima. Neophodno je proširivanje saradnje sa specijalnom školom, kao resursnim centrom, posebno u delu koji se tiče izrade IOPa. Nastavnici i saradnici su istakli

¹ z_panova@yahoo.com

Programi unapređenja socijalnih veština i sekundarna prevencija disocijalnih ponašanja primenom radionica edukativnog karaktera

Brigita Barati, Nebojša Nikolić¹,
Centar za socijalni rad, Subotica

Programi unapređenja socijalnih veština i funkcionalnih znanja namenjeni su deci i mladima sa različitim oblicima i nivoima socijalno neprihvatljivog ponašanja i predstavljaju kombinaciju raznovrsnih praktičnih tehnika fokusiranih na unapređivanje svih potencijala dece i mladih, sa ciljem postizanja nivoa u kome će deca i mladi imati formiranu i čvrstu socijalno kognitivnu strukturu i sposobnost konstruktivnih odgovora u svim rizičnim i socijalno nepoželjnim i neprihvatljivim situacijama.

Radionice su edukativnog karaktera i fundamentalno profilisane tako da nauče decu i mlade načinima ostvarivanja pravilnih izbora socijalnih vrednosti, te njihove dalje obrade, adaptacije i konačno upotrebe kroz interpersonalne relacije.

Finalno ishodište sastoji se u evaluaciji efekata kroz manifestni stupanj mišljenja, razmišljanja i rezonovanja, koje bi trebalo da se unapredi na višu socijalnu instancu i verifikuje kao konstruktivno, kritičko, strateško i oslobođeno primesa pasivne agresije i latentnih intrapsihičkih konflikata, uz obilje strpljenja i intencija za stvaralačko i originalno mentalno inkorporiranje osobenosti najrazličitijih socio-kulturnih miljea.

Ključne reči: unapređenje, socijalne veštine, deca i mladi

¹ nebojsanikolic10@gmail.com

Auditivno-verbalno funkcionisanje i ponašanje dece sa intelektualnom ometenošću

Dragana Maćešić-Petrović¹, Jasmina Kovačević,
Dijana Lazić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Laslo Puškaš, Svetlana Momirović
*Medicinski fakultet u Beogradu, Institut za
anatomiju i fiziologiju*

*Ključne reči: auditivno-verbalne sposobnosti,
kognicija, ponašanje, tretman, laka intelektualna
ometenost*

FOvako definisana empirijska studija pokušava da odgovori na problem specifičnih veza između individualnih razvojnih karakteristika ispitane dece, posmatranih kroz standardnu situaciju edukacije u momentu kada je istraživanje izvedeno. Rad je konceptualno baziran na ispitivanju perceptivnih i bihejvioralnih razvojnih dimenzija kod dece sa intelektualnom ometenošću. Interesovanje autora usmereno je na utvrđivanje povezanosti auditivno-verbalnog i socijalnog funkcionisanja ispitanog uzorka. To determiniše praktične implikacije rada - inkluzivne edukacije, s jedne strane i multimodalnog tretmana bihejvioralnih smetnji, s druge strane. Uzorak je formiran od ispitanika sa lakom intelektualnom ometenošću, oba pola, koji pohađaju osnovne škole u Beogradu. Auditivno-verbalne sposobnosti ispitane su Token testom, a ponašanje Konersovom skalom procene, kojom se dobija uvid u ponašanje i pažnju u uslovima edukacije. Utvrđeno je postojanje statistički signifikatne korelacije među ispitanim varijablama i ukazano na konceptualne i praktične mogućnosti izvođenja multimodalno orijentisanog tretmana.

¹ macesicd@yahoo.com

Intelektualna ometenost i poremećaji organogeneze - strategije tretmana

Dijana Lazić¹,
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju
Laslo Puškaš,
Institut za anatomiju Medicinskog fakulteta u Beogradu
Katarina Lazić, Svetlana Momirović,
Institut za biološka istraživanja „Siniša Stanković“
Dragana Maćešić-Petrović, Jasmina Kovačević,
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju

Intelektualna ometenost ne karakteriše se samo ugroženošću CNS-a u smislu patoanatomskih promena, već mnogi organi pokazuju poremećaje razvoja i funkcionisanja. Ove specifičnosti razvoja u krajnjem vidu rezultiraju brojnim kognitivnim i kognitivnim disfunkcijama, a takođe i somatskim anomalijama. Dentalne anomalije kao posledice poremećaja organogeneze značajno participiraju u poremećaju razvoja i ekspresije verbalne komunikacije. One takođe dovode i do poremećaja somatskog stanja u smislu gastrointestinalnih tegoba. Terapijski pristup baziran na stomatološkim interevencijama prevencije i tretmana, ortopedije vilica kao i lečenje gastrointestinalnih posledica i njihovih poremećaja su neophodne uz obavezan tretman defektologa i psihijatra. Stoga ovaj rad pokušava da ukaže na to koliki udeo pripada stomatološkim činionicima u formiranju kliničke slike internističkih tegoba u okviru složene problematike intelektualne ometenosti. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 54 osobe sa intelektualnom ometenošću u Beogradu tokom

2009-2010. godine. Korišćeni su stomatološki kartoni ispitanika u uzorku kao i ostala prateća dostupna medicinska dokumentacija. U radu su primenjene odgovarajuće statističke metode u prikazivanju i obradi dobijenih podataka. Prezentirani su rezultati multidisciplinarnе obrade ispitanika u odnosu na dostupne ispitivane razvojne karakteristike kao što su uzrast, nivo intelektualne ometenosti, oblik urođenih dentalnih anomalija, što sve zajedno zahteva primenu defektološke i psihijatrijske podrške. U radu je istaknut značaj učešća defektologa u sprovođenju dentalne higijene ispitivanog uzorka, kao i uloga stomatologa u sprovođenju edukacije defektologa, roditelja, staratelja i vaspitača. Ispitivane razvojne karakteristike dovedene su u vezu sa osnovnom kliničkom slikom uzorka. Finalna razmatranja ukazuju na potrebu sistematizovanog multidisciplinarnog pristupa definisanju adekvatnog tretmana osoba sa intelektualnom ometenošću u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, gde centralno mesto pripada defektologu kao profesionalnoj figuri oko koje se fokusiraju rehabilitacione strategije u ovoj oblasti.

Ključne reči: intelektualna ometenost, multidisciplinarni tretman, smetnje razvoja

1 dijana_lazic@dr.com

Tema:

Savremeni pristupi u rehabilitaciji osoba sa smetnjama i poremećajima

Contemporary approaches to rehabilitation of persons with disabilities and disorders

Comparative analysis of phonological abilities in children with SLI and children with mild mental disabilities

Ana Poposka¹, Marija Peshevska,
*Institution for rehabilitation of hearing,
speech and voice, Skopje, RM*

Sound expression is the first impression of speech and language. Whatever the origin is, false pronunciation is the first sign. In the early school years if a developmental speech – language disorder appears, it is often followed by disruption of phonological – articulation segment.

The research has aim of establishing and comparing frequency, type and every articulative and acoustic characteristics of the disordered sound in children with Dyslalia, mild mental disability, as well as those with SLI.

This micro investigation is done over 133 examinees, at the age 6 to 8. 35 examinees are suffering from Dyslalia, 36 from SLI, and 62 from mild mental disability. Their achievements are underlined by a comparative analysis, through testing with the Global articulation test (Kostikj, Vladislavljevic, 1883) and Test for examining articulation by O Sinadinovska, C Ristova and M Sinadinovski, (1990).

Some of the more important conclusions are:

Children with Dyslalia and mild mental disability mostly show distorted sounds, while those with SLI mostly substitute the disordered sound. In Dyslalia fricatives are most affected, but in the case of SLI and mild mental disability usually all sound groups are disordered. Most frequent type of disorder is due to

the misplace of sound forming. All children having articulation disorders while sound discrimination have not only phonetic contrasts, but also are being influenced by rest of the linguistic aspects.

Key words: Dyslalia, Specific language impairment, mild mental disability, phonology – articulation disorder

1 ana.popovska@yahoo.com

Programski paket za logopedski tretman

Edina Šarić, Lejla Junuzović-Žunić, Vesna Bratovčić,
Anela Gosto, Silva Banović¹, Lama Taletović,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Univerziteta u Tuzli, BiH,
Amila Mujezinović,
Sanja Selimović, Milica Vujanović,
Inova4T Tuzla, BiH,
Nedim Gazibegović, Kenan Biberkić,
Esmir Biberkić,
Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Tuzli, BiH,
Stanko Blatnik
IPAK institute Velenje, Slovenija.

Cilj ovog rada je predstaviti novi programski paket (software) za logopedski rad. Program je prvenstveno namenjen za rehabilitaciju dece sa govorno-jezičnim smetnjama, ali se može koristiti i u svrhu detekcije i dijagnostike određenih govornih i/ili jezičnim poremećaja, a neki segmenti programa se mogu koristiti i za rad sa odraslim klijentima. U tipičnom logopedskom tretmanu se koriste različiti didaktički materijali, a najčešće slikovnice, zvučne igračke i bojice. Programski paket omogućava terapeutu da na jednostavniji način dođe do potrebnih didaktičkih materijala neophodnih za tretman, a računar predstavlja privlačno sredstvo terapije bez obzira na starosnu dob korisnika.

Program su razvili studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog i Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Tuzli u saradnji sa nastavnicima svojih fakulteta. Program se sastoji se iz tri dela: slovarica, igra reči i ilustrativni prikaz izgovora glasova. Prvi dio pro-

gram je namenjen za povezivanje grafema (slova) s fonemom (glasom), pogodan je za decu koja tek uče slova ili koja imaju problema s razlikovanjem akustičkih/optičkih/motorno sličnih fonema/grafema (velika tiskana/štampana slova) i može naći svoju primenu kao sredstvo za augmentativnu i alternativnu komunikaciju. Drugi deo čine tri segmenta (memo čitaj, memo piši i memo slika) koji su pogodni za vežbe radne memorije, slušanja, fonološke svesnosti, vežbe čitanja, pisanja, vizualne percepcije i vežbe slušanja. Treći deo vizualno prikazuje izgovor svakog glasa gdje se vidi kakav je glas po mestu, načinu tvorbe i zvučnosti. Program je osmišljen tako da daje uvid u tačnost izvođenja vežbi tokom rada sa klijentom, kao i mogućnost praćenja napredka klijenta.

Računarski logopedski program je prvi program ove vrste koji je izrađen u Bosni i Hercegovini, a njegova prednost se ogleda u tome što pokriva sva jezična područja bivše Jugoslavije, što ukazuje na mogućnost njegove široke primene.

Ključne riječi: Logopedski tretman, rehabilitacijski softver

¹ silva@windowslive.com

Multidimensional voice analysis in patients with Broca's aphasia

Mile Vukovic¹, Mirjana Petrovic Lazic,
*University of Belgrade, Faculty of Special
Education and Rehabilitation*

The subject of this study is a multidimensional voice analysis in patients with Broca's aphasia. The acoustic tests were done on twelve female patients with Broca's aphasia and twelve female control subjects without speech and language disorders. Each subject was asked to perform maximal vowel 'a' phonation. The several acoustic parameters were analyzed. The Multi-dimensional Voice Program and Computerized Speech Lab were used. The results showed that analyzed acoustic parameters in the Broca's aphasics are significantly different from the acoustic characteristics of voice in control group of subjects. It was pointed out that acoustic analysis of voice could have significance in the evaluation of speech production deficits in Broca's aphasia.

Key words: acoustic characteristics of voice, Broca's aphasia, speech production deficits

1 mvukovic@yubc.net

Primena Nacionalnog programa prevencije smetnji u govorno-jezičkom razvoju kod dece

Nada Dobrota Davidović¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Dubravka Šaranović, Jadranka Otašević,
Ministarstvo zdravlja Republike Srbije
Mile Vuković, Nadica Jovanović-Simić
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Program organizacije ranog otkrivanja i rane intervencije kod govorno-jezičke patologije, zahteva višegodišnju reorganizaciju zdravstvenog sistema, kako bi se problem dece sa smetnjama doveo na nivo svetskih statistika. Oštećenje govora i sluha predstavljaju najčešće oblike psihofizioloških poremećaja. Poremećaji govora javljaju se, kako kod dece sa navedenim oblicima ometenosti, tako i kod dece opšte populacije.

S obzirom na važnost problema, radna grupa Komisije za prevenciju i lečenje psihofizioloških i govornih poremećaja Ministarstva zdravlja Republike Srbije je predložila projekat za izradu nacionalnog programa prevencije psiho-fizioloških i govornih poremećaja. Izradom nacionalnog programa prevencije trebalo bi da se značajno smanji broj dece sa psihofiziološkim i govornim poremećajima. Ovaj Program će omogućiti formiranje Registra dece sa psihofiziološkim poremećajima i govornom patologijom, unaprediti kvalitet života dece i porodica u kojima oni žive, a umanjiti broj dece čija bi patologija bila indikacija za smeštaj u ustanove socijalne zaštite.

Nacionalni program za prevenciju i lečenje psihofizioloških poremećaja je u skladu sa preporukama Svetske zdravstvene organizacije, čiji je cilj rano otkrivanje psihofizioloških poremećaja i govorne patologije, adekvatna dijagnostika i terapija sa ciljem smanjenja frekvencije psihofizioloških i govornih poremećaja i poboljšanja kvaliteta života osoba sa smetnjama u razvoju.

*Ključne reči: prevencija, nacionalni program,
govorno-jezička patologija*

¹ nadadd@sbb.rs

Primena augmentativne i alternativne komunikacije kod osoba sa govorno-jezičkim poremećajima različite etiologije

Nadica Jovanović¹, Ivana Terzić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Čovek kao socijalno biće ima stalnu potrebu da komunicira sa drugim ljudima. Humana komunikacija, koja se dominantno zasniva na simbolima, jedinstvena je i zbog naše sposobnosti da stvaramo i koristimo apstraktne simbole. Sposobnost komunikacije pojedinca određuje kvalitet njegovog života i funkcionisanja u različitim sferama, jer predstavlja osnovu za uspešno ostvarivanje međuljudskih odnosa, obrazovanje, zapošljavanje, i ličnu promociju. Stoga poteškoće u komunikaciji mogu dovesti do frustracija i otežati ostvarivanje maksimalnih potencijala čoveka.

Pojedine osobe sa govorno-jezičkim poremećajima nikada ne razviju verbalnu komunikaciju, i nakon intenzivnog, tradicionalnog logopedskog tretmana. Iz tog razloga, poslednjih decenija ističe se značaj augmentativne i alternativne komunikacije (AAC), kao dopune i zamene za prirodan govor i pisanje. Potencijalni korisnici AAC su deca i odrasli sa poremećajima, stanjima i bolestima različite etiologije koji su udruženi sa poteškoćama u komunikaciji. Zato bi ova interventna metoda trebalo da predstavlja integrativni deo programa za sve osobe koje imaju poteškoće u razvoju ili upotrebi jezika i govora kao tipičnog načina komunikacije. Odluka o tome koji će AAC sistem koristiti i odgovarati detetu ili odrasloj osobi sa komunikativnim poteškoćama nije nimalo laka, i mora je doneti tim stručnjaka.

U ovom radu su prikazane mogućnosti, kao i prednosti i nedostaci primene augmentativne i alternativne komunikacije kod osoba sa poremećajima komunikacije, kao i važnost uloge AAC tima u određivanju adekvatne komunikacione metode za svakog korisnika pojedinačno. Posebno je istaknut značaj primene ovih komunikacionih metoda kod dece na školskom uzrastu.

*Ključne reči: AAC, govorno-jezički poremećaji,
AAC tim*

¹ nadicaj@yubc.net

Intenzitetske varijacije u govornoj ekspresiji primarnih emocija

Maja Ivanović¹, Zorka Kašić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

kazalo se i da pol govornika ima uticaja na tip intenzitetskih varijacija u govornoj ekspresiji emocija.

*Ključne reči: intenzitet, varijacije, govorna ekspresija,
primarne emocije*

U radu se iznose rezultati analize intenzitetskih varijacija glasova u govornoj ekspresiji primarnih emocija. Teorijski okvir za ovaj rad pružaju istraživanja koja se odnose na emotivnu jezičku funkciju, kao i na sredstva kojima se ona ostvaruju u jeziku. S obzirom da su ispitivanja reakcija netreniranih slušalaca na ekspresiju emocija u govoru pokazala da se ovo akustičko obeležje doživljava kao vrlo bitno u govornoj manifestaciji emocija, cilj ovog istraživanja je bio da se ispituju prosečne vrednosti i polja varijacija intenziteta glasova, kao i da se ispita da li pol govornika utiče na tip intenzitetskih varijacija u ekspresiji primarnih emocija. Analiza je izvršena na delu Korpusa govorne ekspresije emocija i stavova u srpskom jeziku (GEES). Analizom je obuhvaćeno 20 semantički neutralnih izolovanih reči koje je šest govornika (tri muškarca i tri žene) izgovaralo na pet načina (neutralni izgovor kao referentni i četiri primarne emocije: ljutnja, radost, strah i tuga). Segmentacija glasova i akustička analiza realizovane su softverskim paketom PRAAT koji pruža mogućnost analize akustičkih parametara. Statistička analiza dobijenih podataka izvršena je softverskim paketom SPSS. Rezultati su pokazali da se u odnosu na neutralni izgovor mogu utvrditi određene zakonitosti u variranju intenziteta pojedinih klasifikacionih grupa glasova u govornoj ekspresiji primarnih emocija kod izvornih govornika srpskog jezika. Po-

¹ majapivanovic@yahoo.com

Psihosocijalni pristup artikulaciono-fonološkim poremećajima

Neda Milošević¹, Dragan Čauševac, Mirna Zelić,
Zavod za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju
“Prof. dr Cvetko Brajović”

Uvod: Pod govornim poremećajem podrazumeva-ju se sve smetnje u govornom funkcionisanju koje na bilo koji način remete verbalnu komunikaciju, bez obzira čime su uslovljene i kako se ispoljavaju. Proučavanje psiho-socijalnog aspekta govornih poremećaja tipa artikulaciono-fonološkog poremećaja je nedovoljno istraživano sa stanovišta logopedске prakse.

Cilj: Cilj rada bio je ispitivanje disfunkcionalnosti osoba sa govornim poremećajima u psiho-socijalnim interakcijama u svakodnevnom životu.

Metod: Uzorak je formiran od 40 odraslih osoba sa govornim poremećajima, ispitanih u Zavodu za psiho-fiziološke poremećaje i govornu patologiju “Prof. dr Cvetko Brajović”. Govorni poremećaji ovih osoba pripadaju grupi artikulaciono-fonoloških poremećaja. U istraživanju je korišćeno: za procenu stepena artikulaciono-fonoloških poremećaja modifikacija Testa za ispitivanje artikulacije (Milošević i sar.), a za procenu disfunkcionalnosti u psiho-socijalnom funkcionisanju korišćena je Anketa sa upitnikom koja je sadržavala 12 struktuiranih pitanja sa mogućnostima alterancije da/ne odgovora i slobodnih odgovora vezanih za kritične socijalne intrakcije i emocionalno stanje (Milošević, Čauševac, Zelić). Grupa je podeljena na osnovu rezultata ankete koja se odnosila na određeni stepen disfunkcionalnosti u

psiho-socijalnom funkcionisanju i to: socijalno kritične situacije koje zahtevaju eksplicitno verbalne poruke i psihičko trpljenje koje se najčešće ispoljava kroz emocionalno reagovanje. Grupa je podeljena tako što je 20 osoba sa artikulaciono-fonološkim poremećajima podvrgnuto stručnoj intervenciji a drugih 20 osoba sa artikulaciono-fonološkim poremećajima nije imalo potrebe za stručnom intervencijom.

Rezultati: Dobijene rezultate obradili smo metodom deskriptivne statistike. Od 20 ispitanih odraslih osoba koji su podvrgnuti stručnoj intervenciji 90 % izražava umereno i jako psihičko trpljenje zbog govornog problema, a 65 % izbegava i traži zamene rečima koje sadrže glas koji se nepravilno izgovora.

Zaključak: Na osnovu dobijenih rezultata moguće je zaključiti da postoji visok stepen subjektivnog trpljenja zbog artikulaciono-fonološkog poremećaja. Kod osoba sa artikulaciono-fonološkim poremećajima koje su podvrgnute intervenciji govorne terapije došlo je do znatnog smanjenja psiho-socijalne disfunkcionalnosti kako u psihičkom tako i socijalnom funkcionisanju.

Ključne reči: artikulaciono-fonološki poremećaji, psiho-socijalna disfunkcionalnost, logopedski tretman

1 nnda83@hotmail.com

Structural aspects of language in children with Asperger syndrome

Nenad Glumbić¹, Branislav Brojčin,
Mirjana Đorđević,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Although most of the children with Asperger syndrome acquire language skills without significant delay their communication patterns are atypical. In addition to significant pragmatic impairments, children with Asperger syndrome may also have difficulties in structural aspects of language functions.

The objective of this research was to determine level of speech, syntax and semantic organization in children with Asperger syndrome.

The sample consisted of 18 participants with Asperger syndrome (17 of them were boys), aged from 5.5 to 17 years ($M=10.1$; $SD=3.65$). Structural aspects of language were determined using subscales Speech, Syntax and Semantic of the Children's Communication Checklist. Each scale consists of seven items. Raw scores were obtained by summing items scores and then, they were converted to scaled scores. In neurotypical children mean values of the scaled scores are 10 ($SD=3$).

It was revealed that mean values of the scaled scores are significantly below 10 for all three subscales: Speech ($M=5.67$; $SD=3.38$), Syntax ($M=5.72$; $SD=4.11$); Semantic ($M=6.0$; $SD=4.27$). Statistically significant correlation was observed solely between Speech and Syntax ($r=.556$; $p<.05$).

These results, in addition to many others, point out necessity of improving diagnostic criteria for Asperger syndrome. Widely accepted idea of regular structural language development in these children happens to be questionable.

*Key words: pervasive developmental disorders,
autism spectrum*

¹ nglumbic@eunet.rs; nenadglumbic@gmail.com

Adaptivno ponašanje: struktura, korelati i prediktori

Nataša Buha-Đurović¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Konstrukt adaptivno ponašanje predstavlja temelj definicije intelektualne ometenosti. Tri odvojena klasifikaciona sistema- DSM IV-TR (2000), AAMR (2002) i IDEA (Individuals with Disabilities Education Act, 2004)- adaptivno ponašanje tretiraju kao sastavni element definicije i klasifikacije IO. Iako je ovaj koncept jedan od ključnih komponenti definicije intelektualne ometenosti, njegovo operacionalizovanje predstavlja značajan izazov kako za procenu, tako i za uspostavljanje dijagnoze. Dimenzije ovog izazova evidentne su kroz široku lepezu termina koji se koriste u definisanju ovog pojma, kroz pitanje strukture samog pojma, kao i kroz socio-kulturološki zavisna tumačenja njegovog sadržaja. U ovom radu razmotrena su pitanja dimenzionalnosti i sadržaja konstrukta adaptivnog ponašanja, kao i faktori koji su usko povezani ili doprinose njegovom nivou i organizaciji. Ti faktori obuhvataju one inherentne detetu, kao i neke socijalne faktore koji u većoj ili manjoj meri modeliraju adaptivno ponašanje. Takođe, dat je kratak prikaz karakterističnih profila adaptivnog ponašanja kod intelektualne ometenosti uslovljene genetskim aberacijama. Iako u novije vreme interes za proučavanje odnosa genetika-adaptivno ponašanje postaje sve veći te se u tom kontekstu proučavaju i izuzetno retki sindromi, u radu je akcenat stavljen na specifične profile najdetaljnije proučenih sindroma: Daunovog, Viliam-

sovog i Fragilnog X sindroma. Može se reći da ono što u određenom trenutku opserviramo kao nivo adaptivnog ponašanja nije ništa drugo do složeni produkt nivoa intelektualnog funkcionisanja, profila kognitivno-motoričkih sposobnosti, karakteristika ličnosti, sazrevanja, iskustva i uticaja životnog miljea.

Ključne reči: adaptivno ponašanje, intelektualna ometenost, konceptualne veštine, socijalne veštine, praktične veštine

¹ natasabuha@fasper.bg.ac.rs

Epigenetics of autism spectrum disorders

Vladimir Trajkovski¹,
*University St. Kiril and Metodij, Faculty of Philosophy,
Institute of Special Education and Rehabilitation, Skopje,
Republic of Macedonia*

Although the critical role for epigenetic mechanisms in development and cell differentiation has long been appreciated, recent evidence reveals that these mechanisms are also employed in postmitotic neurons as a means of consolidating and stabilizing cognitive-behavioral memories. Autism spectrum disorders (ASD) are a common neurodevelopmental disorder of complex genetic etiology. Epigenetics are heritable changes in gene expression that are not due to alterations in the sequence of the genome. The aim of this review article is to examine the potential role of epigenetic factors in the etiology of ASD. Involvement of epigenetic regulatory mechanisms in the pathogenesis of ASD has been suggested by the occurrence of ASD in patients with disorders arising from epigenetic mutations (fragile X syndrome) or that involve key epigenetic regulatory factors (Rett syndrome). They can be caused by methylation of CpG dinucleotides, post-translational modification of histone proteins or by non-coding RNA (ncRNA) based gene silencing.

Regions of the human genome that have shown linkage to autism overlap with, or are close to, areas that are also imprinted, i.e. regions where either the maternal or paternal allele is silenced by epigenetic mechanisms. These include chromosome 15q and two areas of chromosome 7q. The linkage region of

chromosome 15 includes the gene UBE3A, which, in addition to its relationship with MeCP2, has itself been shown to have abnormal methylation in post-mortem brain tissue from individuals with autism. Evidence has been presented showing that increased prenatal exposure to histone deacetylase can increase susceptibility to autism, indicating a possible role for this type of epigenetic change in autism.

Since genes underlying the neuropsychiatric disorders show epigenetic changes in addition to changes in DNA sequence, patients with these disorders may also benefit from epigenetic therapy.

Key words: autism spectrum disorders, epigenetics, mutations, DNA, genetic etiology

¹ vladotra@fzf.ukim.edu.mk

Indirect Approach in Treating a Preschool Child Who Stutters: A Case Study

Nermin Telovska¹,
*Institution for Rehabilitation of Hearing, Speech and
Voice, Skopje, Macedonia*

PURPOSE: The purpose of this article is to present an Indirect approach in the treatment of a preschool child who stutters. Presenting all Personal and Environmental factors into the Holistic theory for the case.

METHOD: The study involves client information, assessment data, chart of relation between all elements and a treatment plan.

Identification: I.I. is 3 y. and 9 m. old girl. She was referred for speech and language therapy by her parents for an evaluation with concerns about stuttering.

After the tests were administered, observation and video samples analysis, I have gotten the following results:

- Using the Riley Stuttering Severity Instrument (SSI- 3) the severity of the client's stuttering was rated as Moderate - Severity.
- Speech rate measured during stuttered utterances with prolongations is 1,5 (syllables per second), and speech rate measured during more fluently utterances is 3,3 (syllables per second).
- The test for the Articulation of the sounds in words has shown many speech sound errors.

- Regarding the strength, stability, mobility and differentiation of the oral structures, lips, tongue, jaw, cheeks, she has shown some reduced control and mobility at some movements.
- The child demonstrates use of well-formed sentences, grammar is composed of the relevant linguistic categories and lawful principles that are needed.
- In the Vocabulary Test she shows results up to her chronological age.
- It is not clear enough how she experiences her speech, but recently she has started to lose eye contact during tense prolongations.
- With The Early Childhood Behavior Questionnaire (ECBQ) by Dr. Rothbart, The Behavior Style Questionnaire (BSQ; Mc Devitt & Carey, 1978), then Observation, Interview with the mother, caregiver and the teacher in the kindergarten it is getting insight of the next Temperament type and Temperament's characteristic:

Difficult, active, or feisty child: often fussy, irregular in feeding and sleeping habits, fearful of new people and situations, easily upset by noise and commotion, high strung, and intense in her reactions.

Treatment Plan:

1. Indirect therapy approach for the Stuttering, working with parents and caregiver to facilitate fluent speech by manipulating the child's environment.

This approach:

- Includes Parent education, parent training for making communication changes at home.

¹ t.nermin@yahoo.com

- Emphasizes an interaction between the child's speaking abilities and the environment that she is in.
- Takes into account various aspects of the child's personality that may contribute to stuttering.
- Demonstrate to the parents how to play with the child, reduce anxiety,
- Increase confidence.
- Communicate with the child's caregiver and the kindergarten's pedagogue.

2. Indirect method for the Articulation disorders.

- Auditory training to better listening, better ability to recognize differences in minimal pairs.

CONCLUSION: The treatment at a CWS would not only focus on overt features of stuttering, but also on the covert features. For such approach to treatment it is necessary to influence the Environmental factors as well.

Key words: Indirect approach, Child, Stuttering

Uloga Zavoda za školovanje i rehabilitaciju lica sa poremećajima sluha i govora u sistemu društvene brige , vaspitanju i obrazovanju osoba oštećenog sluha

Olivera Gluščević¹, Ljiljana Domazet,
*Zavod za školovanje i rehabilitaciju lica sa poremećajima
sluha i govora , Kotor*

Ovaj rad ima za cilj da u skladu sa inicijativama u mnogim zemljama svijeta i novijim trendovima u društvu za uključivanje slušno oštećene dece u redovne škole pa i kod nas , predstavi jedinu ustanovu u Crnoj Gori koja se skoro 70 godina bavi vaspitanjem i obrazovanjem slušno oštećene dece i ukaže na ulogu koju ima u socijalizaciji i integraciji u društvo.

Za uspješno uključivanje slušno oštećene djece u društvo i redovan obrazovni sistem potrebno je obezbediti pravovremenu rehabilitaciju slušanja i govora, rehabilitaciju u najranijoj dobi, stručni kadar, odgovarajuću opremu i materijalne pretpostavke. Takođe je potrebno pripremiti i informisati društvo i javnost u celini o mogućnostima osoba sa smetnjama u razvoju, upoznati i uputiti roditelje kako da prevaziđu nesigurnost i nedostatak komunikacije, kako da pomognu svom detetu da izraste u kvalitetnu ličnost sposobnu da se integriše u društvo kao punopravni član.

Kao i svaka zemlja i Crna Gora ima svoje obrazovne kulturološke, socioekonomske i materijalne posebnosti koje na određeni način utiču na proces vaspitanja i obrazovanja i socijalizacije kao i integracije slušno oštećene dece u sve društvene tokove. Sve ove posebnosti utiču i na sistem društvene brige slušno oštećene dece, i na ulogu Zavoda u tom sistemu.

Sistemom društvene brige o deci zadovoljavaju se potrebe dece, porodice i potrebe društva.

Ako je ta briga društveno-istorijski određena, javno regulisana, garantovana i finansirana pomoć države deci radi obrazovanja, obezbeđivanja socijalnih potreba, zadovoljavanja razvojnih potreba, kao i ujednačavanja uslova za njihov razvoj, onda je ovaj rad kratak osvrt na ulogu Zavoda u tom sistemu.

Ključne reči: sistem društvene brige, slušno oštećena deca, Zavod, vaspitanje i obrazovanje

1 oliveragluscevic@gmail.com

Povezanost stupnja usvojenosti zaštitnih tehnika i profesionalne rehabilitacije slijepih osoba

Andrea Fajdetić¹, Tina Runjić, Mira Oberman Babić,
*Odsjek za oštećenja vida, Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet, Sveučilište u Zagrebu*

Profesionalna rehabilitacija osoba oštećena vida a s naglaskom na grupu kasnije oslijepljenih, organizirana je u Centru Vinko Bek, Zagreb. Odrasle osobe koje su izgubile vid slijedom posljedica ratne traume orijentirane su na medicinski tretman i rehabilitaciju. Međutim, Tijekom ovog razdoblja, ne smije se zaboraviti i na psihološku i edukacijsku te profesionalnu rehabilitaciju.

Ovo istraživanje realizirano je na uzorku od 21 kasnije oslijepljene osobe, prosječne dobi od 34 godine. Stupanj samostalnosti i motivacije ispitanika procijenjena je primjenom Liste za procjenu aktivnosti svakodnevnog života. Lista je Likertovog tipa i ma 6 stupnjeva.

Za testiranje hipoteze koristila se robustna diskriminacijska analiza i pri tome su se izračunali parametri univarijatne analize varijance.

Kao rezultat šireg ispitivanja definirana je i hipoteza, koja se istraživanjem i potvrdila, da postoji povezanost stupnja usvojenosti zaštitnih tehnika i profesionalne rehabilitacije slijepih osoba. Rezultati samog istraživanja suprotni su očekivanom. Pokazalo se, naime, da profesionalno rehabilitirane slijepe osobe imaju lošije rezultate u stupnju usvojenosti ovom području, za razliku od slijepih osoba koje nisu profesionalno rehabilitirane.

Kao zaključak, je da se ispitanici u istraživanju, kasnije oslijepljele odrasle (rehabilitirane) osobe populacije invalida stradalih u ratu: (1) žele socijalno integrirati, što manje izdvajati i izgledati samostalno, samouvjereno i kompetentno, (2) još se uvijek nisu prihvatili kao osobe oštećena vida, (3) samoprocjenjujući se, imaju prestroge ili preblage kriterije, (4) nemaju iskustva u samoprocjeni funkcionalnih ishoda rehabilitacije, te su u toj aktivnosti početnici, (5) nisu se osvijestili koje su vještine usvojili, (6) imaju druge prioritete pa se samostalnom i sigurnom kretanju pridaju manju važnost, (7) ne koriste uporabu zaštitnih tehnika već druge (edukacijom obuhvaćene) metode kretanja u zatvorenom prostoru. Ovaj rad elaborirati će moguće razloge ovakvih rezultata istraživanja.

*Ključne riječi: profesionalna rehabilitacija,
rehabilitacijski program orijentacije i kretanja,
zaštitne tehnike, slijepe osobe*

¹ andrea.fajdetic@gmail.com

Primjena asistivnih tehnologija u rehabilitaciji i edukaciji osoba oštećena vida

Ante Bilić Prčić¹, Tina Runjić, Domagoj Sikirić,
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Razvoj tehnologije i metoda pristupa informacijama otvorio je priliku primjene osobnog računala u obrazovanju. Kroz primjenu osobnog računala moguće je putem raznih novih medija i tehnologija postići veću motivaciju u nastavnom procesu te brži i kvalitetniji pristup informacijama. Računalna i internetska tehnologija imaju potencijal pružanja pomoći osobama s posebnim potrebama kroz pristup mnoštvu društvenih, obrazovnih, profesionalnih i ekonomskih izvora.

Zbog izrazite vizualne prirode, nove tehnologije su osobama oštećena vida bez primjene asistivnih tehnologija gotovo u potpunosti nedostupne. Informacijske tehnologije, kao uži dio asistivnih tehnologija, imaju značajnu ulogu u izjednačavanju pristupa informacijama učenicima oštećena vida u odnosu na videće vršnjake, ali i utjecaj na socijalizaciju i podizanje razine kvalitete života. Uvećavajući softver i hardver, govorne jedinice (čitači ekrana), brajev redak, elektronička (brajeva) bilježnica, brajev printer i OCR tehnologija osnova su informacijskih tehnologija u obrazovanju i rehabilitaciji osoba oštećena vida.

Istraživanje o korištenju asistirajućih tehnologija provedeno je na uzorku od 35 učenika srednje škole Centra za odgoj i obrazovanje "Vinko Bek" iz Zagreba.

Ključne riječi: asistivne tehnologije; informacijske tehnologije; osobno računalo

1 ante.bilic.prcic@gmail.com

Primena prizmatičnih naočara u rehabilitaciji slabovidih pacijenata

Dragomir Stamenković¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Pavlović Gordana,
OPTIX - LVA centar, Beograd

Osoba čija je oštrina vida, uz maksimalnu korekciju naočarima ili kontaktnim sočivima, na boljem oku, manja od 30%, smatra se slabovidom.

Najčešći uzročnici slabovidosti dovode do potpunog ili delimičnog oštećenja vizuelnih receptora u makuli (žutoj mrlji) ili na periferiji mrežnjače. Zato je uvećanje retinalne slike često jedina moguća pomoć u rehabilitaciji slabovidih osoba. To postizemo primenom različitih optičkih elemenata ili teleskopskih sistema sočiva pozitivne optičke snage.

Za potrebe vida na blizinu (čitanje, pisanje), kad god to stanje vida pacijenta dozvoljava, preporučuje se binokularna upotreba optičkih pomagala. Radna distanca odnosno položaj posmatranog predmeta u odnosu na optičko pomagalo je utoliko manja ukoliko je potrebno veće uvećanje. Što je manja radna distanca to je potrebna veća konvergencija optičkih osa oba oka kao i akomodacija, što značajno umanjuje mogućnost binokularne primene optičkih sistema za uveličanje.

Prizma je optički element koji skreće optičke zrake ka njenoj bazi, a ugao skretanja zavisi od ugla prizme i indeksa prelamanja materijala prizme.

Upotrebom prizmatičnih naočara obezbeđujemo konvergenciju optičkih osa oba oka i tako značajno povećavamo mogućnost binokularne primene većih uvećanja (dioptrija) u rehabilitaciji slabovidih osoba. Žuti filter (511 nm) može bitno uvećati kontrastnu senzitivnost.

U našem Centru za slabovidost koristimo FATIF prizmatične naočare i postigli smo značajne rezultate u rehabilitaciji slabovidih pacijenata, kako odraslih i starih osoba, tako i dece školskog uzrasta.

U lečenju strabizma, prizme se koriste da bi se svetlosni zraci usmerili tako da obezbede normalan binokularan vid i tako sprečila pojava 'duplih slika'.

Ključne reči: slabovidost, prizma, prizmatične naočare, binokularni vid

¹ dstamenkovic@optixltd.com

Funkcionalna ambliopija - do kada lečiti?

Milorad Ljutica¹, Branko Stankov,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju
Đokić Ljubica,
Stankov Oftalmologija, Beograd*

*Ključne reči: Slabovidost, okluzija, funkcionalna
ambliopija*

Opšte je prihvaćeno da vidni sistem postaje maturan između 6 i 8 godine života, kao i da okluzija kao metoda lečenja slabovidosti najbolje rezultate daje u drugoj, trećoj godini. Poznato je i da sa starenjem plasticitet vidne oštine progresivno opada. Šta raditi sa decom kod koje je slabovidost otkrivena kasnije? Da li ih lečiti i do kada?

Radi se o retrospektivnoj studiji 15 pacijenata Stankov Oftalmologije, oba pola, starosti između 10 i 12 godina. Pregledom je kod svih utvrđena vidna oština do 0,3 po Snellen-u na slabovidom oku uz najbolju korekciju. Sva deca su tretirana celodnevnom okluzijom boljevitečeg oka u trajanju od 1 do 6 meseci, uz mesečnu kontrolu. Pre započinjanja terapije, pregledom očnog dna, isključena je mogućnost organskog porekla slabovidosti.

Kod 14 pacijenata (93%) je došlo do porasta vidne oštine od 0.7 i više uz optimalnu optičku korekciju. Po korekciji vidne oštine svim pacijentima je ordinirana parcijalna okluzija.

Lečenje funkcionalne ambliopije, posebno anizotropne, treba pokušati i u godinama posle maturacije vidnog sistema. Ako posle šestomesečnog tretmana slabovidosti nema napretka, uputno je razmisliti o prekidu daljeg lečenja.

¹ strabo.miskolj@yahoo.com

Analysis of Mobility Status and Aids for Blind and Partially Sighted Persons in Slovenia

Roman Renner¹,
Geodetic Institute of Slovenia,
Ingrid Žolgar Jerkovič,
Faculty of Education University of Ljubljana, Slovenia
Luj Sprohar,
Ministry of Health, Ljubljana

When a person loses their sight, they undergo significant changes. They become mentally disoriented, emotionally confused and physically challenged. One of the important factors of the rehabilitation of blind and partially sighted persons is the degree to which they are able to move independently, which influences their employment prospects and integration into the wider society both directly as well as indirectly.

In 2008-2009, we carried out an analysis among the partially sighted persons in Slovenia in the field of mobility and use of various aids. Results of the above mentioned analysis looking into the accessibility of rehabilitation and aids are presented in this article. In the research, which included 75 blind and partially sighted persons, we analysed and defined the circumstances which influence successful mobility. The data were analysed using qualitative and quantitative statistical methods.

Three important components intertwine during rehabilitation. Professional assistance or at least a positive role model is required for mental stability. For the emotional part of the rehabilitation, a person trusted by the blind person is needed, which means

that it has to be somebody with a strong character, charisma or authority. However, we would like to emphasise that steps that need to be taken must be small, gradual and within the blind persons expectations. It takes will, hope and courage for a person to conduct an experiment on themselves.

We placed special attention on the white cane, the symbol of blindness. Its primary role is that of a technical device used as a 'hand extension' so blind persons can control more space around themselves. White cane helps a blind person to be more independent and at the same time serves as an institute of misunderstanding between the blind persons' reality and the environment. When people see somebody with a white cane they immediately know that this person is blind and not drunk or somebody with orientation problems. White cane is also an internationally recognized traffic sign commemorated annually on 15 October.

Results in the article show the complexity of the situation in Slovenia emphasising and interpreting subjective and objective factors, respectively.

Key words: blind and partially sighted persons, independent movement, white cane

¹ roman.rener@gis.si

Savremeni pristupi u primjeni okluzije kod ambliopije

Saša Krasnić-Deurić¹,
Klinika za ocne bolesti, Kabinet za ortoptiku i pleoptiku,
JZU UKC TUZLA

Ambliopija ili slabovidnost definira se kao smanjenje oštine vida uzrokovano slabljenjem oka usljed njegove neaktivnosti. Centar za vid u mozgu ne obrađuje informacije koje dolaze iz slabijeg oka, nego prima samo vizualne podražaje koji dolaze iz zdravog oka. Cilj rada rada bio je ispitati i prikazati rezultate primjene maksimalne terapije okluzijom u trajanju od 12 sati u odnosu na značajnu okluziju u trajanju od 6 sati na dan kod različitih tipova ambliopije. U ovom randomizirano kontroliranom pokusu analizirane su vrste ambliopije i primjene okluzije kao oblika terapije kod 79 pacijenata u dobi od 3-7 godina koji se liječe u Kabinetu za ortoptiku i pleoptiku Klinike za očne bolesti Tuzla, BiH. Pacijenti su oftalmološki i ortoptički obrađeni uz određivanje binokularnog vida, retinalne korespodencije i fiksacije, određena im je odgovarajuća korekcija i upućeni su na dalje nošenje korekcije u trajanju od 16 sedmica, nakon čega je propisana terapija okluzijom u trajanju od 6 do 12 sati u zavisnosti od vrste i trajanja ambliopije kao i starosti pacijenta. Rezultati dobijeni istraživanjem pokazuju da terapija okluzijom u velikoj mjeri poboljšava oštrinu vida ali da okluzija od 12 sati na dan ne daje bolje rezultate u odnosu na okluziju u trajanju od 6 sati. Vizualno poboljšanje je približno jednako za djecu koja su nosila okluziju u trajanju od 3-6 ili 6-12 sati na dan, ali znatno lošije kod djece koja su okluziju nosila manje od 3 sata na dan. Dje-

ca mlađa od 4 godine trebaju znatno manje trajanje okluzije manje od 3 sata u odnosu na stariju djecu. Provedene analiza sugeriše kako bi provođenje terapije okluzijom u trajanju od 3 do 4 sata na dan u početnoj fazi liječenja ambliopije trebalo biti klinički prioritet.

Ključne riječi: ambliopije, okluzija, oštrina vida, strabizam

¹ sasa_krasnic@hotmail.com

Procena hoda dece oštećenog vida: pre i nakon primenjenog somatopedskog tretmana

Sanja Trgovčević¹,
Fakultet političkih nauka, Beograd
Branka Jablan,
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju
Dragana Kljajić,
Visoka medicinska škola strukovnih studija, Čuprija

Hod predstavlja niz ravnomernih i naizmenično koordinisanih pokreta udova i trupa u cilju premeštanja s jednog mesta na drugo u prostoru. Za normalan ciklus hoda potrebne su dve esencijalne funkcije: ekvilibrijum – sposobnost održavanja uspravnog stava i ravnoteže i lokomocija – sposobnost iniciranja pokreta i održavanja ritma koračanja. Analiza pravilnog hoda podrazumeva procenu dužine koraka, dužine dvokoraka, širine koraka, držanje kičme i vrata. Poteškoće u motornom razvoju dece sa oštećenjem vida favorizuju pasivno ponašanje i pojavu loših karakteristika hoda.

Cilj rada je prikazati karakteristike hoda dece sa oštećenim vidom i ulogu somatopedskog tretmana u podizanju njegovog kvaliteta. U istraživanju je korišćen "Test za procenu hoda"(Ćordić, Bojanin, 1997).

Uzorkom je obuhvaćeno 60 dece sa oštećenjem vida osnovnoškolskog uzrasta 6-15 godina. Istraživanje je sprovedeno u O.Š. za zaštitu vida 'Dragan Kovačević', u Beogradu, Školi za decu oštećenog vida 'Veljko Ramadanović' u Zemunu, Školi za osnovno i srednje obrazovanje 'Milan Petrović' u Novom

Sadu i O.Š. 'Đorđe Krstić' u Beogradu. U inicijalnom delu istraživanja formirane su E i K grupe. Ispitanici E grupe bili su izloženi somatopedskom tretmanu u periodu od 12 nedelja. Dobijeni rezultati ukazuju da somatopedski tretman značajno podiže nivo kvaliteta hoda (utvrđena je statistički značajna korelacija među grupama, ($p=0.010$), dok je vrednost korelacije iznosila $r=0.329$).

Ključne reči: deca sa oštećenjem vida, hod, somatopedski tretman

¹ s.trgovcevic@yahoo.com

Razlike u vršnjačkom nasilju između učenica i učenika s oštećenjem vida

Tina Runjić¹, Emina Reif,
Ante Bilić Prčić
*Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u
Zagrebu, Hrvatska*

Nasilništvom se smatra svaka opetovana ili trajna izloženost djeteta negativnim postupcima jednoga učenika ili više njih (Olweus, 1998.).

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj pokazalo je kako 27% djece svakodnevno ili gotovo svakodnevno doživljava neke oblike nasilja u školi (verbalnog i tjelesnog), 16% djece gotovo se svakodnevno ponaša nasilno prema drugoj djeci, a 8% djece istovremeno i čini i doživljava nasilje, te da se učestalost nasilnog ponašanja povećava, sa sve većim naglaskom na verbalno nasilnom ponašanju. Također se pokazalo kako s dobi raste i stupanj počinjenog nasilja u obje spolne skupine, no ono je izraženije u dječaka i to 7. i 8. razreda, dok je u djevojčica zamjećeno povećanje nasilja prelaskom iz osnovne u srednju školu (Prpić, I. 2006).

Sullivan, Knutson (2000) su utvrdili kako postoji vršnjačko nasilje i u populaciji djece s teškoćama u razvoju, uključujući i populaciju djece oštećena vida.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi postoje li neki oblici vršnjačkog nasilja u populaciji učenica i učenika s oštećenjem vida.

Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 51 djece oštećena vida integriranih u redovni sustav obrazovanja

5. do 8. razreda od čega je 26 učenika, a 25 učenica dobi 11 do 16 godina.

Razlike između učenica i učenika s oštećenjem vida utvrđene su metodom robustne diskriminacijske analize.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, djeca s teškoćama u razvoju, oštećenja vida, redovni sustav obrazovanja

1 ante.bilic.prcic@gmail.com

Pojavnost vršnjačkog nasilja u populaciji djece s oštećenjem vida

Tina Runjić¹, Nikolina Jurić,
Ante Bilić Prcić
*Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u
Zagrebu, Hrvatska*

Rezultati istraživanja obrađeni su programskim sustavom Statistica 9, a učinjene su obrade koje uključuju analizu marginalnih frekvencija i χ^2 -test.

Ključne riječi; vršnjačko nasilje, učenici s oštećenjem vida

Vršnjačko nasilje se definira kao opetovana ili trajna izloženost djeteta negativnim postupcima jednog učenika ili više njih (Olweus, 1998). Vršnjačko nasilje i zadirkivanje temeljeno na ili zbog poteškoća u razvoju (disability) odnosi se i na ukidanje pristupa, sudjelovanja, korištenja pogodnosti, usluga, ili ostvarivanja mogućnosti u školi (PSEA Interactive, 2003; U.S. Department of Education, 2000, Hoover, Stenhjem, 2003). Rezultati nekih istraživanja objavljenih između 1989. i 2003. godine govore da su djeca s poteškoćama više izložena vršnjačkom nasilju od svojih vršnjaka (Carter, Spencer, 2006). Analizom rezultata istraživanja vršnjačkog nasilja na populaciji djece s oštećenjem vida vidljivo je da među njima postoji diskrepanca odnosno da se rezultati o njihovoj izloženoosti vršnjačkom nasilju razlikuju.

Cilj ovog rada je ispitati pojavnost vršnjačkog nasilja u populaciji djece oštećena vida. U istraživanju je upotrijebljen Upitnik o školskom nasilju – UŠN-2003 (Buljan Flander, Karlović, Štimac, 2003.), koji je nastao izmjenama i dopunama Upitnika nasilnik/žrtva autora D. Olweusa. Upitnik je primijenjen je na 51-om učeniku od petog do osmog razreda na području Republike Hrvatske.

¹ ante.bilic.prcic@gmail.com

Provera instrumenta za procenu pojma o sebi adolescenata oštećenog sluha

Irena Stojković¹, Sanja Dimoski,
Vesna Radovanović, Radmila Nikić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Problem istraživanja: Pojam o sebi je složaj opažaja, misli i osećanja osobe o vlastitoj ličnosti. Cilj ovog rada je početna provera podobnosti skala prilagođene verzije Upitnika samoopisa autora Marša (Marsh, 1986), za primenu kod adolescenata oštećenog sluha u našoj sredini. U našem radu analizirane su sledeće skale upitnika: procena vlastitog fizičkog izgleda, fizičkih sposobnosti, odnosa sa vršnjacima i opšteg samopoštovanja.

Metodologija: Uzorak istraživanja obuhvata adolescente oštećenog sluha (N=51) uzrasta 15 – 19 godina koji pohađaju školu za učenike sa oštećenjem sluha „Stefan Dečanski” u Beogradu. Primenjene su skale prilagođene verzije Upitnika samoopisa koju je Van Garp (Van Garp, 1997) konstruisala za primenu kod osoba oštećenog sluha. Utvrđene su sledeće vrednosti koeficijenta unutrašnje konzistentnosti (Kronbahov α koeficijent): fizički izgled - 0.76, fizičke sposobnosti 0.83, odnos sa vršnjacima 0.42, opšte samopoštovanje 0.77.

Rezultati: Postoji statistički značajna korelacija ($p < 0.05$) između školskog razreda i skala procene vlastitih fizičkih sposobnosti (Spirmanov ro koeficijent .36) i odnosa sa vršnjacima (.28). Utvrđene su statistički značajne korelacije skale opšteg samopoštovanja sa skalama fizičkog izgleda (Pirsonov

$r = .55, p < 0.01$), fizičkih sposobnosti ($r = .29, p < 0.05$) i odnosa sa vršnjacima ($r = .62, p < 0.01$). Nisu utvrđene razlike u skalama pojma o sebi obzirom na pol i školski uspeh.

Zaključak: Skale Upitnika samoopisa pokazuju zadovoljavajuću pouzdanost. Izuzetak je skala odnosa sa vršnjacima koja zahteva dalju doradu u cilju primene kod adolescenata oštećenog sluha u našoj sredini. Utvrđene korelacije između skale opšteg samopoštovanja i drugih skala pojma o sebi u skladu su sa korelacijama dobijenim u ranijim istraživanjima što govori u prilog validnosti instrumenta.

*Ključne reči: pojam o sebi, adolescenti, oštećenje
sluha*

¹ irena@fasper.bg.ac.rs

Sadržaj programa individualnog slušnog treninga dece sa kohlearnim implantom

Melita Golubović, Dragana Stevanović¹
Škola za oštećene sluhom-nagluve „Stefan Dečanski“,
Beograd

Deci, koja su korisnici kohlearnog implanta, potrebna je intenzivnija slušna stimulacija koja se odvija istim redosledom kao i kod čujuće dece. Ovaj redosled ne zavisi od hronološke starosti deteta već od godina slušanja sa implantom.

Cilj ovog rada je prikazivanje sadržaja programa individualnog slušnog treninga dece da kohlearnim implantom do koga se došlo višegodišnjim radom sa ovom decom.

Procesor pruža mogućnosti slušanja u različitim situacijama i okruženjima, ali koliko će dete dobro čuti i razumeti zavisi od više faktora:

funkcionalne sposobnosti slušnog nerva

doba u trenutku ugradnje kohlearnog implanta

komunikacionih sposobnosti deteta

okruženja deteta

Sadržaji individualnog slušnog treninga sastoje se od slušnog prepoznavanja i percepcije određenog govornog materijala predviđenog programom za svaki nivo slušanja.

U školi Stefan Dečanski na re-habilitaciji je od 2000. do 2011.godine bilo 42 kohlearno implantirane dece. Časovima slušnih i govornih vežbi trenutno je

obuhvaćeno 23 k.i. učenika, od 3,5 – 17 godina starosti.

Program individualnog slušnog treninga koji je proistekao iz našeg višegodišnjeg rada sa k.i. decom u školi, sadrži četiri nivoa. Svakom detetu prilazimo posebno i primenjujemo odgovarajući nivo sadržaja programa.

Prvi nivo:

Detekcija zvuka (ima-nema); Diskriminacija zvuka; Slušanje i razumevanje govora i jezika.

Drugi nivo:

Suprasegmentalna diskriminacija; Identifikacija zvukova iz okruženja; Slušanje i razumevanje govora i jezika.

Treći nivo:

Slušanje i razumevanje zvukova iz okruženja; Slušanje i razumevanje govora i jezika.

Četvrti nivo:

Slušanje i razumevanje govora i jezika; Upotreba telefona.

Cilj ostvarivanja sadržaja programa slušnog treninga je naučiti dete da opaža nove zvuke iz okruženja, da razume njihovo značenje i da naučeno koristi u svakodnevnoj situaciji i u razvoju govora. Akcenat je uvek na učenju govorne komunikacije putem slušanja.

Ključne reči: kohlearni implant, deca, program, slušni trening

¹ astevanovic965@gmail.com

Povezanost komponenti vizuospacijalnih funkcija sa grafomotornim izražavanjem kod dece

Bojana Praštalo ,
ŠOSO „Milan Petrović“, Novi Sad,
Špela Golubović¹,
Medicinski fakultet, Novi Sad,
Vojislava Bugarski,
Medicinski fakultet, Novi Sad,
Jasna Maksimović
Učiteljski fakultet, Užice

Kod razvijenih vizuospacijalnih funkcija potrebno je da postoji topografska orijentacija, analiza prostornog rasporeda figura i linija u prostoru i grafomotornom polju. Upravo to predstavlja jasnu vezu između vizuospacijalnih funkcija i grafomotornih sposobnosti. U ovom radu pokušali smo da pokažemo koje komponente vizuospacijalnih funkcija u najvećoj mjeri utiču na grafomotorno izražavanje kod dece. Na uzorku od 90 dece uzrasta 7-10 godina, primenjeni su test za procenu vizuospacijalnih sposobnosti (The Spatial Abilities Test (TAS)) i test za procenu grafomotornog izražavanja (Test lineacije). U cilju detaljnije analize uzroka visoke korelacije između dva testa, ispitana je korelacija Testa lineacije i pojedinačnih subskala TAS testa. Korelacija je ispitivana Pirsonovim koeficijentom, a rezultati ukazuju na statistički značajnu korelaciju, osim korelacije Testa lineacije i subskale "JO - jednostavni oblici". Razlog tome je izuzetno visoko postignuće na ovoj subskali, jer ona u testu služi kao preliminarno objašnjenje za dalju izradu. Stepenn korelacije najviši je na subskalama "Identifikacija figura", "Mentalna konstrukcija", "Lavirint" i "Spaja-

nje tačkica". Kako je postignuti koeficijent korelacije između testova u celini statistički značajno veći od svih koeficijenata korelacije između Testa lineacije i subskala TAS testa, možemo zaključiti da pojedinačne vizuospacijalne funkcije zbirno posmatrane doprinose ukupnoj korelaciji sa grafomotornim izražavanjem dece.

Ključne reči: vizuospacijalne funkcije, grafomotorne sposobnosti, TAS test, Test lineacije

1 spela@uns.ac.rs

Application of biomimetic implants to repair damaged brain functions

Dragan Marinkovic¹, Dragan Rapaic,
Goran Nedovic
*University of Belgrade, Faculty of Special Education
and Rehabilitation, Serbia*

In today's world the boundary between biomedicine and technology has faded. The possibility to provide direct communication between the nervous system and an artificial device is being utilized to restore damaged hearing (cochlear implants), sight (retinal implants) and movement (neuroprosthetics). Furthermore, application of biomimetic implants that mimic the biological structures to replace lost pathways in the brain provides a tremendous opportunity to recover functions lost due to development of different neurodegenerative diseases and injuries.

The biomimetic implants that mimic the structure of the nerve tissue have unique function to listen for incoming neuron activity, and then to stimulate electrodes to deliver the appropriate output to the rest of the brain. Potentially this would lead to rehabilitation of memory function for patients with tissue damage.

A number of research laboratories and companies are working on development of the next generation of electrodes, on their different shapes and usage of most appropriate materials for their construction. In addition, development of the electrode that can send signals wirelessly could reduce the tissue damage. The future of brain-machine interfaces is

in their application as implantable, similar to the widely used cochlear implant, that help the hearing-impaired people by translating sound picked up by a speaker into electrical stimulation of the auditory nerve in the cochlea.

This paper reviews some of the latest approaches in the development of biomimetic implants and their application in reparation of damaged brain functions.

Key words: rehabilitation, neuroprosthetic, brain, biomimetic implants

¹ dragan.marinkovic@hotmail.com

Multisenzorna stimulacija i relaksacija kao suportivne metode u individualnom somatopedskom tretmanu

Vesna Bratovčić¹,
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli,
Asmira Mujanović,
Centar za djecu s višestrukim smetnjama
„Koraci nade“ Tuzla
Edina Šarić
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli,

U radu su prikazani rezultati ispitivanja uticaja multisenzornih stimulacija (vizuelne, auditivne, olfaktorne, taktilne, proprioceptivne) u transformaciji grafomotorne aktivnosti, kao i u transformaciji drugih psihomotornih aktivnosti, uključenih u induciranje spontanijih oblika pokretljivosti gornjih ekstremiteta, kod djece sa spastičnim oblikom cerebralne paralize. Cilj rada je proučavanje uticaja selektivnih stimulacija na neke oblike psihomotornog ponašanja ispitanika sa spastičnom kvadriparezom, u okviru opserviranog problemskog područja kvaliteta grafičke simbolizacije.

Tretmanom je bilo obuhvaćeno 16. dece uzrasta od 4 – 15 godina sa osnovnom dijagnozom quadriparesis spastica. Deca su uključena u redovan edukacijsko-rehabilitacijski program (2-3 puta nedeljno) u Centru za decu s višestrukim smetnjama „Koraci nade“. Za evaluaciju u ovom istraživanju korišćen je crtež sa elementima čoveka, kuće i drveta, na osnovu koga su definisane varijable i kriterijumi procene. Podaci su obrađeni deskriptivnom metodom i prikazani su u originalnoj formi, pojedinačno za pojedine varijable u inicijalnom i finalnom merenju. Na osnovu dobijenih i analiziranih rezultata možemo zaključiti

da je kod ispitanika, obuhvaćenih ovim istraživanjem, došlo do poboljšanja u grafičkoj simbolizaciji elemenata čovek, kuća i drvo u svim definisanim varijablama i kriterijumima procene, što dokazuje da selektivne stimulacije utiču na psihomotorno ponašanje subjekata.

Ključne riječi: multisenzorne stimulacije, relaksacija, grafička simbolizacija, spastična kvadripareza

¹ vesna.bratovcic@untz.ba

Osobe sa cerebralnom paralizom u odrasлом dobu

Milena Milićević, Srećko Potić,
Visoka medicinska škola strukovnih studija
„Milutin Milanković“, Beograd
Fadilj Eminović¹
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

Naučni interes za populaciju odraslih i starih osoba sa cerebralnom paralizom je proteklih decenija bio dramatično manji u odnosu na decu i adolescente, pogođene posledicama ovog stanja, naročito u našoj zemlji. Razlog za to se verovatno nalazi u činjenici da završetak vaspitno-obrazovnog procesa i, vrlo često, otežano ili onemogućeno zapošljavanje, kao i institucionalno zbrinjavanje, čine ovu populaciju još slabije vidljivom i nedostupnijom. Međutim, to ne može da bude opravdanje za dodatno marginalizovanje ove ionako marginalne grupe.

Cilj rada je da se ekstenzivnim pregledom literature sistematizuju saznanja o odraslim osobama sa cerebralnom paralizom i sagledaju problemi uzrokovani procesom starenja ove populacije, kroz deskripciju karakteristika njihovog funkcionisanja u odrasлом dobu. Karakteristike funkcionisanja izdvojene su na osnovu sublimiranih podataka o lokomotornim, funkcionalnim i komunikacijskim sposobnostima, zdravstvenom stanju, radno-profesionalnim aktivnostima, psihološkom, emocionalnom, bihevioralnom, obrazovnom i socio-ekonomskom statusu, socijalnoj kompetentnosti i socijalnoj uključenosti odraslih osoba sa cerebralnom paralizom. Takođe,

saznanja do kojih se došlo prodiskutovana su u odnosu na savremene teorijske postavke defektologije.

Iako se cerebralna paraliza ne smatra progresivnim oboljenjem već stanjem, može se zaključiti da se evolucija posledica svakako ne zaustavlja dostizanjem odraslog doba. Zabeleženo opadanje funkcija u svim evaluiranim sferama nameće potrebu za koncipiranjem rehabilitacionih strategija sposobnih da odgovore na sve promene koje sobom nosi proces starenja i orijentisanih prvenstveno na održavanje funkcionalne nezavisnosti osoba sa cerebralnom paralizom, u najvećoj mogućoj meri i u što dužem vremenskom periodu.

Cljučne reči: cerebralna paraliza, odraslo doba, starenje, funkcionalne sposobnosti

¹ eminovic73@gmail.com

Tema:

Prevenција, rana intervencija i predškolsko vaspitanje i obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju

Prevention, early intervention, preschool education of children with developmental disabilities

Genetički aspekt oštećenja sluha

Dragan Ninković, Jasmina Maksić¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Razvoj slušnog aparata je veoma složen proces koga uslovljava međusobno delovanje GENOMSKOG PROGRAMA tj. genetičkih instrukcija za anatomo-funkcionalno strukturiranje aparata čula sluha i FAKTORA SREDINE, koji ga omogućavaju i usmeravaju u toku embrionalnog, fetalnog i nakon toga tokom postnatalnog razvoja. Greške ili deficijencije, i štetno faktorsko delovanje jednog i/ili drugog, iskazuje se u kompleksu oštećenja sluha. Najčešći uzročni faktori potiču iz genoma, genetičke strukture individue. Procenjeno je da više od 50% svih vrsta gubitaka sluha ima substancijalno genetičku komponentu. Oštećenje sluha, kao najčešći senzorni poremećaj, genetički je vrlo heterogen. Mapiranja i identifikacija gena sa osobenim ulogama u razvoju struktura i funkcija ovog čula, podvrgnuta DNK probama, metodama direktne ili indirektno detekcije mutacija – signiraju vezu greške i oštećenja. Više stotina gena je otkriveno u mehanizmu razvoja slušnog aparata i njegove funkcije. Jedni su odgovorni svojom aktivnošću za jasno prepoznate komponente strukture i funkcije čula, drugi – preko enkodiranih proteina sadejstvuju, od modifikacija, sinteze regulatora transkripcije drugih gena, faktora rasta i dr. Identifikovani su i neki geni koji uzrokuju dominantne i recesivne oblike sindromske i/ili nesindromske gluvoće, što je u kliničkoj genetici već u domenu moguće detekcije nosioca genetičkog opterećenja, pre-

natalnog nalaza i predmet genetičkog savetovališta. Skrining novorođenčadi na slušna oštećenja dao je nedvosmisleno veliki učinak, od rane detekcije i tretmana, uz brzi napredak genetike slušnih oštećenja – svrsishodnijim pristupom, prekonceptijskoj i prenatalnoj dijagnostici, promenom kliničkog pristupa u obradi i lečenju tih oštećenja.

Ključne reči: gluvoća, genetički uzroci, slušni skrining novorođenčadi, genetičko savetovanje

1 maxic164@eunet.rs

Priprema kandidata za kohlearnu implantaciju

Sanja Ostojić,¹ Sanja Đoković,
Tamara Kovačević, Mina Mikić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Problem: Ko su „dobri“ kandidati za kohlearnu implantaciju, koji su elementi preoperativne pripreme i zašto je to važno za krajnje postignuće gluvih osoba sa kohlearnim implantom, su neka od pitanja na koje će autori ovog rada pokušati da daju odgovore. Oko 188 000 ljudi, širom sveta, su korisnici kohlearnog implanta (WHO, April, 2009). Kohlearni implant je elektronski uređaj namenjen praktično ili potpuno gluvim osobama (House, W.F., 1976). Hiruškim putem se implantira I često se naziva elektronsko uvo (bionic ear; Briggs, RJ; HC Eder, PM Seligman, RS Cowan, KL Plant, J Dalton, DK Money, JF Patrick, 2008-02). Rezultati dosadašnjih istraživanja (Ostojić, S., Mikić, B., Mirić, D. 2005, Ostojić, S., Đoković S., Mikić, B., 2007) pokazuju da multidisciplinarna, objektivna i validna priprema kandidata dovodi do optimalnih uslova za kohlearnu implantaciju. Cilj rada je da ukažemo na elemente surdološke, medicinske i psihološke preoperativne pripreme gluvih osoba za kohlearnu implantaciju. Uzorak u istraživanju sastavljen je od 30 kohlearno implantiranih gluvih osoba, 16 muškog i 14 ženskog pola, uzrasta od 2 do 37 godina, prosečnih intelektualnih sposobnosti. Materijal i metod: podaci o preoperativnoj pripremi dobijeni su iz dosijea Istorije slučaja za sva-

kog ispitanika. U radu će biti ispitana zastupljenost standarda o selekciji kandidata za CI (dijagnostika, amplifikacija, komunikacijske i intelektualne sposobnosti) savetovanoj od strane Svetske Zdravstvene Organizacije, kao i drugih organizacija u svetu koje se bave ovom problematikom (kao što su FDO, AAA, EHDI). Rezultati će biti obrađeni metodom demografske statistike, prikazani tabelarno i grafički. Rezultati: kod kongenitalnih oštećenja sluha, prosečan uzrast dijagnostike je 17 meseci, što se prema standardima EHDI, WHO, AAA smatra zakasnelom dijagnostikom. Jedan od osnovnih principa re/habilitacije sluha, kao preduslova kvalitetne pripreme za kohlearnu implantaciju: amplifikacija i re/habilitacija odmah posle dijagnostike, u potpunosti je zadovoljen kod 82% ispitanog uzorka.

Ključne reči: gluvoća, kohlearni implant, kandidati, selekcija

¹ Rad iz projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije "Uticao kohlearne implantacije na edukaciju gluvih i nagluvih", br. 179055. email: snjostojic@gmail.com.

Biološki faktori rizika na rođenju kod kohlearno implantirane dece

Sanja Đoković¹, Sanja Ostojić,
Svetlana Slavnić, Ivana Barlov,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Problem istraživanja: Biološki riziko faktori na rođenju mogu uticati na pojavu različitih razvojnih smetnji i poremećaja kod dece. Biološki faktori često koegzistiraju odnosno u isto vreme može biti prisutno više riziko faktora kod jednog deteta. Neki od tih faktora su: prematuritet, niska težina na rođenju, nizak apgar skor, hiperbilirubinemija, intrakranijalna krvarenja, asfiksija.

Cilj: Cilj ovog istraživanja je bio da se ispita struktura i frekvencija prisutnih bioloških riziko faktora na rođenju kod kohlearno implantirane dece i da se utvrdi odnos prema prevalenci bioloških riziko faktora kod dece opšte populacije.

Metodologija: U uzorku je bilo 25 kohlearno implantirane dece oba pola, prosečnih intelektualnih sposobnosti. Podaci o prisutnim biološkim riziko faktorima na rođenju su dobijeni iz dela istorije slučaja koji se odnosio na detaljno ispitivanje roditelja putem upitnika koji je koncipiran za potrebe ovog istraživanja. Podaci su obrađeni osnovnim statističkim metodama.

Rezultati: Analiza rezultata ukazuje da i kod dece sa kohlearnim implantom kao i kod opšte populacije postoji veći broj različitih bioloških riziko faktora

koji se pojavljuju na rođenju. Takođe je prisutna tendencija veoma slične strukture i frekvencije prisutnih bioloških riziko faktora kod dece sa kohlearnim implantom i kod dece opšte populacije.

Ključne reči: kohlearni implant, biološki riziko faktori, deca

¹ Ovo istraživanje predstavlja pilot istraživanje projekta Uticaj kohlearne implantacije na edukaciju gluvih i nagluvih osoba (179055). ingo@Eunet.rs

Procena grafomotornih sposobnosti kod dece sa porođajnom lezijom plexus brachialis

Dragana Kljajić¹,
Visoka medicinska škola strukovnih studija, Čuprija
Sanja Trgovčević,
Fakultet političkih nauka, Beograd
Marija Stanković
Visoka zdravstvena škola strukovnih studija, Beograd

Porođajna lezija plexus brachialis je najčešći neurološki sindrom perifernog tipa, nastao na rođenju. Manifestuje se kao pareza, odnosno paraliza gornjeg ekstremiteta, veoma retko se javlja obostrano. Tretman obuhvata ranu dijagnostiku, timski rehabilitacioni program sa individualnim pristupom, dovoljno dugog trajanja. Specifičnost lezije je u činjenici da ona nastaje, a njene posledice traju u periodu intenzivnih promena u rastu i razvoju. Najteži ishod porođajne traume plexus brachialis mogu biti problemi uključivanja deteta u školsku, radnu i socijalnu sredinu.

Polazeći od pretpostavke da deca predškolskog uzrasta sa telesnom invalidnošću znatno zaostaju u razvoju crteža i grafomotornih sposobnosti, naše istraživanje je obuhvatilo 60 ispitanika sa porođajnom lezijom brahijalnog živčanog spleta predškolskog uzrasta. Istraživanje je sprovedeno tokom 2009/2010 godine na Klinici za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“ u Beogradu i Rehabilitaciono-zdravstvenom centru „Banja Junaković“ u Apatinu. Cilj istraživanja je bio da procenimo grafomotorne sposobnosti ispitanika koji imaju kontinuitet u terapiji (eksperimentalna grupa), odnosno diskontinuitet (kontrolna grupa). Grafomotorne sposobnosti

smo procenili testovima „Procena vizuelne percepcije“ (Stošljević i sar., 2006), kvalitet dečjeg crteža (Koks, 2000) i poznavanje i upotreba boja (Karlaris i sar., 1986), a rezultate prikazali u odnosu na uzrast (u ravni, ispod i iznad uzrasta).

Rezultati istraživanja pokazuju da porođajna lezija plexus brachialis negativno utiče na razvoj grafomotornih sposobnosti, uz postojanje statistički značajne korelacije između ispitanika eksperimentalne i kontrolne grupe na sva tri testa: test vizuelne percepcije ($p < 0.01$, $r = 0.408$), procena kvaliteta crteža ($p < 0.01$, $r = 0.441$) i poznavanje i upotreba boja ($p < 0.01$, $r = 0.622$) u odnosu na kontinuitet terapije.

Ključne reči: plexus brachialis, grafomotorne sposobnosti

¹ draganakljajic76@gmail.com

Early intervention of visually impaired children in Macedonia

Elena Hristova¹, Sonja Fortumanova,
Anita Čekanovska- Dimitrievska,
Institut "Dimitar Vlahov", Skopje, Macedonia

Due to the developed system of health protection, children born with risk or developmental difficulties, including visually impaired children are accepted by the healthcare system at a relatively early age.

The medical model of understanding the visual impairment is predominant, while the early signs of slow or atypical development are not identified early enough and are not considered primarily important.

The period of waiting is long and the children and their parents are left without any appropriate support.

An early intervention network for visually impaired children and their parents has not been established yet in Macedonia.

Experts and professionals are not interconnected enough and even though early intervention for visually impaired children means provision of multidisciplinary services, team cooperation is lacking.

In addition, the existing legislation governing the area of early intervention is inappropriate and as always finance is insufficient.

There are positive impulses by individual parents, who are still not properly organized, but are fighting for early intervention.

Official cooperation is being initiated among our school, having primary role in early intervention for visually impaired children, and the health institutions, which marks a gradual transition from a medical to a social model.

The social model and the social program of early intervention is implemented with a particular emphasis on:

1. Promotion of the social, emotional, cognitive and speech development of children → support of child's development
2. The whole family is a client of early intervention → family support
3. An individual plan for working with the family as a partner is developed
4. There is multidisciplinary team approach to work
5. Raising awareness and education in kindergartens and schools
6. The service is offered in a natural family environment
7. Making use of aids which are not available in shops → direct service, not just consultation.

Key words: early intervention, visually impaired children, social model

1 elenahristova2010@gmail.com

Rana intervencija u tiflogiji – iskustva i dileme

Vesna Vučinić, Marija Anđelković¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

U radu će biti razmatrani neki stavovi i dileme stručnjaka o ulozi roditelja u procesu rane intervencije, kao i iskustva roditelja dece sa oštećenjem vida. Iako je istorija rane intervencije u tiflogiji relativno kratka, u literaturi su, posmatrano u odnosu na sagledavanje uloge roditelja opisani različiti modeli. Tehnokratsko-funkcionalistički model, roditelja vidi kao pomoćnog terapeuta, motivisanog da putem realizacije programa, koji mu ponudi stručnjak, pomogne svom detetu a pritom, javne institucije ne košta ništa. Nasuprot ovom modelu, model saradnje stavlja akcenat na kvalitet funkcionisanja čitave porodice i roditelja vidi kao partnera u procesu rane intervencije. Iskustva proistekla iz tehnokratsko-funkcionalističkog modela su jasno ukazala da uloga koja se nameće roditelju, dovoljno već opterećenom brigama, može da ugrozi spontanost u komunikaciji sa detetom i učini je kvaziprofesionalnom. Saradnički model u prvi plan ističe značaj uvažavanja porodičnih okolnosti i određivanje nivoa podrške u saradnji sa korisnikom.

Prema savremenim shvatanjima suština rane intervencije sadržana je u zahtevu da roditelji, uz stručnu podršku i pomoć (lekara, defektologa, psihologa, optometrista, socijalnih radnika), prepoznaju potrebe deteta sa oštećenjem vida i strukturiraju stimulatивно okruženje za njegov razvoj. Stručnjaci treba da ponude pomoć i preporuke zasnovane na

naučnim dokazima i pozitivnim iskustvima u praksi. Analiza istraživačkih studija, međutim, može biti od male koristi čak i za iskusne profesionalce, kada se ima u vidu velika različitost u populaciji sa oštećenjem vida. Stoga je, za projektovanje optimalnog programa rane intervencije, veoma bitna pažljiva analiza postojećih istraživačkih studija iz ove oblasti, kao i temeljno poznavanje razvojnih obrazaca dece sa oštećenjem vida. U suprotnom nećemo postići cilj i bićemo svedoci negativnog vrednovanja rada stručnjaka od strane roditelja.

*Ključne reči: rana intervencija, modeli, iskustva
roditelja*

¹ E-mail: andjakg@verat.net

Novi postupci ranog otkrivanja razvojnih problema i problema ponašanja kod dece

Snežana Ilić¹, Snežana Nikolić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Pravovremeno otkrivanje dece sa smetnjama, rana identifikacija osnovnih i pratećih razvojnih problema, adekvatan sistem podrške u inkluzivnim grupama, praćeno je nizom slabosti, što se pre svega ogleda kroz nedostatak odgovarajućih instrumenata koji bi bili u funkciji identifikacije potreba i planiranja podrške.

Prema procenama Američke asocijacije pedijatara, ukupna učestalost osoba sa smetnjama i poremećajima, na uzrastu od 0 do 21 godine iznosi između 16% i 18%. U izveštaju kanadske komisije za emocionalne poremećaje i probleme u učenju kod dece (*Commission on Emotional and Learning Disorders in Children*) iz 1970. navode se podaci istraživanja incidence dece sa posebnim edukativnim potrebama iz više zemalja: u Kanadi ona je iznosila oko 16%, u Velikoj Britaniji 14%, u Francuskoj 12-14%, u Sjedinjenim Državama 10-15%.; uz procenu da tek oko 2.5% ove populacije jeste nedovoljno mentalno razvijeno, ovo sugeriše da oko 12% populacije u redovnoj osnovnoj školi ima razvojno determinisana ograničenja učenja i sazrevanja.

U ovom radu će biti opisan instrument „Parents' Evaluation of Developmental Status“ (PEDS). PEDS (Roditeljska evaluacija razvojnog statusa detata) je precizna i jedna od najbržih metoda za ranu detekciju dece sa smetnjama i poremećajima. Sa deset

kratkih pitanja upućenih roditeljima, PEDS pomaže profesionalcima da identifikuju decu pod rizikom za školske probleme i one sa nedetektovanim razvojnim ili bihevioralnim teškoćama/oštećenjima. PEDS predstavlja metod detektovanja i adresiranja razvojnih i bihevioralnih problema kod dece. Uključuje procenu svih razvojnih domena, poseduje formu longitudinalnog praćenja postignuća, nadzora i aktivnosti koje se sprovode.

Na osnovu uvida u statistiku Zavoda za javno zdravlje Republike Srbije možemo zaključiti da se na vreme „otkriju“ samo deca koja imaju upadljivu teškoću u funkcionisanju ili ona koja imaju izražene poremećaje. Samo ta deca se upućuju na program rane intervencije i kategorizaciju, čime ulaze u statističke izveštaje. Sistem podrške se u ovom slučaju, bazira na medicinskim procedurama, čiji je cilj rehabilitacija u užem smislu, dok su ostali segmenti, a posebno vaspitno-obrazovna podrška i prilagođavanja sredine detetu, gotovo apsolutno zapostavljeni.

Ključne reči: rano otkrivanje, rana intervencija, deca sa smetnjama i poremećajima u razvoju

1 snezilic@gmail.com

Faktori rizika za Daunov sindrom

Jasmina Maksić¹, Dragan Ninković,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*
Mirjana Mitrović-Milosavljević, Predrag Mitrović,
Ordinacija Mitrović, Beograd

Daunov sindrom (DS) je najčešća hromozomska anomalija čoveka. Do sada jedini dokazani faktor rizika za DS kod deteta su godine života majke. U 90% slučajeva klasične trizomije 21 hromozomsko nerazdvajanje odigra se tokom oogeneze. Kod nekih majki dece sa DS nađen je visok titar antitiroidnih antitela pa je moguće da autoimune bolesti majke doprinose hromozomskom nerazdvajanju. U nekim porodicama uočena je sklonost kod majki i njihovih baka ka hromozomskom nerazdvajanju, što ukazuje na mogućnost citoplazmatskog nasleđivanja predispozicije za trizomiju 21. Takođe, ovarijalni ćelijski mozaicizam sa trizomijom 21 dokumentovan je kod majki sa jednim ili više dece sa Daunovim sindromom. Naše istraživanje obuhvatilo je za 5 godina, 76 slučajeva dece sa citogenetski potvrđenim DS, od toga 30 živorođenih i 46 indukovanih pobačaja. Na osnovu sačinjenog upitnika praćen je veći broj parametara na osnovu kojih smo analizirali moguće faktore rizika koji ukazuju na Daunov sindrom kod ploda. Rezultati pokazuju da je u 94,7% slučajeva Daunov sindroma razlog bila klasična trizomija 21, i da majke mlađe od 35 godina učestvuju sa 73,4% u populaciji živorođene dece sa DS. Prisutna je povezanost broja prethodnih trudnoća i spontanih pobačaja sa većim rizikom za DS kod ploda. Najčešća

indikacija za prenatalnu dijagnozu bile su godine života majke. Nedelja gestacije u kojoj je postavljena dijagnoza DS kod ploda bila je u proseku između 23. i 35., što ima za posledicu prekid trudnoće kasnije kada je rizik veći. Daunov sindrom kod nas i dalje ostaje aktuelan društveni, psihološki, sociološki, kao i značajan problem porodice sa decom sa Daunov sindromom.

Cljučne reči: Down sy, godine majke i Down sy, citogenetika Down sy, prenatalni skrining, dijagnoza Down sy

¹ maxic164@eunet.rs

Socijalni rad i inkluzija dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove

Ana Gavrilović¹,
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci

Za više od jednog veka postojanja u svetu i više od šezdeset godina postojanja u našoj zemlji, socijalni rad je postao prepoznatljiv deo društvene reakcije na poremećaje, disfunkcije i probleme pojedinaca, porodica i društvenih grupa. Po jednoj od definicija, socijalni rad, upražnjavajući teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, interveniše na mestima gde dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. Na razvoj i značaj socijalnog rada utiče širok kontekst: druge društvene nauke na čija se saznanja oslanja; razvoj autentične nauke o socijalnom radu; društveni procesi; društvene krize i protivrečnosti; usložnjavanje i povećavanje socijalnih problema; ali i nosioci delatnosti socijalnog rada - socijalni radnici.

U predškolske ustanove u Srbiji socijalni rad je uveden početkom devedesetih godina prošlog veka. Našao se u procepu između krajnje suprotstavljenih shvatanja o suštini delatnosti predškolskih ustanova, a početkom ovog veka, u promenama i reformama sistema zaštite dece i sistema obrazovanja značajno je određen kao saradnička funkcija važnijim stručnim funkcijama - pedagoškim, psihološkim i defektološkim, što je marginalizovalo njegov status i domete.

Budući da je inkluzija dece sa posebnim potrebama jedno od važnih područja delovanja socijalnog rada u predškolskim ustanovama, u radu će se raspravljati o njegovoj ulozi i zadacima. Polazeći od teorij-

sko-metodološkog okvira, socijalni rad u inkluziji dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove razmotriće se sa više različitih aspekata: funkcija i karakteristika delatnosti predškolskih ustanova, organizacije rada i vaspitnih grupa, otkrivanja dece sa posebnim potrebama, saradnje sa porodicom, individualnog i timskog rada u ustanovi, rada u zajednici i ostvarivanja funkcije medijatora u saradnji sa drugim relevantnim institucijama u zajednici, a sve s ciljem prihvatanja i uspešnog sprovođenja koncepta inkluzije. Cilj rada je da ukaže na značaj socijalnog rada u inkluziji dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove.

Ključne reči: socijalni rad, predškolske ustanove, deca sa posebnim potrebama, inkluzija

1 E-mail: dgavrilo@gmail.com

Polisenzorna stimulacija u radu sa decom predškolskog uzrasta sa višestrukim smetnjama

Dragana Kovačević¹, Svetlana Popović, Vera Tošić,
Mirjana Pavlović, Dragana Popović
*Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora
"11. maj", Jagodina*

Disfunkcija senzorne integracije je nemogućnost pojedinca da na adekvatan način obradi senzorne stimulse. Simptomi disfunkcije senzorne integracije kod dece sa kombinovanim smetnjama u razvoju su:

- Pojačana ili smanjena osetljivost
- Problemi u koordinaciji
- Nizak stepen pažnje
- Hiperaktivnost / Hipoaktivnost
- Stereotipije

U radu su prikazani oprema i instrumenti koji se nalaze u senzornoj sobi i objašnjena je njihova namena u tretmanu dece sa kombinovanim smetnjama.

Tretman se vrši individualno i daje mogućnost da se proceni stanje percepcije u području svih čulnih modaliteta.

U radu smo dali prikaz rada sa troje dece sa višestrukim smetnjama u senzornoj sobi. Posebno smo izdvojili opis ponašanja naših ispitanika kao i pozitivne efekte tretmana iskazane kroz bogaćenje senzornog iskustva, bolju samokontrolu, relaksaciju korisnika, razvoj pojmova kao i sveukupnog funkcionisanja.

U zaključku želimo da istaknemo da oprema i aktivnosti koje možemo sprovoditi u senzornoj sobi omogućavaju:

- Opservaciju deteta u cilju detekcije adaptivnog ponašanja
- Razvijanje osećaja sigurnosti
- Postizanje relaksacije
- Razvijanje osećaja zadovoljstva

Ključne reči: senzorna soba; individualno – korektivni tretman, senzorna integracija, dete sa višestrukim smetnjama

¹ skolazagluve035@open.telekom.rs

Odnos vaspitača prema deci sa smetnjama i poremećajima u razvoju uključenoj u redovan predškolski program

Veselin Medenica¹,
Visoka medicinska škola strukovnih studija
"Milutin Milanković"
Lidija Ivanović²
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Univerziteta u Beogradu
Snežana Stantić
Društvo defektologa Vojvodine

Svrha ovog rada je bila ispitati stavove vaspitača prema deci sa smetnjama u razvoju.

Uzorak istraživanja je činilo 30 vaspitača na teritoriji grada Beograda i opštine Aranđelovac, oba pola (22 ženskog i 8 muškog). Istraživanje je obavljeno u periodu oktobar-decembar 2010.godine. Stavovi vaspitača su ispitani prilagođenim upitnikom (Angelopoyloy-Sakadami i saradnici, 1994).

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su deca sa mentalnom retardacijom najčešće prepoznata kao deca sa smetnjama u razvoju (97%), dok su deca stacionirana na ortopedskim klinikama prepoznata u manjem procentu kao deca sa smetnjama u razvoju. Prihvatanje dece sa smetnjama u razvoju u redovne vrtiće podržano je od strane 37% vaspitača. Najveći broj vaspitača (74%) smatra da deca sa smetnjama u razvoju treba da pohađaju specijalne vrtiće. Od ukupnog broja ispitanika 13% je odgovorilo da ne bi radilo sa decom sa smetnjama u razvoju. Najveći broj ispitanika odgovorio je da je deci sa smetnjama u razvoju obrazovanje potrebno radi sposobnosti samobrinjavanja, odnosno samopomoći (90%). Kao

najčešći vid informisanja o ovoj populaciji, ispitanici su navodili predavanja na fakultetu (25 vaspitača) i radio i televizijski program (18 vaspitača). Iako 29 ispitanika ima mišljenje da dodatna edukacija pomaže u radu., 27% se ne bi dodatno edukovalo.

Na osnovu nalaza ove studije možemo ukazati na postojanje distance vaspitačkog kadra prema uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovne predškolske programe, ograničenih znanja o deci sa smetnjama u razvoju, njihovom obrazovanju i integraciji. Sistematsko informisanje i edukacija se uočava kao mogućnost za poboljšanje stavova prema deci sa smetnjama u razvoju.

Ključne reči: stavovi vaspitača, deca sa smetnjama u razvoju, obrazovanje

1 likalidija@gmail.com

Tema:

Poremećaji ponašanja: fenomenologija, prevencija, tretman

*Behavioral disorders: phenomenology, prevention and
treatment*

Pritvor i tretman pritvorenih lica u Srbiji – karika koja nedostaje –

Zoran Ilić, Marija Maljković,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Preventivno lišenje slobode – pritvor predstavlja jednu od 5 mera procesne prinude u obezbeđenju prisustva okrivljenog za nesmetano vođenje krivičnog postupka. Reč je o „najtežoj meri“ kojom se „najdublje zadire u slobode i prava građana“. Poslednjih godina pritvor postaje jedno od osetljivih pitanja koje dele našu laičku i stručnu javnost. Njegova sve učestalija primena u Srbiji, delovanje pravosudnog sistema i ostalih delova formalne socijalne kontrole i posebno, sredstava javnog informisanja sve više postaju predmet različitih pogleda i ocena. Sem toga pritvor i pritvorena lica značajno opterećuju ceo sistem izvršenja kazni u Srbiji.

Osim analize tri ključna pitanja koja se tiču osnova, organa nadležnih za određivanje i primenu i njegovog trajanja u radu će se posebno analizirati primena pritvora u Srbiji, trajanje i ekonomičnost. Centralni deo rada je posvećen sagledavanju potreba i mogućnosti sprovođenja nekih oblika i formi tretman pritvorenih – usmerenih u pravcu smanjenja štetnih posledica lišavanja slobode – boravka u pritvoru i stvaranja uslova za ozbiljnije tretmanske – vaspitno-korektivne zahvate prema onim pritvorenim osobama za koje se osnovano može predpostaviti da će ova mera procesne prinude preći u kaznu zatvora.

Ključne reči: pritvor, pritvorena lica, tretman , zatvor

Zatvor kao deo lokalne zajednice

Snežana Soković,
Pravni fakultet u Kragujevcu
Danica Vasiljević-Prodanović¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Od postanka modernih zatvora njihova funkcija i unutrašnja organizacija se nije mnogo promenila. Tehnološki razvoj doprineo je unapređenju zatvorskih sistema i poboljšanju uslova izvršenja kazne zatvora, ali su tehnološka dostignuća prvenstveno uticala na stvaranju ustanova sa većim stepenom bezbednosti i kontrole. Ideja o zatvoru kao mestu kažnjavanja i ispaštanja, koje ponižava i stigmatizira osuđenog, nije se menjala u skladu sa razvojem društva. Zatvor bi trebalo da predstavlja ustanovu koja pomaže reintegraciju osuđenog u socijalnu sredinu i služi na dobrobit celokupnom društvu. Međutim, u stvarnosti zatvor je mesto izolovano od spoljnog sveta, koje pruža malo mogućnosti za moralni, intelektualni, socijalni razvoj osuđenog. Mnogi autori smatraju da nedostatak obostrane komunikacije između zatvora i lokalne zajednice u kojoj se nalazi predstavlja osnovni razlog za negativne predstave o ulozi zatvora. Modeli takozvanih „restorativnih zatvora“ koji su okrenuti ka lokalnoj zajednici, učestvuju u njenom životu i doprinose dobrobiti članova zajednice predstavljaju uzor za reformu zatvora u potpuno drugačiju instituciju. Iako kritičari koncepta restorativnih zatvora sumnjaju da je moguće transformisati totalitarnu instituciju, oni priznaju da bi stvaranje snažnih veza između

zatvora i lokalne zajednice moglo imati pozitivan uticaj na promenu života osuđenika uz istovremenu korist za lokalnu zajednicu. Ovim radom autorke navode na razmišljanje o razvoju zatvorskih ustanova u skladu sa novijim inicijativama za ostvarivanje bolje komunikacije sa lokalnom zajednicom.

*Ključne reči: reforma zatvora, restorativni zatvor,
lokalna zajednica*

¹ danica.v@sezampro.rs

Pojmovno određenje maloletničke delinkvencije: teorijske i praktične implikacije

Vesna Nikolić-Ristanović, Jelena Dimitrijević¹
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Jedna od ključnih tipologija kriminaliteta jeste tipologija po kriterijumu uzrasta izvršioca. S obzirom na uzrast, razlikuju se dva osnovna tipa kriminaliteta: kriminalitet maloletnika i kriminalitet punoletnih lica. Međutim, za kriminalitet maloletnika se u literaturi koriste i drugi termini, poput maloletničke delinkvencije, maloletničkog prestupništva, društvene neprilagođenosti, antisocijalnog ponašanja maloletnika, huliganstva i drugih. Posledično, u literaturi egzistiraju i različite definicije maloletničkog kriminaliteta, odnosno maloletničke delinkvencije, koje se pre svega razlikuju u shvatanju o tome koja sve ponašanja spadaju u maloletničku delinkvenciju. Opredeljenje za neko od tih shvatanja, uže ili šire, ima kako teorijske, tako i praktične implikacije. Naime, shvatanje o tome šta spada u maloletničku delinkvenciju utiče na određenje predmeta istraživanja, ali i na opseg primene i prirodu preventivnih mera, kao i sankcija i drugih mera društvenog reagovanja na maloletničku delinkvenciju i njene izvršioce. Samim tim, a imajući u vidu da su specifičnosti kriminaliteta tj. delinkventnog ponašanja maloletnika u značajnoj meri određene upravo uzrastom izvršioca, pitanje određivanja starosnih granica maloletstva takođe je značajno, a posebno u kontekstu pravnog određenja maloletničke delinkvencije.

Polazeći od analize diskursa savremene teorijske i primenjene kriminologije, rad ima za cilj da predsta-

vi i kritički preispita postojeća pojmovna određenja maloletničke delinkvencije, u vezi sa tim ukaže na značaj određivanja starosnih granica maloletstva, kao i da razmotri pitanje uticaja određenja pojma maloletnička delinkvencija i određivanja starosnih granica maloletstva na sprovođenje kriminoloških istraživanja i kreiranje kriminalne politike.

Ključne reči: maloletnička delinkvencija, starosne granice maloletstva, pojmovno određenje, implikacije

¹ jelena@fasper.bg.ac.rs, jexi1210@gmail.com

Specifičnosti evaluacije programa prevencije i redukovanja kriminala

Vesna Žunić-Pavlović,
Marina Kovačević-Lepojević¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

U oblasti prevencije i redukovanja kriminala, naučna i stručna javnost ima jedinstven stav o potrebi za jačanjem veze između nauke i prakse, odnosno zasnivanjem prakse na naučnim dokazima. Time se potencira uloga evaluacije, jer se odluke o praksi prevencije i redukovanja kriminala donose na osnovu empirijskih dokaza o efektivnosti primenjenih programa.

Cilj ovog rada je sagledavanje specifičnosti u evaluaciji programa prevencije i redukovanja kriminala.

Pre svega, razmotreni su međunarodni dokumenti koji sadrže smernice za unapređivanje prakse u ovoj oblasti. Prema jednom od osnovnih principa Ujedinjenih nacija, principu naučne utemeljenosti, politika, strategije i programi treba da budu zasnovani na multidisciplinarnoj bazi znanja i empirijskim dokazima o efektivnosti programa. Posebna pažnja posvećena je metodološkim pitanjima koja se tiču evaluacije programa prevencije i redukovanja kriminala. Predstavljen je naučni metod za procenu efektivnosti programa, razvijen od strane istraživača Univerziteta u Merilendu, koji je prihvaćen od strane naučnika širom sveta. Predložena procedura je prilično jednostavna i zasniva se na tzv. brojanju glasova. Interna validnost programa procenjuje se primenom petostepene skale, na

kojoj najslabija ocena označava korelaciju između programa i mere kriminala u jednoj vremenskoj tački, a najbolja ocena primenu eksperimentalnog dizajna sa nasumičnim izborom eksperimentalnih i kontrolnih jedinica istraživanja. Data su i praktična uputstva za evaluatore koja se odnose na izbor programa, period praćenja, uslove u kojima se sprovodi evaluacija, ispitivanje pozitivnih i negativnih efekata i drugo. Poslednje dve decenije zabeležen je znatan napredak nauke o prevenciji i redukovanju kriminala, ali veliki broj stručnjaka nije upoznat sa ovim dostignućima. Zbog toga je veoma važno da se rezultati evaluacija učine dostupnim za praktičare. U tom smislu, date su smernice za sistematizaciju i integraciju rezultata naučnih istraživanja, formulisane uputstava i obuku praktičara.

Ključne reči: kriminal, prevencija, redukcija, programi, evaluacija

¹ marina.lepojevic@gmail.com

Zašto se nakon forenzičkog tretmana hroničnih delinkvenata nekada još više učvrsti njihovo kriminalno ponašanje?

Danka M. Radulović¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Nastojanja formalnog sistema države da ostvari socijalnu reintegraciju hroničnih delinkvenata očituje se između ostalog i kroz primenu velikog broja edukativno-prevaspitnih treninga i terapijskih tretmana u penalnim ustanovama. Oni, međutim, još uvek ne daju željene rezultate, te su u ovom radu analizirani nalazi studija koje su se bavile istraživanjima efekata različitih vidova tretmana na kriminalni povrat. Utvrđeno je da je u tom kontekstu važno ustanoviti da li postoji psihološka predispozicija delinkventa ka antisocijalnom ponašanju, kao i to da li su prisutne devijacije koje nemaju karakter duševnog oboljenja, a utiču na to da se delinkvencija tvrdokorno održava.

Na bazi rezultata empirijske građe iz relevantnih studija i iskustava stručnjaka u praktičnom forenzičkom terapijskom radu, ustanovljeno je da neki vidovi tretmana, uključujući i treninge za razvoj socijalnih i životnih veština i za razvijanje empatičnosti, kod pojedinih kategorija violentnih prestupnika, ne samo da ne dovode do očekivane redukcije nasilja, nego pak, na prvi pogled, paradoksalno rezultuju, čak pet puta češćim kriminalnim povratom, u poređenju sa istom kategorijom delinkvenata koji nisu obuhvaćeni tretmanom. Pri tom posebno zabrinjava tendencija da su u tim slučajevima žrtve izložene još podmuklijim atacima i da postaju vulnerabilnije jer su od strane predstavnika krivično-pravnog si-

stema dovedene u zabludu da će napadače tretman učiniti bezopasnijim.

U radu je ukazano na moguće razloge ovakvih negativnih ishoda tretmana i locirana je kategorija kontraindikovanih formi forenzičkih psihoterapija za najrizičnije psihološke profile. Ocenjeno je da su uobičajene metode psihoterapijskog i savetodavno pedagoškog rada koje se primenjuju u kliničkim uslovima na pacijentima, neprikladne za delinkventnu populaciju. Zaključeno je da svaki rehabilitacioni tretman mora biti koncipiran u skladu sa psihološkim karakteristikama ciljne grupe i svakog pojedinačnog delinkventa. U tom smislu, potrebno je obezbediti kontinuiranu edukaciju predstavnika pravosudnih funkcija u ovom području, kako bi se prevenirale štete zbog neselektivnog upućivanja prestupnika na kontraindikovani tretman.

Ključne reči: delinkventi, terapijski tretman, povrat, kontraindikacije

1 dankamr@gmail.com

Karakteristike samoubistava mladih

Aleksandar Jugović¹, Milica Luković,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Uzroci samoubistava nastaju u odnosima pojedinac-porodica i pojedinac-društvo. Samoubistva mladih jesu čin autodestrukcije i odbacivanja društva i socijalne sredine koju mlad čovek doživljava kao stvarnost otuđenu od sopstvenih želja, mogućnosti i potreba. Istraživanja ukazuju na to da postoje određeni rizični faktori za samoubistva mladih kao što su: usamljenost, alkoholizam, osećanje bezperspektivnosti, smrt bliskih članova porodice, ljubavni konflikti, iskustvo samoubistva u porodici, izolacija od sredine, duševna bolest, upotreba droga, itd. U radu će su ukazati na osnovna socijalno-demografska obeležja samoubistava mladih u Srbiji. Osnovni cilj rada je naučno objašnjenje društvenog, porodičnog i razvojnog konteksta samoubistava mladih.

Društvena anomija izražena kroz poremećen sistem vrednosti stvara pogodni milje za nastanak i visoku stopu samoubistava. Ispitivanja onih koji su pokušali samoubistvo na uzrastu od 15-24 godine pokazuju da se radi o mladim ljudima koji su u velikoj meri neuklopljeni u društvo (najčešće se radi o usamljenim osobama ili koje se tako osećaju) i koji su velikom procentu bili u izrazito lošim odnosima sa najužom porodicom ili roditeljima. Kod mladih koji pokušavaju samoubistvo, ili su ga izvršili, obično se javlja određena situacija koja predstavlja okidač za takav čin. A to je najčešće gubitak člana porodice, raskid ljubavne veze, težak i hroničan porodični konflikt,

zloupotreba psihoaktivnih supstanci. Najčešći načini izvršenja samoubistva mladih su trovanje, upotreba vatrenog oružja, bacanje pod voz, a poslednjih godina i skok sa mostova ili zgrada. U radu će se ukazati i na neke društvene zablude koje ometaju da najuža socijalna sredina na vreme prepozna mlade u suicidalnom riziku.

Ključne reči: samoubistva, mladi, društvo, porodica

¹ alex7@EUnet.rs

Nivoi prevencije kriminogenog ponašanja povezanog sa zloupotrebom/zavisnošću od alkohola i multisektorska saradnja

Branko Ćorić¹,
*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Univerzitet u Beogradu,
Institut za mentalno zdravlje u Beogradu*
Snežana Svetozarević, Goran Lažetić,
Ivica Mladenović, Slavka Lakićević
Institut za mentalno zdravlje u Beogradu

Problem istraživanja: Podaci iz dostupne literature ukazuju na to da je alkohol značajan činioc relapsa kriminogenog ponašanja, posebno kod mladih. Pri tome, na osnovu iskustva multidisciplinarnog tima Klinike za bolesti zavisnosti Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu u radu sa licima kojima je izrečena mera obaveznog lečenja na slobodi od alkoholizma, stekli smo utisak da je bezuslovnost mere aktuelno problematičan koncept. Stoga smo koncipirali istraživanje sa ciljem utvrđivanja relevantnih činilaca procesa lečenja lica sa izrečenom merom na osnovu analize dinamike njihovog javljanja i lečenja.

Metodologija istraživanja: Istraživanje je sprovedeno prema principima sistematske neeksperimentalne metode. Analiza relevantne dokumentacije (izveštaji lekara specijalista, sudski spisi, istorije bolesti) izvršena je za period od 2006. do kraja 2009. godine. Obrada podataka zasnovana je na merama deskriptivne statistike.

Rezultati istraživanja: Analiza dokumentacije ukazuje na značajan trend ka osipanju broja lica kako u pogledu javljanja na lečenje, tako i ostanka u tre-

tmanu. Od ukupno 159 lica kojima je poslat poziv samo 26 (16.35%) uspešno je okončalo lečenje.

Zaključci sa preporukama: Rezultati rada više idu u prilog relativnosti, nego bezuslovnosti izrečene mere obaveznog lečenja na slobodi od alkoholizma. Kao moguće puteve prevazilaženja diskontinuiteta lečenja lica kojima je izrečena navedena mera vidimo kreiranje složenog sistema inicijative i saradnje u pristupu. Predlozi obuhvataju niz domena pravno-socijalno-zdravstvene brige o licima sa navedenom merom i to od sistema dostavljanja naloga kojima se upućuju na tretman, preko programa lečenja, pa do razmene povratnih informacija između relevantnih društvenih struktura (pravosudni sistem, Centri za socijalni rad) i nadležne zdravstvene službe. Dakle, multidisciplinarna saradnja kao imperativ i to na sva tri nivoa prevencije – primarne, sekundarne i tercijarne.

Ključni pojmovi: mera obaveznog lečenja na slobodi od alkoholizma; nivoi prevencije; multisektorska saradnja

1 branko.coric@imh.org.rs

Informisanost učenika osnovnih škola o drogama

Branislava Popović-Čitić¹, Marija Marković,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Stepen informisanosti učenika o osnovnim karakteristikama i posledicama upotrebe droge među mladima smatra se jednom od ključnih pretpostavki uspešnog planiranja školskih programa prevencije bolesti zavisnosti od droga. U cilju utvrđivanja nivoa znanja i obaveštenosti učenika o vrstama droga, dostupnosti i razlozima upotrebe droga od strane dece i omladine, realizovano je, u okviru projekta „Program prevencije problema u ponašanju učenika“, kvalitativno istraživanje učeničkih percepcija upotrebe droga.

Za potrebe prikupljanja podataka, na uzorku od 207 učenika starijih razreda iz 12 beogradskih osnovnih škola, korišćena je metoda fokus-grupnog intervjua. U svakoj školi, tokom prvog polugodišta školske 2010/11. godine, održane su po dve polno homogene učesničke fokus grupe, koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Intervjui su vođeni u skladu sa strukturiranim vodičem za fokus-grupni intervju koji se sastojao od četiri tematske vežbe.

Nalazi istraživanja ukazuju da su učenici upoznati sa postojanjem različitih vrsta droga, pre svega sa marihuanom, kokainom i heroinom, da poznaju žargonske nazive pojedinih droga, ali da ne uviđaju sinonimna značenja. Izgled većine pomenutih droga učenici pravilno percipiraju, uz obrazloženje da su

njihova saznanja prevashodno rezultat informacija prezentovanih u medijima ili od strane roditelja. Najčešće razloge upotrebe droga, učenici vide u pritisku vršnjaka, bežanju od problema i radoznalosti. Najdostupnija droga, prema mišljenju učenika, je marihuana, dok za preostale droge veruju da ih je teže nabaviti. Zabeležene su izjave, da bi neki učenici, ukoliko bi želeli, lako mogli da dođu u posed marihuane, kao i da su neke od droga bili u prilici da vide uživo.

Izvedeni zaključci svedoče o relativno visokom nivou informisanosti učenika o pojedinim obeležjima problema upotrebe droga, te nude okvir i smernice za izbor nivoa, strategija i intervencija preventivnog karaktera koje bi mogle biti implementirane u školskoj sredini kao bazičnom području preventivnog delovanja.

Ključne reči: droga, učenici, škola, prevencija

¹ popovb@eunet.rs

Upotreba cigareta u populaciji adolescenata sa lakom intelektualnom ometenošću

Miroslav Pavlović

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja

Vesna Žunić-Pavlović¹

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U literaturi su vrlo retke studije u kojima se ispituju prevalencija i etiologija pušenja kod adolescenata sa intelektualnom ometenošću, a rezultati malobrojnih dosadašnjih studija prilično su nesaglasni. I dok neki autori ne nalaze značajnije razlike u upotrebi cigareta između adolescenata sa intelektualnom ometenošću i opšte populacije, rezultati ostalih studija ukazuju da, u odnosu na opštu populaciju, veći broj adolescenata sa intelektualnom ometenošću puši.

Cilj ovog rada je sagledavanje prevalencije i obrazaca upotrebe cigareta u populaciji adolescenata sa intelektualnom ometenošću. Istraživanje je rađeno 2009-10. školske godine, u četiri beogradske škole za učenike sa intelektualnom ometenošću, na uzorku od 100 učenika, oba pola, uzrasta 13 do 20 godina. Za potrebe prikupljanja podataka primenjen je deo instrumenta *Youth Risk Behavior Survey* – YRBS koji se odnosi na upotrebu cigareta.

Najvažniji rezultati istraživanja su: skoro polovina ispitanika je probala cigarete; 33% ispitanika su pušili tokom proteklog meseca; 17% ispitanika svakodnevno puši; najviše ispitanika je probalo cigarete na uzrastu između 11-14 godina; 16% ispitanika svakodnevno ili skoro svakodnevno puši u

zgradi ili dvorištu škole; 24% ispitanika je probalo da prekine pušenje; upotreba cigareta je učestalija među dečacima nego među devojčicama ($\chi^2=11,347$; $df=1$; $p<0,001$; $V=0,337$) i među učenicima koji žive u domu u odnosu na one koji žive u porodici ($\chi^2=9,004$; $df=1$; $p=0,003$; $V=0,300$).

Na osnovu poređenja rezultata ovog istraživanja sa rezultatima novijih studija o pušenju mladih u Srbiji, može se konstatovati da adolescenti sa intelektualnom ometenošću puše jednako ili više u odnosu na ostale vršnjake. Zaključak koji se nameće je da postoji izražena potreba za školskim programima prevencije i redukovanja pušenja za adolescente sa intelektualnom ometenošću. U skladu sa tim, biće date preporuke za unapređivanje prakse u ovoj oblasti.

Ključne reči: intelektualna ometenost, adolescenti, pušenje, YRBS

1 zunicева@eunet.rs

Tranzicija zatvora u tranziciji društva

Goran Jovanić¹,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Društvene promene proteklih decenija uticale su na promene u osnovnim karakteristikama kriminala, a društveni odgovor u pravcu njegove prevencije i redukcije nije adekvatno prilagođavan tim promenama. Povećanje obima, promena strukture i trendova pojava novih oblika i tehnološko osavremenjavanje kriminaliteta, imali su za rezultat zastarelu, a ponekad i retrogradnu kriminalnu politiku društva. Tradicionalni oblici društvene reakcije nisu bili u stanju da odgovore na izazove sve bolje organizovanog, tehnološki unapređenog i društveno opasnijeg kriminaliteta. Pozivanje na strožiju reakciju uvođenjem dugotrajnih kazni zatvora, češću primenu zatvorske kazne uopšte i izgradnju novih zatvorskih kapaciteta, ostali su na nivou pretnje kriminalitetu, usled masovne primene uslovnih kazni. Sporadični i rudimentarni pokušaji usvajanja novih načina borbe protiv kriminaliteta putem alternativnih sankcija, imali su više otpora i prepreka nego sam kriminalitet protiv kog su usmereni. Posledice ovakvog stanja su vidljive u javnosti u vidu izraženog nepoverenja u državne organe i institucije društva koje se primarno bave prevencijom i represijom kriminala i tretmanom delinkvenata, kritika na račun postojećeg stanja i zahtevima za promenama u sferi kriminalne politike. U radu će

biti analizirani statistički pokazatelji osnovnih karakteristika kretanja kriminaliteta u ovom milenijumu, kao i na pokazatelje prakse usmerene na njegovu prevenciju i redukciju. Rezultati do kojih se došlo analizom ukazuju na potrebu tranzicije i u sferi društvenog odgovora na kriminal.

Ključne reči: tranzicija, kriminal, društvena reakcija, zatvor, kriza, alternativne sankcije

¹ goxi67@gmail.com

Poverenička služba i rad poverenika u Republici Srbiji

Marija Maljković¹, Zoran Ilić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Novi Krivični zakonik, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, stupili su na snagu 01.01.2006.godine i u okviru niza izmena, po prvi put u odnosu na sisteme sankcija, važno mesto dobijaju tzv. alternativne sankcije. Cilj ove reforme je unapređivanje krivičnog zakonodavstva nakon dužeg vremenskog perioda, humanizacija penalne prakse, kao i težnja za što racionalnijim korišćenjem postojećih resursa. Uvođenje sistema alternativnog sankcionisanja u skladu je sa modernim evropskim trendovima u oblasti kaznene politike u kojima se individualizacija i humanizacija izvršenja krivičnih sankcija podižu na maksimalan nivo.

Proces reforme krivičnog zakonodavstva Republike Srbije uvođenjem alternativnih sankcija, nametnuo je obavezu formiranja službe koja bi bila zadužena za njihovu realizaciju. U tom smislu u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, Ministarstva pravde formirana je posebna organizaciona jedinica Odeljenje za tretman i alternativne sankcije, a kao njen integralni deo osnovana je i Poverenička služba.

U radu će biti prikazan razvoj Povereničke službe u Republici Srbiji, dosadašnja iskustva, određene poteškoće u radu i razvoju Službe, kao i mogućnosti unapređenja.

Uspostavljanjem Povereničke službe stvoreni su organizacioni uslovi da se alternativne sankcije na delotvoran i efikasan način izvršavaju u praksi. Alternativne sankcije koje izvršavaju poverenici su kazna rada u javnom interesu i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Izvršenje ovih kazni, kao i ovlašćenja, način rada i obaveze poverenika bliže su uređeni Pravilnikom o izvršenju rada u javnom interesu i Pravilnikom o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.

Primenom alternativnih sankcija, kao novog i značajnog oblika borbe protiv kriminala, Poverenička služba doprinosi ostvarivanju opšte svrhe izricanja i izvršenja krivičnih sankcija. Osnivanje Povereničke službe predstavlja dobar osnov za dalji razvoj sistema alternativnog kažnjavanja.

Ključne reči: alternativne sankcije, Poverenička služba, poverenik

1 mara.maljkovic@gmail.com

Zdravstveni problemi osuđenih u zatvoru

Goran Jovanić¹, Zoran Ilić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Izvršenje kazne zatvora, kao primarni proces, opterećeno je nizom dodatnih problema. Osim korektivnog tretmana, prema osuđenima se, zbog prirode njihovog zdravlja, preduzimaju i drugi oblici tretmana, usmereni na lečenje, otklanjanje različitih oblika zavisnosti ili zdravstvenu prevenciju. Zatvor je pogodna sredina za ekspanziju različitih infektivnih bolesti, usled neminovnog svakodnevnog kontakta sa drugim osuđenim osobama, koje često nisu ni svesne da su bolesne. Tek naknadne analize i simptomi ukazuju na neko obolenje ili infekciju, potencijalno opasnu i po nosioca i po ostale u zatvorskoj životnoj sredini. Životni stilovi osuđenih pre dolaska u zatvor često su vezani sa mnogobrojnim rizičnim faktorima za narušavanje zdravlja. Konzumacija alkohola, droga, hedonizam, promiskuitet, tetoviranje, agresije i razni drugi negativni oblici ponašanja, uzročnici su češćeg obolevanja i s njima u vezi intenzivirane potrebe za saniranjem posledica po zdravlje u toku života u zatvoru. Zatvor je heterogena sredina u kojoj borave ljudi sa različitim životnim navikama, iz heterogenih kulturnih sredina, odgajani u nejednakim socijalno-ekonomskim uslovima, uopšte različiti po mnogim faktorima predzatlorskog života. U zatvoru dele isti životni prostor i prilagođavaju se jedinstvenom životnom okruženju, značajno različitom od onog na koji su navikli na slobodi. Za neke su ti uslovi značajno bolji

od onih u kojima su do tada živeli, ali većina osuđenih je deprivirana usled nižeg životnog standarda u zatvoru. U njega dolaze i mladi i stari, a proces starenja i zdravstveni problemi koji ga prate, dodatni su zadatak zatvorskih institucija s obzirom da Zakon o izvršenju krivičnih sankcija nalaže da osuđeni ima pravo na zdravstvenu zaštitu prema opštim propisima o zdravstvenoj zaštiti i odredbama ovog zakona. U radu će stoga biti ukazano na specifičnosti zdravstvenih problema osuđenih unutar zatvorske životne situacije i u odnosu na svet slobode.

Ključne reči: zatvor, osuđeni, zdravlje, lečenje, prevencija

¹ goxi67@gmail.com

Primena psihodrame u penalnom setingu

Ivana Petrović,
Kazneno-popravni zavod u Beogradu-Padinska Skela

Većina savremenih krivičnih zakonodavstava implementira organizovan institucionalni pristup počinocima krivičnih dela uz istovremeno insistiranje na okolnosti da kažnjavanje ovih lica ne sme biti osvetnička svrha sama po sebi, već mora imati svoju funkciju u tretmanu počinilaca krivičnih dela, koji se zasniva na humanističkim postulatima menjanja ponašanja lica lišenog slobode, kao i njegovom vraćanju u normalne društvene tokove. Pristup penološkom tretmanu se vremenom menjao u zavisnosti od naučnih paradigmi i aktuelnih društvenih pristupa u izvršenju kazne zatvora.

Determinisanost uspeha u tretmanu počinilica krivičnih dela se odnosi na brojne etiološke prediktore kriminaliteta, kao i savremena fenomenološka obeležja u vezi sa osuđenim licima.

Kako istraživanja prikazuju počinioce krivičnih dela kao osetljivu populaciju, a ličnost lica lišenog slobode kao jedan eksplanatorni konstrukt, polazi se od pretpostavke da primena psihodrame sa svim svojim varijetetima u njihovom tretmanu može dati efektivne rezultate u ostvarivanju svrhe resocijalizacije u okviru penitencijarnih institucija.

Koristeći metodu analize sadržaja literature, osnovni cilj rada je da se ukaže na značaj i efikasnost psihodrame u penalnom setingu prilikom oblikovanja društveno prihvatljivog ponašanja osuđenih lica.

Zaključna razmatranja se odnose na: neophodno pomeranje težišta ka uključivanju osuđenih lica u

psihodramske terapijske grupe i specifične aplikativne psihodramske programe, kao što su - programi osmišljeni sa ciljem primene psihodramskih tehnika u radu na kontroli agresivnosti osuđenih, radu na učenju socijalnim veštinama, radu na smanjenju zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, radu na osveščivanju počinioce krivičnog dela nasilja u porodici i seksualnih delikata, radu na simptomatologiji PTSD-a, radu na rešavanju ličnih problema osuđenih lica; uvođenje psihodrame kao obavezne mere programa postupanja prema počinocima krivičnih dela; činjenje sistema izvršenja kazne fleksibilnim i implementaciju grupnih efektivnijih tretmanskih modela od postojećih; unapređenje rehabilitativnih modela i mentalnog zdravlja osuđenih; činjenje osuđenog subjektom a ne objektom tretmana i adekvatnu osposobljenost stručnjaka.

Ključne reči: lica lišena slobode, zatvor, psihodrama

Huliganizam na sportskim priredbama

Marija Marković¹, Branislava Popović-Čitić,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Huliganizam, kao ponašanje koje se ispoljava kroz spontane ili organizovane oblike vandalizma i nasilja, veoma često se vezuje za sportska takmičenja i sportske manifestacije. Domaće i međunarodne sportske priredbe od većeg takmičarskog značaja i one na kojima se očekuje prisustvo velikog broja gledalaca ili navijača gostujućih klubova, smatraju se priredbama u kojima je povećan rizik za ispoljavanje sportskog huliganizma. Fizički obračuni između učesnika na sportskoj priredbi, ugrožavanje života ili imovine, izazivanje mržnje i netrpeljivosti, oštećivanje sportskog objekta, izazivanje nereda i remećenje toka sportske priredbe, unošenje i korišćenje pirotehničkih sredstava kojima može da se ugrozi bezbednost učesnika u sportskoj priredbi, samo su neka od ponašanja kojima se ispoljava nasilje u sportu.

Od prvih tragedija zbog huliganizma u sportu, sedamdesetih godina prošlog veka u Engleskoj, sportski ili navijački huliganizam zahteva pojačane napore društva na planu izgradnje obuhvatnog i proaktivnog sistema reagovanja, koji bi kombinovao zakonske, psihološke, edukativne i socijalne intervencije i podrazumevao aktivno angažovanje svih relevantnih aktera društva u suočavanju sa problemom nasilja u sportu. Rad za svoj osnovni cilj ima pružanje inicijalnih teorijskih smernica za dizajniranje ozbiljnijih istraživanja o komplek-

snom fenomenu huliganizma na sportskim priredbama. Pored analize pojmovnog određenja, oblika i karakteristika sportskog huliganizma, u radu su prikazane osnovne odredbe Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, razmotrene osobenosti učesnika sportskog huliganizma i posledice ispoljavanja huliganizma na sportskim priredbama.

Ključne reči: huliganizam, nasilje u sportu, sportske priredbe

¹ marija87markovic@yahoo.com

Viktimizacija i delinkventno ponašanje maloletnika

Jelena Dimitrijević¹

*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Ljiljana Stevković,

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Pregledom literature i dostupnih istraživanja koji se bave različitim aspektima maloletničke delinkvencije može se doći do zaključka da se sve više pažnje posvećuje analizi uticaja pretrpljene viktimizacije, nezavisno od vrste i konteksta u kome se ona dešava, na kriminalizaciju maloletnika, odnosno njihovo kasnije delinkventno ponašanje. Postojanje korelacije između iskustva viktimizacije različitim oblicima porodičnog nasilja sa jedne, kao i maloletničke delinkvencije sa druge strane, dokumentovano je brojnim istraživanjima sprovedenim širom sveta. Međutim, kriminolozi su se, osim ispitivanja uticaja posredne i neposredne viktimizacije nasiljem u porodici na kasnije delinkventno ponašanje dečaka i devojčica, bavili i istraživanjem odnosa između viktimizacije nasiljem u školi, vršnjačkim nasiljem u širem smislu, kao i nasiljem koje je izvršeno u drugim kontekstima (npr. u zajednici) i nasilnog i nenasilnog delinkventnog ponašanja. Istraživački nalazi, uključujući podatke dobijene primenom anketa sa samoprijavlivanjem delinkvenata, pokazali su postojanje te veze, ali i ukazali na njenu složenost. Zapravo, iskustvo viktimizacije povećava rizik od reviktimizacije, javljanja delinkventnog ponašanja, uključenosti u sistem socijalne zaštite i pravosudni

sistem, ali isto tako delinkventno ponašanje može povećati rizik od viktimizacije.

Polazeći od analize rezultata istraživanja sprovedenih u svetu i u Srbiji, rad ima za cilj da ukaže na složenost veze između viktimizacije i delinkventnog ponašanja maloletnika, te na značaj izučavanja njihovog odnosa za adekvatnu preventivnu i represivnu politiku, odnosno društvenu reakciju na maloletničku delinkvenciju.

Cljučne reči: viktimizacija, delinkventno ponašanje, maloletnička delinkvencija, društvena reakcija

1 jelena@fasper.bg.ac.rs, jexi1210@gmail.com

Faktori rizika socijalne sredine kod poremećaja ponašanja maloljetnica RAE populacije u Crnoj Gori

Milić Slavko¹,
Uprava policije Crne Gore-PJ Nikšić

posredan uticaj na delinkvenciju RAE maloljetnica u Crnoj Gori.

Cljučne reči: Poremećaji ponašanja, RAE, socijalna sredina, maloljetnice

Istraživnje faktora rizika socijalne sredine u razvoju poremećaja ponašanja i kriminaliteta maloljetnica u manjinskim zajednicama, do sada, nijesu bili u fokusu naučno istraživačkih radova u Crnoj Gori i zemljama okruženja. Polna stratifikacija u istraživanju poremećaja ponašanja, od kojih se može naučno posmatrati ženska delinkvencija kao fenomen, nije posebno izučavana u okviru kriminaliteta, time se nije ni za jednu od manjinskih etničkih grupa u multidisciplinarnom pristupu sagladavao isključivo kriminalitet maloljetnica.

Rizični faktori su svi oni faktori, okolnosti i stanja koja doprinose vjerovatnosti nekog psihopatološkog procesa. Iako su RAE (romske, egipćanske i aškalijске) djevojčice u Crnoj Gori zbog brojnih društvenih faktora: siromaštva, običaja, neravnopravnog društvenog statusa i drugih društvenih faktora, izložene većem stepenu ranog stupanju u delinkventne pojave, do sada se ovaj fenomen nije proučavao odvojeno od kriminaliteta maloljetnika muškog pola ili sa podjelama na određene etničke grupe.

Brojne su psihopatološke pojave koje imaju posredan uticaj na delinkvenciju RAE djevojčica u sukobu sa zakonom. U radu se želi bez obzira na stepen naučnog istraživanja do sada, uz metodološki instrument koji je izrađen za potrebe ovog rada, utvrditi stepen od rizika faktora socijalne sredine i njihov

¹ milicsnk@t-com.me i slavko@milic.me

Neki rizični faktori bežanja od škole

Ivana Radovanović¹, Danijela Spasić,
Kriminalističko-policijska akademija

Bežanje od škole, bez sumnje spada u jedan od najrasprostranjenijih poremećaja ponašanja u školskoj sredini. Istovremeno ono je važan indikator ukupnog negativnog odnosa mladih prema školi i ispunjavanju školskih obaveza i snažan rizičan faktor privremenog ili potpunog napuštanja škole, odnosno trajnog prekida procesa školovanja. Zbog toga je istraživanje činilaca bežanja od škole značajno i sa stanovišta prevencije raznih oblika devijantnih ponašanja, a u prvom redu onih koji u svojoj etilogiji imaju insuficijenciju obrazovanja i odsustvo socijalizacijskih uticaja školske sredine.

U ovom radu potencijalni rizični faktori bežanja od škole istraživani su na uzorku od 512 učenika srednjih škola u Beogradu. Bežanje od škole kao zavisna varijabla, definisano je kao napuštanje škole bez znanja roditelja (ili staratelja) na period duži od jednog dana i ispitivana je sa četiri indikatora: (1) Brojem bekstava; (2) Uobičajenim brojem dana izostajanja pri bekstvu; (3) Uzrastom na kom je ispitanik prvi put pobjegao iz škole i (4) Ukupnim brojem dana odsustvovanja zbog bekstva u prethodnoj školskoj godini. Uzorak rizičnih faktora (ukupno 26) izabran je iz tri oblasti: područja porodice, školskog okruženja i vršnjačkih uticaja. Njima su pridodate i dve sociodemografske karakteristike – pol i uzrast. Podaci o uticaju potencijalnih rizičnih faktora iz ovih oblasti na bežanje od škole analizirani su multiplom regresionom metodom. Rezultati analize pokazali su: 1)

da je bežanje česta pojava među učenicima srednjih škola - više od 50% učenika beži od škole na period od jednog dana ili duže; 2) da značajan broj učenika (12,4%) beži na period duži od tri dana; 3) da češće beže muškarci (55,1%) nego devojke (40,4%); 4) da dečaci duže nego devojke ostaju van škole prilikom bekstva; 5) da neposrednu povezanost sa bežanjem od škole i mogućnost njegovog predviđanja bežanja imaju uzrast, neredovnost u učenju, socijalna viktimizacija i menjanje škole zbog vladanja; 6) da su faktori kao što su loš uspeh u učenju, nepažljivost na časovima, neredovnost u izradi domaćih zadataka, pretnje i fizičko nasilje nad učenicom od strane drugih učenika, fizičko nasilje kome je učenik izložen van škole i kriminal u vršnjačkoj grupi, takođe povezani sa bežanjem od škole, ali ta povezanost nije neposrednog karaktera i ne omogućava njegovo prognoziranje. Rezultati su takođe pokazali da je multipla korelacija ovih rizičnih faktora sa bežanjem od škole 0.632 što je svakako vredno pažnje, jer to pokazuje da se ovim rizičnim faktorima može objasniti 39,9% bežanja od škole.

Ključne reči: bežanje od škole, rizični faktori bežanja od škole

1 ivana.radovanovic@kpa.edu.rs

Upotreba psihoaktivnih supstanci kod adolescenata

Dragoljub Jovanović¹,
Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti
Pavun Siniša,
Specijalistička psihijatrijska ordinacija „Pavun“
Pavun Sonja,
student Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Adolescencija je period tranzicije mlade osobe u odraslo doba u okviru kojeg se odvijaju brojne biopsihosocijalne promene. Novi stilovi života, urbani razvoj i davanje velike slobode u izbor utiču na adolescente da preuzimaju društvene uloge za koje još nisu spremni. Zloupotrebljavajući psihoaktivne supstance adolescenti pokušavaju da potraže spas u lažnoj realnosti u kojoj oni sebe vide kao jake i stabilno formirane ličnosti.

Analizom istraživanja o zloupotrebi psihoaktivnih supstanci, medicinske dokumentacije i neposrednog iskustva iz kliničke prakse, primetan je trend porasta zloupotrebe u adolescentnom uzrastu, kao i tendencija da se životno doba kada mladi prvi put stupaju u kontakt sa psihoaktivnom supstancom kontinuirano smanjuje. Analiza je za cilj imala da se stekne uvid u raširenost zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, životno doba kada mlade osobe prvi put imaju kontakt sa psihoaktivnim supstancama, njihova upoznatost sa štetnim dejstvom i njihov odnos prema psihoaktivnim supstancama.

Evidentan je zaključak da zloupotreba psihoaktivnih supstanci kao jedan od devijantnih modela ponašanja adolescenta ima trend porasta. Odnos adoles-

cenata prema psihoaktivnim supstancama je tolerantan bez jasnog ukazatelja na poznavanje štetnih dejstva, a sa glorifikacijom pojedinih legalnih psihoaktivnih supstanci (alkohol) i ilegalnih psihoaktivnih supstanci (kanabis), što u mnogome utiče i na odnos adolescenata prema ostalim psihoaktivnim supstancama.

Ključne reči: zloupotreba, psihoaktivne supstance, adolescent, ličnosti

¹ j.dragoljub@gmail.com

Kvalitet odnosa između braće i sestara u alkoholičarskim porodicama

Kaja Damnjanović¹,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Predrag Teovanović,
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

Odnos između braće i sestara (siblinga) je najtraj-
nija porodična relacija. Premda su deo porodičnog
sistema, sibliške relacije imaju svojerodne karak-
teristike, koje se mogu razlikovati u specifičnim
porodičnim okolnostima. Ciljevi ovog istraživanja
su adaptacija i provera metrijskih odlika Upitnika
za procenu kvaliteta odnosa između braće i sestara
(SRQ, *Sibling Relationship Questionnaire*), te njegova
validacija putem poređenja dimenzija sibliških od-
nosa u alkoholičarskim i funkcionalnim porodicama.
U prvoj studiji je ispitano 322 ispitanika, a najviši
prosečni skorovi su registrovani na subskalama
Naklonjenost (M=4.15), Divljenje prema siblingu
(M=3.74), Divljenje od strane siblinga (M=3.65) i Pro-
socijalno ponašanje (M=3.59), a najniži na subska-
lama Takmičenje (M=2.22), Dominantnost siblinga
(M=2.65) i Dominantnost nad siblingom (2.65), što
ukazuje na ulogu i značaj sibliških odnosa kod ado-
lescenata. Iako raspodele skorova dosledno odstu-
paju od normalne distribucije, pouzdanost subska-
la iskazana u terminima unutrašnje doslednosti je
relativno zadovoljavajuća. U drugoj studiji su pore-
đene razlike u prosečnim skorovima na subsklama
i faktorima SRQ upitnika u dve grupe ispitanika (iz
alkoholičarskih porodica i iz kontrolne grupe), pri
čemu je kontrola konfundirajućih varijabli sprove-

dena tehnikom sparivanja. Unutar alkoholičarskih
porodica postoji veća pristrasnost majke u smislu
favorizovanja samog ispitanika u odnosu na drugog
siblinga (U=226, p<.01), a dominantnost koju ispita-
nici iskazuju nad svojim siblingom je niža u odnosu
na kontrolnu grupu (U=256.5; p<.01). Pored toga, u
sibliškom odnosu unutar alkoholičarske porodice
je značajno niža brižnost, odnosno nega prema bra-
tu/sestri (U=252, p<.01), a povišeno suparništvo
(U=290.5; p<.05). Posmatrano na nivou faktorskih
skorova, ispitanici iz alkoholičarskih porodica po-
kazuju veći intenzitet rivaliteta prema sibližima
(U=269; p<.01), dok istovremeno izveštavaju da
imaju manju moć, odnosno nepovoljniji relativni
status unutar sibliške dijade (U=273.5; p<.01). Do-
bijeni nalazi su u skladu sa hipotezom komplemen-
tarnosti porodičnih i sibliških odnosa.

*Cljučne reči: odnosi između braće i sestara,
funkcionalnost porodice, alkoholičarska porodica*

1 kdamnjan@f.bg.ac.rs

Zanemarivanje i zlostavljanje djece kao socijalni problem

Čedo Veljić¹,
Fakultet političkih nauka Podgorica
Biljana Raičević,
Centar za socijalni rad Berane, Crna Gora

Prvi oblik multidisciplinarnog rada u oblasti dječje zaštite jesu formirani multidisciplinarni operativni timovi za zaštitu prava djece od zlostavljanja i zanemarivanja koji su formirani u sedam od deset centara za socijalni rad u Crnoj Gori i to u Nikšiću 2002g. Bijelom Polju 1003g. Podgorici, Herceg Novom, Baru, Beranama i Kotoru 2005 godine.

Sve do tada zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja predstavljala je parcijalnu zaštitu i nepovezan sistem i nije postojala elementarna evidencija o zlostavljanoj djeci. Ovim problemom sporadično i parcijalno bavili su se pojedini timovi (tim za zaštitu djece iz porodica sa poremećenim odnosima, kao i tim za zaštitu djece sa poremećajima ponašanja), jer nije postojao specijalizovani tim za probleme zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, a nije se vodila ni posebna evidencija za ovu problematiku.

Najčešće zastupljen dominantan oblik u ovom istraživanju jeste zanemarivanje (47%), zatim kombinovano zlostavljanje (3%). Nalazi ukazuju da se problem prepoznaje prvenstveno preko posledica po dijete i porodicu. Izostanak stručnih i nedovoljnoa specifičnost pravnih standarda rezultira velikim nejasnoćama i nepreciznostima u određivanju dominantnog oblika zlostavljanja i konkretnih načina ugrožavajućih postupaka po dijete. Stručni radnici

centra imaju teškoće u prepoznavanju pojedinih oblika zlostavljanja, te neke aspekte prenaglašavaju, dok drugi ostaju zapostavljeni u akcijama centra prema potrebama djece i porodica.

Ključne riječi: djeca, zlostavljanje, zanemarivanje, Centar za socijalni rad

¹ cedo.veljic@gmail.com

Konsekvence psihomentalnih manipulacija na mentalno zdravlje

Nebojša Nikolic¹,
Centar za socijalni rad, Subotica, Srbija
Tanja Nikolić,
Centar za socijalni rad, Aleksinac, Srbija
Slavko Lovrenčić,
Medicinski fakultet, Novi Sad, Srbija

Manipulacije svešću, kontrola ponašanja i svojevrsno poigravanje pojedincima i grupama od strane pojedinaca ili drugih manjih ili većih grupa koje su upućene u tajne retoričke indoktrinacije, doživele su socijalnu ekspanziju poslednjih tri decenije. U okvirima organizacija koje se bave manipulacijama, udeo su poslednjih decenija uzeli i stručnjaci u oblasti medicine, a u pojedinima čak i dobitnici prestižnih nagrada, koji odbacujući etiku stvaraju mehanizme upravljanja ponašanjem.

Praktikujući unapređenje svih kofaktora razvojne prevencije psihomentalnih manipulacija, nužno je odmeriti mogućnosti rehabilitaciono preventivnih aktivnosti, odnosno, realnost deprogramiranja sektinih viktima, tretman njihovih mentalnih poremećaja ili oboljenja, te raditi na prevenciji ponovljene sektne viktimizacije.

U radu smo objasnili najčešće poremećaje koji nastaju kod osoba izloženih određenim oblicima psihomentalnih manipulacija, kao i razmotrili načine njihovog minimiziranja i redukcije u meri u kojoj težina samog odstupanja dozvoljava. U cilju razumevanja, ali objektivnog i nepristrasnog, potrebno je uzeti u obzir enormni broj parametara na koje čo-

vek ne može uticati, a eventualnom modifikacijom jednog od njih, može se deklanširati niz drugih poremećaja.

Trebalo bi uzeti u obzir da razvoj svakog pojedinca podrazumeva bio-socijalni razvoj u okviru njegove vlastite grupe i sociokulturnog konteksta ili miljea.

Ključne reči: mentalno zdravlje, sektna viktimizacija, psihomentalne manipulacije, odstupanje, razvojna prevencija

¹ nebojsanikolic10@gmail.com

Kršenje ljudskih prava osuđenih na dugovremene kazne zatvora

Julijana Tovilović, Nemanja Milisavljević¹,
Milica Luković, Jovana Ristić, Snežana Lozanović
Mentor: mr Goran Jovanić
*Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju*

Iako objektivno postoji veoma izgrađen sistem zaštite ljudskih prava i njihova garancija na međunarodnom nivou, postoji čitav niz razloga zbog čega ona u velikom broju slučajeva i dalje bivaju ugrožena. Razmatranja predstavljena u ovom radu o stanju u svetu, ali i kod nas, pokazuju da su prava osuđenih lica ugrožena i da se na implementaciji ideja predstavljenih dokumentima koja se tiču pre svega prava ove populacije jako malo radi. Poseban doprinos u radu na rešavanju ovih pitanja imaju različite međunarodne organizacije, a njihov značaj sastoji se pre svega u podizanju svesti o ovim pojavama.

Kada se razmatra o ugrožavanju zakonom zagarantovanih prava lica osuđenih na dugovremene kazne zatvora, uočava se određena vrsta heterogenosti u pojavnim oblicima koji često i ne budu prepoznati (na primer psihičke posledice torture kao ugrožavanja fizičkog i psihičkog integriteta osuđenih lica). Ovakvi vidovi lišavanja prava jesu verovatno i najopasniji, kako za proces izvršenja kazne zatvora, tako i na efekte koje taj proces ima na pojedinca.

Od krucijalnog značaja je razmotriti kako ugrožavanje ljudskih prava osuđenih lica utiče na proces izvršenja krivičnih sankcija. Nakon svih deprivacija i lišenja osnovnih ljudskih prava, što je realna slika

u velikom broju zatvora ne samo kod nas, već i u svetu, nameće se pitanje koliko je pojedinac sposoban da se vrati u zajednicu, kao njen ravnopravni član.

Da bi međunarodni dokumenti i sistemi imali uticaja na rešavanje pitanja prava osuđenih lica uopšte, pa i na prava lica osuđena dugotrajne kazne zatvora, potrebno je pre svega rešiti broj elementarnih pitanja sa kojima se naše društvo u celini suočava. Kada ostvarivanje Ustavno zagarantovanih prava nije dostupno velikom broju stanovnika jedne zemlje, onda se sigurno ne može govoriti o boljem stanju u zatvorima.

*Ključne reči: ljudska prava, osuđena lica,
dugovremene kazne*

¹ milisavnm@yahoo.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

376.1-056.26/.36-053.2(048)
316.624(048)
376.1-053.26/.36(048)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Специјална едукација
и рехабилитација данас (5 ; 2011 ; Златибор)

Zbornik rezimea = Abstract Book / V
međunarodni naučni skup Specijalna edukacija
i rehabilitacija danas, Zlatibor, 24. - 27.
septembar 2011. = #The #Fifth Internacional
Scientific Conference Special Education and
Rehabilitation Today, Zlatibor, September,
24. - 27. 2011. ; [urednici; editors Nenad
Glumbić, Vesna Vučinić]. - Beograd : Fakultet
za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju =
Faculty of Special Education and
Rehabilitation, 2011 (Aleksandrovac :
Modigraf). - 113 str. ; 24 cm

Tekstovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 250.

ISBN 978-86-6203-016-0

a) Деца са посебним потребама - Апстракти
b) Поремећаји понашања - Апстракти c)
Особе са сметњама у развоју - Апстракти
COBISS.SR-ID 186258444